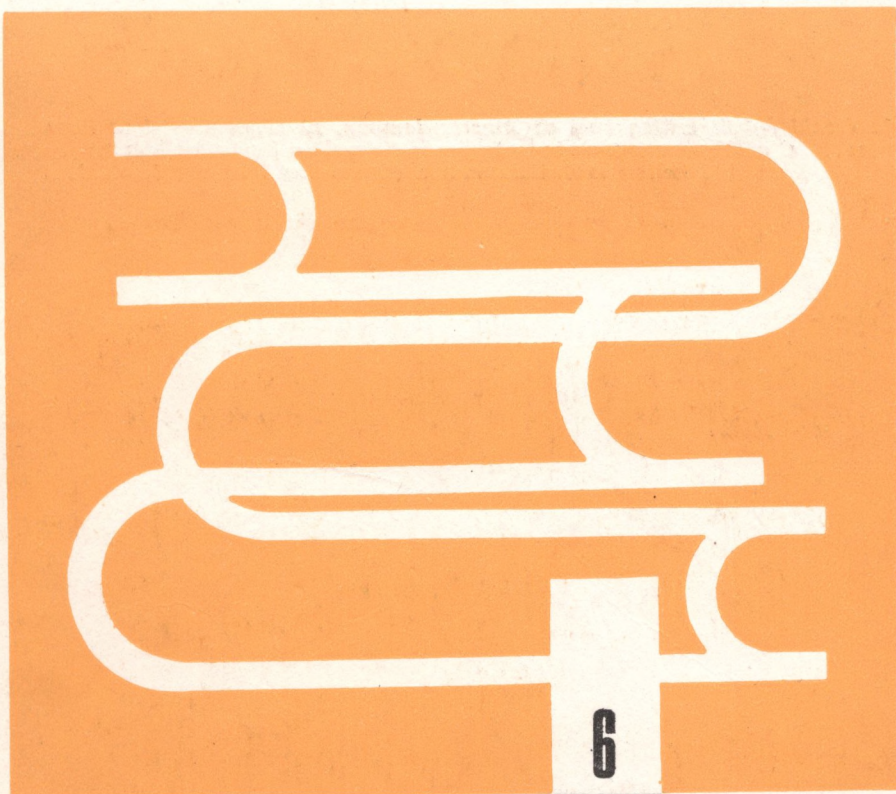

p40021

Hál. fejl

KÖNYVTÁROS

6

1977

Az északi égbolt csillagképei az Amszterdamban, 1661-ben megjelent *Harmonia Macroscopica... c.* csillagászati atlaszból. Az eredeti egyetlen lap, másolatát itt fényképezési okokból kellett szétválasztanunk. (Cikkünket lásd a 325. oldalon)

TARTALOM

TÓTH DEZSŐ: A mai parasztság és a könyv	315
ECSEKI JÁNOSNÉ: A tanyai, külterületi lakosság könyvtári ellátása	318
VEGH FERENC: Tudományos munka az Akadémiai Könyvtárban (<i>Könyvtárak — műhelyek</i>)	320
SIMAY NORBERT: Bemutatjuk a Széchényi Könyvtár Térképtárát	325
FODOR ANDRÁS: Rendet tenni a sokszínűségben. Beszélgetés KERESZTURY DEZSŐVEL	330
SZOT-díjas könyvtáros	334

FÓRUM

GYIMÉS FERENC: Ma még nem, holnapután igen. Válasz Sallai Istvánnak	335
SALLAI ISTVÁN: Könyvtárosi szempontok helyett használói szempontokat!	337
WEISZ SÁNDORNÉ: Új állományellenőrzési módszer a fővárosi hálózatban (<i>A könyvtárak életéből</i>)	338
ANDOR GYÖRGY: Szakmunkástanulók egy kerületi könyvtárban (<i>Iskola és könyvtár</i>)	339
Olvastuk	340,
A lapokban olvastuk (<i>Szolnok megyei Néplap</i>)	341
<i>Szerkesztői üzenetek</i>	342
Kitüntetések	342
Hírek	343
A tanácsai és a szakszervezeti közművelődési könyvtárak (szolgáltató helyek) 1976. évi adatai	344

LÁTÓKÖR

KOVALOVSZY MIKLÓS: Az Ady-kutatás eredményei és feladatai	346
SZABÓ SÁNDOR GÉZA: A Hajdú-Bihar megyei Könyvtár és az Ady-év	351
KAMARÁS ISTVÁN: Könyvtárosok jövőképe II.	352

VALLOMÁSOK A KÖNYVTÁRRÓL

CSÁK GYULA: Gondolatok a könyvtárról	355
A Könyvtáros galériája: PEREI ZOLTÁN kisgrafikái (<i>Arató Antal</i>)	357
A Könyvtáros kislexikona: Tezaurusz, Deszkriptor, Nemdeszkriptor, Reláció (<i>Horváth Tibor</i>)	358

KÖNYVEKRŐL

DURKÓ MÁTYÁS: Olvasás, megértés (<i>Gereben Ferenc</i>)	361
SZENTIRMAI LÁSZLÓ: Egyetemi hallgatók Szegeden (<i>Bozóky Éva</i>)	362

KÖNYVTÁRI SZAKIRODALOM

PIPICS ZOLTÁN: Dictionarium bibliothecarii practicum (<i>Vértesy Miklós</i>)	363
Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve, 1973. (<i>Szabó Sándor</i>)	364
Könyvtári jogszabályok gyűjteménye (<i>Sallai István</i>)	365
<i>Kérdezz — felelek</i>	366

BIBLIOGRAFIÁK

Folyóiratok Vas megye könyvtáraiban (<i>Futala Tibor—F. Wiesinger Piroska</i>)	367
PÁLMAI MAGDA: Gondolat (1935—1937) repertórium (<i>Katona Jenő</i>)	370
A magyar könyvtörténetírás irodalma (<i>Somkuti Gabriella</i>)	371

A Statisztikai Szemle új repertórium (Fogarassy Miklós)	372
SAKMAI FOLYÓIRATOK, HÁLÓZATI HÍRADÓK	373
KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK	375

A lapunk e számában közölt könyvjegyek és egyéb grafikák Perei Zoltán munkái

Из содержания

Том Дежэ: Крестьянство наших дней и книга (315);
Эчеки Якошн: Библиотечное обслуживание пригородского населения (318);
Вег Ференц: Научная работа в Библиотеке Венгерской Академии наук (320);
Шимаи Норберт: Картографический фонд Государственной библиотеки имени Сечени (325);
 Статистические данные от 1976 г. библиотек советов и библиотек профсоюзов (344);
Коваловски Миклош: Результаты и задачи исследования деятельности венгерского поэта Ади (346);
Камараш Иштван: Портрет будущего библиотекаря в 2000 г. 2 ч. (352);
 Краткий лексикон журнала „Кёньвтарош”. Тезаурус (358).

From the contents

Dezso Tóth: Contemporary peasantry and the book (315);
Mrs. János Ecseki: Library services for sparsely populated areas (318);
Ferenc Végh: Scientific work in the Library of the Hungarian Academy of Sciences (320);
Norbert Simay: Atlas and charts collections of the National Széchényi Library (325);
 Statistical data for council and trade-union libraries: 1976 (344);
Miklós Kovalovszky: Results and tasks of Ady-research (346);
István Kamarás: Librarians'view on the future: the 2000 year. Pt. II. (352);
 Little encyclopedia of the Könyvtáros: The thesaurus (358).

Aus dem Inhalt

Dezso Tóth: Das heutige Bauernvolk und das Buch (315);
Frau J. Ecseki: Die Bibliotheksversorgung der Bevölkerung der Vororte (318);
Ferenc Végh: Wissenschaftliche Arbeit in der

Bibliothek der Ungarischen Akademie der Wissenschaften (320);
Norbert Simay: Die Kartenabteilung der Ungarischen Nationalbibliothek Széchényi (325);
 Die statistischen Daten der Räte- und Gewerkschaftsbibliotheken vom Jahre 1976 (344);
Miklós Kovalovszky: Ergebnisse und Aufgaben der Ady-Forschungen (346);
István Kamarás: Das Zukunftsbild der Bibliothekare für das Jahr 2000. II. (352);
 Kleinlexikon der Zeitschrift „Könyvtáros”. Thesaurus, Descriptor, Relation (358).

Cikkeink szerzői

Arató Antal, a Jászberényi Városi-Járási Könyvtár igazgatója; *Bozóky Éva,* a Könyvtáros rovatvezetője; *Ecseki Jánosné,* a Szolnoki Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese; *Fodor András,* a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Fogarassy Miklós,* a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Futala Tibor* miniszteri tanácsos, Kulturális Minisztérium; *Gerében Ferenc,* a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Gyimes Ferenc,* az Állami Gorkij Könyvtár zeneműtárának vezetője; *Horváth Tibor,* a Könyvtártudományi és Módszertani Központ osztályvezetője; *Kamarás István,* a Könyvtártudományi és Módszertani Központ osztályvezetője; *Katona Jenő,* a Könyvtáros ny. főszerkesztője; *Kovalovszky Miklós,* a Nyelvtudományi Intézet tudományos főmunkatársa; *Sallai István,* a Könyvtártudományi és Módszertani Központ ny. fősztályvezetője; *Simay Norbert,* a Könyvtáros Országoszerkesztője; *Somkuti Gabriella,* az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetője; *Szabó Sándor,* az ELTE Könyvtártudományi tanszékének adjunktusa; *Szabó Sándor Géza,* a Debreceni Megyei Könyvtár munkatársa; *Tóth Dezso,* a Veszprémi Megyei Könyvtár munkatársa; *Végh Ferenc,* a Műegyetemi Könyvtár tudományos főmunkatársa; *Vértessy Miklós,* az Egyetemi Könyvtár ny. osztályvezetője; *F. Wiesinger Piroska,* az Országos Széchényi Könyvtár főkönyvtárosa.

KÖNYVTÁROS

Főszerkesztő: **Gerő Gyula**
 A szerkesztőség címe: 1111 Budapest, Bartók Béla út 32.
 Telefon: 451-758, 664-805.
 Kiadja a **Lapkiadó Vállalat**
 1073 Budapest, Lenin krt. 9–11. Tel.: 221-285.
 Levélcím: 1906 Budapest, Pf. 223.
 Felelős kiadó: **Siklósi Norbert**

A KULTURÁLIS MINISZTERIUM LAPJA

Készült az **Egyetemi Nyomda fennállásának 400. évében**

INDEX: 25 449

 77.1388 Egyetemi Nyomda, Budapest
 Felelős vezető: Sümegi Zoltán igazgató

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a Posta hírlapüzleteiben és a Posta Központi Hírlap Irodánál (KHI, 1900 Budapest V., József nádor tér 1.) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215–96 162 pénzforgalmi jelzőszámra. Előfizetési díj 1/2 évre 36 forint. Egy szám ára 6 forint. Külföldön terjeszti a „Kultúra” Könyv és Hírlap Külkereskedelmi vállalat, H–1389 Budapest, Postafiók 149.

A mai parasztság és a könyv

A mai parasztság fogalma nemcsak a régítől, a felszabadulás előttitől különbözik, hanem a termelőszövetkezeti mozgalom kibontakozását megelőzőtől is. Az egyéni gazdálkodást folytató parasztember ugyanis nagyon sokirányú tevékenységet végzett, a növénytermesztés, állattenyésztés majd minden ágával foglalkozott, a mai szövetkezeti, nagyüzemi mezőgazdaságban azonban már nincsenek ilyen hagyományos munkát folytató emberek. Az ipari jellegű termelés, a gépesítés térhódítása következtében elterjedt a nagyarányú munkamegosztás, s a mezőgazdaságban dolgozóknak is mindinkább egy-egy rész munkát kell végezniük. Ez viszont már magasabb szakismeretet követel. A társadalmi és technikai munkamegosztás egyfajta belső rétegződési folyamatot indított el a mezőgazdaságban dolgozók között. Az egységes parasztrétegen belül kialakulnak olyan foglalkozási eltérések, melyek felbontják a korábbi paraszti társadalmat. Az említett átalakulás jelei például az általunk művelődési-szociológiai szempontból megvizsgált mindkét Veszprém megyei községben, *Dákán* és *Nagyvázsonyban* megtalálhatók, és bizonyos vonásaik hatnak a művelődésre is.

A szabad idő felhasználása

A falu társadalma abban is lényegesen megváltozott, hogy a hagyományos paraszti munkát végző kisközösségek helyébe mindinkább a vegyes foglalkozást űző családok lépnek. Az említett két községben is alig-alig akad olyan parasztcsalád, melynek valamennyi tagja a mezőgazdaságban dolgozik. Jellemző a falusi családokra az is, hogy a nagyüzemi munka mellett háztáji gazdálkodást is folytatnak. Az említettek befolyásolják az emberek életmódját, a szabad idő eltöltésének formáit is. Szólni kell még egyéb tényezőkről, például arról, hogy a városban munkásként és alkalmazotti munkakörben dolgozók hazaviszik magukkal a családba a magasabb igényeket, melyek elsősorban gépek, technikai eszközök megszerzésére irányulnak, és ezek kielégítéséhez magasabb jövedelem szükséges. Hozzájárul mindehhez az a hagyományos és öröklött életszemlélet, amelynek középpontjában a szakadatlan munka állt. Az a munka, amely egyrésznél a vagyongyűjtésre, másrésznél a mindennapi kenyér megszerzésére irányult. Az említett tényezők lényegében meghatározzák a mai parasztemberek szabadidő-eltöltésének módját, s ezzel magyarázható, hogy a minimálisra csökken a valóban szabad órák száma. A megkérdezettek közül többen úgy nyilatkoztak, hogy nincs is szabad idejük!

Mivel töltik el szabad idejüket?

Elfoglaltság	Dákán		Nagyvázsonyban
	1964-ben	1973-ban	1976-ban
	a megkérdezettek (százalékban)		
Televízió-nézés, rádió-hallgatás	8	13	24
Olvasás	26	28	14
Kézi-, házi-, kerti munka	32	30	20
Pihenés	10	19	28
Beszélgetés	9	4	2
Egyéb (kirándulás stb.)	15	6	12

Mekkora volt a családi könyvtáruk?

Saját könyvtár	Dákán		Nagyvázsonyban
	1964-ben	1973-ban	1976-ban
	a megkérdezetteknek (százalékban)		
Nem volt könyvtára	21	30	20
1–10 kötetes	43	30	8
11–20 kötetes	16	19	8
21–50 kötetes	14	15	30
51–100 kötetes	1	2	20
101–200 kötetes	5	4	10
200 kötetten felüli	—	—	6

Ha az első táblázat első két oszlopát vizsgáljuk, amely a szabad idő felhasználásában tíz év alatt bekövetkezett változást mutatja, két dolgot kell megemlítenünk: megnőtt azoknak a száma, akik a szabad idejüket pihenéssel szeretnék eltölteni. Ez a jelenség is bizonyítja, hogy a közönsben és a háztájiban végzett munka után az embereknek alig van kedvük arra, hogy szórakozzanak, netán művelődjenek. A másik észrevétel is ezzel függ össze — és persze a tv térhódításával —: elenyésző azoknak a száma, akik szabad idejüket beszélgetéssel töltik el. Az „elidegenedés” jelei tehát már falun is mutatkoznak, hiszen köztudomású, hogy a falusi emberek fő szórakozása, ismeretszerzési alkalma még a közelmúltban is a beszélgetés volt. Ma viszont általános jelenség, hogy munka utáni „üres idejük”-ben televíziót néznek, vagy pihennek, de még a családtagok sem beszélgetnek egymással a beszélgetés kedvéért. Azt hihetnénk egyébként, hogy a pihenést főleg az idősebbek említették, pedig a vizsgálat mást bizonyít: az ilyen választ adóknak kétharmada 50 éven aluli volt.

Úgy tűnik, a beszélgetés után az olvasás is kiszorul a szabadidő-elfoglaltságok közül. Igaz, a dácai megismételt felmérés szerint két százalékkal többen jelölték meg az olvasást szabad idejük egyik fő elfoglaltságaként, de ennek az adatnak ellentmond az, amit egy későbbi kérdésre válaszoltak. Ugyanis amikor azt kérdeztük, mit olvasott utoljára, a tíz évvel korábbi 37 százalékkal szemben a mostani felmérés alanyainak már 50 százaléka nem emlékezett a legutoljára olvasott könyv címére. A másik községben még ennél is nagyobb, 58 százalék volt a könyvcímre nem emlékezők aránya. Ebből arra következtethetünk, hogy a közelmúltban nem is volt könyv a kezükben, amit az a címlista is bizonyít, melyet az utoljára olvasott könyvekből állítottunk össze.

Áttekintve a megjelölt szabadidő-elfoglaltságokat, szembevetünk azok *szűk választéka*. Az ún. egyéb elfoglaltságok kategóriában ugyanis három—négy eltérő jellegű időtöltés szerepel. Az említettek szinte mind a házban belül vagy a ház körül zajlanak, a művelődési intézmények látogatását például senki nem sorolta fel. De a művelődési intézményeket nem is igen látogatják: a megkérdezettek 75 százaléka egyáltalán nem jár művelődési otthonba, 91 százaléka moziba sem.

Sajnálatos módon csökkent a könyvtári tagok száma is az eltelt tíz év alatt. A dácai felmérés adatai szerint 1964-ben 17, tíz évvel később 10 százalék volt a beiratkozott olvasók aránya. Nagyvázszyban a megkérdezett 50 ember között csak egy könyvtári tag akad, és négyen mondták, hogy olvasták a családtagok által kölcsönzött könyvtári könyvet.

A *könyvtártól való távolmaradásnak* oka lehet az is, hogy saját családi könyvtárakból szerzik be az olvasnivalót. De mit mutatnak a számok a családi könyvtárak nagyságáról? Sajnos, nagy gyarapodásról, a választék bőségéről nem beszélhetünk. (Ld. 2. sz. táblázat)

Nagyvázszyban több könyvük van a családoknak, a másik községben tíz év alatt megnőtt a könyv nélküli családok száma, csökkent a tíz kötetnél kevesebb könyvvel rendelkezők aránya, és alig-alig változott a többi kategória mutatója. Az, hogy lassan nő a családi könyvtárak állománya, a vásárlások esetleges volta utal. A dácaiak 66 százaléka egy év alatt nem költött egyetlen fillért sem könyvre, 11 százaléka pedig száz forint alatti összegért vásárolt, és csak 23 százaléka fordított ennél többet könyvvásárlásra.

Az utoljára olvasott művek alapján természetesen nem lehet ítélni az ízlésről, az irodalmi színtről, de azért ezek a könyvcímek sok mindent elárulnak az olvasóról. A községi könyvtárak ma már az olvasmányok bő választékát kínálják — persze csak azoknak, akik járnak is oda —, a vásárolni szándékozók is a kínálat széles skálájából válogathatnak saját könyvtáruk bővítésére. A megemlített utolsó olvasmányok viszont nagyon szűk körből valók: Például Dákán a következő a címjegyzék: Brontë: *Jane Eyre*; Defoe: *Robinson*; Gárdonyi: *Egri csillagok*; Hunyady: *A fekete lovag*; Jókai: *A aranyember*, *Erdély aranykora*, *A köszívű ember fiai*, *Szegény gazdagok*, *Szeretve mind a vérpádig*; Kőszeg: *A lázadó trónörökös*; Mikszáth: *A fekete város*; Móricz: *Rózsa Sándor*, *Thúry: Egy fedél alatt*; Verne: *Kétévi vakáció*, *Rejtélyes sziget*; Danielsson: *Tutajról tutajra*; Hanzelka—Zikmund: *A Kordillerákon át*. E csoportban két könyv (Gárdonyi, Móricz) kivételével szinte valamennyi könyvet csak egyszer jelölték meg utolsó olvasmányként (az Egri csillagokat 3 és a Rózsa Sándort 2 említéssel). Nagyvázszyban Brontë: *Üvöltő szelek*; Barabás: *Rákóczi hadnagya*; Defoe: *Robinson*; Gárdonyi: *Egri csillagok*; Hugó: *A párizsi Notre Dame*; Dumas: *Monte Cristo grófja*; Jókai: *A aranyember*; Lem: *Asztronauták*; May: *Olajkirály*; Moldova: *Magányos pavilon*; Szimonov: *Nappalok és éjszakák*; Verne: *A tizenöt éves kapitány*, *Sándor Mátyás*. Továbbá a *Kincses kalendárium*; *KRESZ* (új); *Vadászat és vadgazdálkodás*. Csak négy könyvet említettek egynél többször, 2—2 alkalommal (Gárdonyi, Jókai M. művét, a *Kincses kalendáriumot*, valamint a *Vadászat és vadgazdálkodást*).

A címjegyzéket áttekintve kitűnik, hogy az ismeretterjesztő, illetve a szakirodalom 2, illetve 3 művel van képviselve az olvasmányok között. Mai, élő író ugyancsak 3—3 szerepel egy-egy művel. S a többi — Móricz kivételével — valamennyi a romantikus, kalandos munkák szerzői közül kerül ki. Hasonló listát tudnánk összeállítani azokból a könyvekből is, amelyek az utolsó év olvasmányai közül származnak, s tetszettek a megkérdezetteknek. Mindezek azt bizonyítják, hogy azok, akik olvasnak, *megrekedtek a romantikus műveknél*, s ha egyáltalán könyvet vesznek a kezükbe — akár klasszikus, akár élő író a szerző — csak ilyeneket válogatnak.

A fiatalok és a középkorostályok

Az említett két községben végzett felmérés során megkérdezettekől a mezőgazdasági fizikai dolgozók aránya Dákán 55, Nagyvázszyban 31 százalék volt. A minta nagysága feljogosíthat bennünket arra, hogy a vázolt képet érvényesnek tekintsük a faluban élők egészére. A két község parasztságának művelődési helyzete, olvasási szo-

kásai között lényeges különbség nem mutatható ki. (Az az eltérés, amely az olvasásnak a szabad idő felosztásában elfoglalt helye között mutatkozik, abból adódik, hogy Dákán 90 százalékban 50 évnél idősebb emberek kerültek be a mintába, mivel a parasztság korbéli megoszlásának aránya is hasonló.)

Vajon a fiatal nemzedékhez tartozó és az idősebb fizikai dolgozók között van-e különbség?

Az e célból vizsgált mintából kiemeltük a 40 éven aluliak adatait, és megnéztük, mit mutatnak. Az említett korosztályok tagjainak nagy része a felszabadulás után született, egyéni gazdálkodást közülük csak néhányan folytattak. A termelőszövetkezetekben még évtizedekig fognak dolgozni. Végeredményben ők az új paraszt-osztály képviselői. Nem lehet tehát senkinek sem közömbös, hogy egyénileg — és hatásukra a családjuk — miként lépnek kapcsolatba a művelődés bizonyos formáival, mennyire épül be életmódjukba a rendszeres önművelés, könyvolvasás. Epp ezért indokolt, hogy a szabad idő eltöltésének módjait bontva is összehasonlítsuk. (3. sz. táblázat)

Mit csinálnak a legszívesebben szabad idejükben?

Elfoglaltság	40 éven aluliak	40 éven felüliek
	(százalékban)	
Televízió-nézés, rádióhallgatás	30	13
Olvasás	18	23
Kézi-, házi-, kerti munka	19	28
Pihenés	18	25
Beszélgetés	3	3
Egyéb	12	8

hogy az iskola sem nevel eléggé az olvasásra, s ha a családon belül sem éri olvasásra ösztönző hatás a gyerekeket, felnövekedve sem válnak olvasóvá.

Mint már említettük, megfogytakozott a parasztolvasók aránya a községi könyvtárak látogatói között. E jelenséget csak kevéssé ellensúlyozhatja a családi könyvtárak lassan növekvő állománya. A már ismert adatok szerint a két község vizsgálatba bevont lakóiból 25—60 százaléknak nincs könyve, vagy mindössze 10 kötetnél kevesebbel rendelkezik, s ezek az adatok nem a könyv és az olvasás fontosságát jelzik. És itt kapcsolódik össze a családi könyvtárak nagysága a helyi könyvterjesztéssel. A nagyvászonyiak családi könyvtárának nagysága messze megelőzi a dákaikakét; Dákán ugyanis 1973-ban megszűnt a könyvárúsítás a pedagógus könyvbizományosnál és a szövetkezeti boltban is. De az előző években is minimális volt a forgalmuk, csak évi egy—két ezer forintért adtak el könyvet. Nagyvászonyban viszont évenként 45—50 ezer forintos forgalmat bonyolít le a szövetkezeti könyvterjesztő bizományos. Dákán 2—3 forint jut évenként és lakosonként könyvvásárlásra, Nagyvászonyban ez az összeg 27—30 forint között van.

*

A két községben felszínre került adatok arra figyelmeztetnek bennünket, hogy ideje lenne mélyebb, átfogóbb vizsgálatokat végezni a parasztrétegek művelődéséről, olvasási szokásairól. Az 1964-ben végzett Ughy Jenő-féle felmérés óta alig történt hasonló kutatás. Az utóbbi években mintha megelégedtünk volna a parasztságról.

Azért is fontos felfigyelni a mezőgazdaságban dolgozó emberek művelődési helyzetére, mert napjainkban és a következő években bekövetkezik a nemzedékváltás, kialakul az új paraszti réteg. A foglalkozási ágak méginkább szakosodnak, és egyre magasabb műveltséggel rendelkező embereket követelnek. A folyamatos önképzés már ma is követelmény (például a növényvédelemben, a gépkezelésben stb.), de méginkább az lesz a jövőben. Ebben a folyamatos önművelésben viszont a könyvnek továbbra is nagy szerepe van, a rendszeres olvasás tehát nem hiányozhat a szabad időből. Ahhoz viszont, hogy valóban életmódelemmé váljék, segítséget kell adni az átalakuló parasztságnak.

Tóth Dezső

A tanyai, külterületi lakosság könyvtári ellátása

Megyénk, Szolnok megye az ország egyik jellegzetesen nagy határrezszekkel, kiterjedt tanyavilággal rendelkező közigazgatási területe. A mezőgazdaság szocialista átszervezését követően, a termelőszövetkezetek megerősödésével, az iparszerű termelés térhódításával megkezdődött ugyan a tanyák elnéptelenedése, a folyamat azonban a vártnál lassúbb ütemű: a tanyavilág létével hosszabb távon számolnunk kell.

Éppen ezért gond és sürgető feladat a külterületek könyvtári ellátásának javítása. Elegendő, ha arra gondolunk: az utóbbi 10—15 év eredményei, a művelődési lehetőségek gazdagodása ellenére a külterületeken a távolságok, az útviszonyok, az élet- és munkakörülmények a kulturális értékek közvetítésének, illetve befogadásának ma is meglevő gátló tényezői.

Kedvezőtlen helyzet

A tanyavilág ellátottságának számbavételét mindenekelőtt a külterületek gazdasági szervezetében bekövetkezett változások, valamint a közművelődésről, könyvtárgyőről kiadott törvényes rendelkezések nyomán kialakult új körülmények indokolják.

Pár évvel ezelőtt egy-egy község határán még több termelőszövetkezet osztozott, és ezek a gazdasági egységek egyúttal bizonyos fajta kulturális szervező-ellátó szerepet is betöltöttek. A nagyarányú összevonások fellazították a közösséget. Az egyesületek következményeként csökkent a tsz-központoknak, vagyis az olyan külterületi csomópontoknak a száma, ahol a tagság nagy része rendszeresen megfordult, és amelyek ennél fogva alkalmasak voltak művelődési bázis kiépítésére. Ma már egyetlen termelőszövetkezet gyakran három falu határát is átfogja, emiatt megnőtt a központtól való távolság, és megnövekedtek a közművelődésért felelős szervek, intézmények gondjai. A továbblépéshez azonban jó lehetőséget teremtenek az említett jogszabályok, mert világosan kimondják a gazdasági egységek szerepét, felelősségét dolgozóik műveltségének emelésében.

A Szolnok megyei tanyavilág könyvtári ellátottságát vizsgálva, két dolog bizonyossá vált: az „egyenlő feltételek” megteremtése legalább annyira meggyőződésből fakadó akarat, mint amennyire anyagi kérdés; és csak a tanácsok, a termelési egységek és a könyvtárak eddiginél szorosabb együttműködése, munkájuk és erők jobb összehangolása hozhat eredményt.

Szolnok megyében a tanácsi hálózat 188

fiókkönyvtárából 73 működik külterületen. A művelődési autók állomáshelyeivel együtt összesen 83 külterületi kölcsönzőhellyel számolhatunk. 10 000 lakosra a megyei 5,8-es átlaggal szemben a külterületeken, a tanyavilágban 15 szolgáltató hely jut, vagy másképp fogalmazva: egy szolgáltató helynek átlagosan 675 lakost kell ellátnia. A számszerűen igen szép eredmény jól tükrözi a helyi tanácsoknak és a könyvtáraknak az úgynevezett fehér foltok felszámolására irányuló törekvéseit, de az ellátandó terület népsűrűségét és az útviszonyokat figyelembe véve nyilvánvaló, hogy a tanyai lakosoktól még így is jóval távolabb van a könyv, mint a belterületen élőkétől.

A fiókkönyvtárak többsége elhelyezési gondokkal küzd, működési feltételeik nem megnyugtatóak. Önálló helyiséggel 25 százalékuk rendelkezik. Az esetek többségében KISZ-klubban vagy a művelődési ház klubjában elhelyezett zárt szekrény jelenti a könyvtárat, de találunk példát irodával, étteremmel közös „társbérletre” is, noha természetesen volna az az igény, hogy a fiókkönyvtárnak megfelelő alapterületű, korszerűen berendezett, barátságos helyisége legyen.

Sajnos, a fiókkönyvtárak telepítésekor — és nemcsak a külterületek esetében — még ma is gyakran születnek ideiglenes, átmeneti megoldások. A továbblépés egyik kulcskérdése, hogy olyan szolgáltató helyek létesüljenek, amelyek kisebb méretekben ugyan, de csaknem mindazt nyújtják, mint amit a település központi könyvtára.

Ezt, az újnak egyáltalán nem nevezhető elvet éppen a külterületeken a legfontosabb érvényesíteni, hiszen az ott lakók nem válogathatnak az ellátóhelyekben. Szeretnénk felhívni a „tanyás megyék” figyelmét a *termelőszövetkezetek összevonása során felszabaduló épületekre, helyiségekre, az elnéptelenedett iskolákra, amelyekben kevés költséggel korszerű szolgáltató helyek alakíthatók ki.* A községek vezetőire vár a feladat, hogy a lehetőségeket gondosan felmérve, mielőbb megtegyék a szükséges intézkedéseket.

Cél: az egyenletes ellátás

Mindez egyebek között a személyi ellátottság javítását is megköveteli. Külterületi fiókkönyvtáraink 55 százalékban ugyanis az általános iskola 8 osztályát vagy annál kevesebbet végzett könyvtárosok látják el a munkát, és szakképesítéssel (alapfokú tanfolyam) csupán negyed részük rendelkezik. Hozzá kell tennünk: ha a lelkesedést, a hivatástudatot

osztályoznánk, nem bizonyos, hogy hátrébe szorulnának.

A külterületi szolgáltató helyek közül 62 csak heti 1—2 napon fogadja olvasóit. A heti nyitvatartási idő óráinak átlagszáma viszonylag magas (5,5 óra), de a Szakmai irányelvek... c. dokumentumban a „D”-típusú könyvtárak számára előírt óraszám alsó értékét csak 28 fiók nyitvatartási ideje éri el, vagy haladja túl.

A szolgáltató helyek könyvanyagát mindenütt a település központi könyvtára adja. 1976 végén összesen 62 483 kötet állt a külterületi olvasók rendelkezésére, ami szolgálati helyenként 753, lakosonként 1,1 kötetet jelent. Az átlagszám mintegy a harmadrésze a hasonló megyei adatnak, azonban a nagy szóródás miatt — igen kicsi, 100 kötetes fiók váltakozik az 1000 kötetnél többel rendelkezővel — még ilyen, átlagos színvonalú ellátottsággal sem dicsekedhet valamennyi fiók. Éppen ezért a legfontosabb feladat az egyenletes ellátás megvalósítása: a Szakmai irányelvekben megállapított jól válogatott, 1000 kötetes állomány kialakítását kell célul kitűznünk!

De ez nem minden esetben a könyvtárosok jó szándékán múlik! Több településen a könyvbeszerzési keret szűkös volta szab határt. E téren elsősorban a fenntartókra várnak feladatok, a megoldást azonban elősegítheti annak a gyakorlatnak az általánosság válása is, mely szerint a helyi termelőszövetkezetek évente bizonyos összeggel támogatják a könyvbeszerzést. Ilyenre a megyében már ma is sok szép példa hozható.

A szolgáltató helyek által kínált könyvanyag összetételére csak a központi könyvtár állománya, a cserék gyakorisága és a szélsőséges mennyiségi adatok alapján tudunk következtetni. Ezek szerint: minél kisebb a község, annál gyengébb a könyvellátás minősége.

A külterületi fiókokban levő kötetek 29 százaléka az 1976-ban lebonyolított csere révén került az állományba. Feltételezhetjük, hogy többségük nem újonnan megjelent mű volt. A cserék körül azonban ennél nagyobb bajok is vannak! Ha a statisztikai jelentéseknek hinni lehet, az elmúlt évben 26 külterületi fiók állományát egyszer sem frissítette fel a központi könyvtár. Emellett elég sok fiók évente csak egy alkalommal kapott új anyagot. A rendszeres, gyakori letéti csere és az állománykiegészítés fontosságát nem lehet eléggé hangsúlyozni. Ennek segítségével ugyanis nagyon egyszerűen és minden anyagi ráfordítás nélkül mérselkelhetők az ellátottsági különbségek.

De vajon eléggé egyszerű-e a cserék lebonyolítása?

Megyénkben a Jászberényi Városi-Járási Könyvtáron kívül egyetlen alközpont

sem rendelkezik saját gépkocsival. Más városokban, illetve járási székhelyeken az úgynevezett művelődési autó vagy a helyi tanács, vagy a művelődési ház tulajdonában van, és a kulturális intézmények elvileg közösen használják. Ha a papírforma a gyakorlatban érvényesülne, nem lennének gondok, mivel a járási könyvtárak még a községi fiókok cseréjét is segíteni tudnák. Néhány év óta azonban már az alközpontok is mind gyakrabban bonyolítják le a cseréket kerékpárral, alkalmi fuvarral, magángépkocsival stb. — ugyanúgy, mint a községek —, mivel ritkán és rendszertelenül kapják meg a gépkocsit.

A megyei könyvtár a Szolnoki Városi Könyvtárat és a környező településeket, sőt, múlt év januárjától kezdve a Kisújszállási Városi Könyvtárat is rendszeresen segíti a művelődési autóval. De a megoldás nem ez! Megoldást a helyi tanácsok határozottabb irányító és összehangoló tevékenysége, illetve a társintézmények megértő magatartása hozhat. Gépkocsi alkalmankénti átengedésével sokakat tudnának segíteni a termelőszövetkezetek is.

Több hírlapot, folyóiratot!

A könyvtári ellátottságot vizsgálva szólnunk kell a hírlapokról és a folyóiratokról is, melyek — ha gyakran meg is feledkezünk erről — a fiókkönyvtárakban is az alapszolgáltatások körébe tartoznak. Periodikum 14 külterületi fiókkönyvtárba jár (20 százalék), de a megrendelt hírlapok száma csupán három helyen éri el a Szakmai irányelvekben megjelölt értéket. Az eredmény, az igen gyenge ellátottság számunkra nem meglepő: sajnos, még jó néhány központi könyvtárunk folyóirat-ellátottsága sem éri el a kívánt szintet. Meggyőződésünk, hogy a periodikumokra a tanyavilágban sokkal inkább szükség van, mint belterületen, ezért fiókkönyvtáranként legalább 3—4 hírlap, folyóirat megrendelését szintén a közeljövőben megoldandó, halaszthatatlan feladatok közé soroljuk.

A statisztikai adatok tanúsága szerint a gondok és a mostohább körülmények ellenére is fontos kultúráközvetítő szerepet töltenek be a külterületi fiókok. Szolgáltatásaikat 1976-ban 6531 ember — a tanyavilág lakosságának 11,7 százaléka — vette igénybe. Az olvasók többsége, 73,9 százaléka felnőtt; a szövetkezeti parasztsághoz 22,4, a munkásosztályhoz 22,6 százaléka tartozik, 31,8 százaléka tanuló.

A könyvtárhasználat mutatói a külterületeken sem sokkal maradtak a megyei átlag alatt. Egy olvasó átlag 23 kötetet kölcsönzött, és 9 alkalommal kereste fel a könyvtárat. A számok érdeklődésről,

igényről tanúskodnak, még akkor is, ha az adatok pontosságát némi fenntartással fogadjuk. Az állomány 1—1 kötetére külterületen 2,4 kölcsönzés jut, a megyében viszont csak 1,9.

A külterületi lakosság jól megszervezett könyvtári ellátásának fontosságát a következő párhuzammal szeretnénk hangsúlyozni: a tanyavilágban működő fiókönyvtárak ellátásának megszervezése

sok részletében hasonló feladat, mint a kisközségek ellátása a központi községből. Ha a kisebb „modell” sem tudjuk olajozottan működtetni, kérdéses, hogyan birkózunk meg a megye közös tanácsú községeinek központi helyről történő, olyan színvonalú ellátásának feladatával, amely a kisközségek életében minőségi fejlődést jelent.

Ecseki Jánosné

Könyvtárak—műhelyek

Tudományos munka az Akadémiai Könyvtárban

Egy esztendeje, hogy a magyar tudományos élet, a könyvtárosok világa és a közvélemény ünnepélyesen is megemlékezett „a nemzeti nyelv előmozdítására és ezáltal a tudományok művelésére” tett Telegdi József-féle adomány, a Tudós Társaság kérésében alapított Akadémiai Könyvtár 150. születésnapjáról. Az ünnepi ülészekon elhangzott előadások már nyomtatásban olvashatók, a kiállításon bemutatott dokumentumok egy része könyvalakban látható, a televíziós felvételek fénycsóvíai kihunytak: az Akadémiai Könyvtárban a megemlékezés órái után újra hétköznapi élet folyik. Ha úgy tetszik: a tudományos műhelyben a régi kerékvágásban halad a munka...

A Magyar Nyelv Értelmező Szótára a „*műhely*” szó átvitt értelmű jelentéséről ezt mondja: „Olyan hely, ahol valamely szervezett szellemi munka folyik”. A szervezetten folyó szellemi munka révén valóban „műhely”-ként tarthatjuk számon az Akadémiai Könyvtárt. Erről beszélgettünk *dr. Rózsa György* igazgatóval és *dr. Rejtő István* igazgatóhelyettessel.

— Anélkül, hogy túlbecsülném a „*couleur locale*”, a környezet meghatározó szerepét — mondja *Rózsa György* —, óhatatlanul arra kell hivatkoznom, hogy könyvtárunk működésében, műhely jellegének kialakításában nagy szerepe volt és van annak, hogy a Tudós Társaság, illetve a Magyar Tudományos Akadémia intézményeinek keretében, az Akadémia épületében működünk. Könyvtárunkat a fizikai és szellemi közelség egyaránt hatásába vonja: az Akadémia légköre vesz körül bennünket. Ez nem jelenti természetesen azt, hogy a tudományos munkával szemben háttérbe szorulnának a könyvtári rutinfeladatok. Az Akadémia mindenkor megbecsülte az a főrekvésünket, hogy a hagyományos könyvtári és a modern tájékoztatási funkciókból eredő feladatainkat harmonikus kapcsolatban lássuk el.

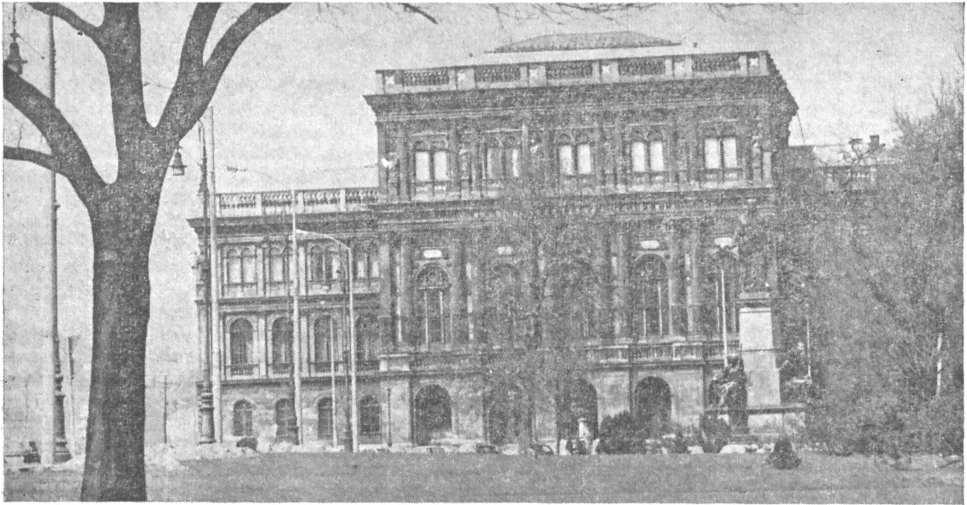
— *Az Akadémiai Könyvtár ebben a vonatkozásban nagy hagyományokra támaszkodhat.*

— Ha csak a könyvtár volt vezetőit veszem számba, az egykori „főkönyvtárnok” személyét, rendkívül rangos névsor áll össze: *Toldy Ferenc, Hunfalvy Pál, Heller Agost, Fröhlich Róbert*, az idősebb *Szilv Kálmán, Ferenczi Zoltán, Szinnyei József* vagy *Melich János* neve nemcsak — és talán nem is elsősorban — könyvtárosi tevékenységük révén maradt meg művelődéstörténetünkben. Saját szaktudományuk — az irodalomtörténet, nyelvészet, fizika, régészet, természettudományok, összehasonlító nyelvtörténet, tudománytörténet — terén nemzetközi tekintélyt vívtak ki maguknak, de könyvtárunk működésében is fontos szerepet vállaltak. Elmondhatjuk, hogy az Akadémiai Könyvtár életében, munkájában a könyvtári és a tudományos feladatok művelése mindig szervesen egybekapcsolódott.

— *S mi volt ebben az egységben az Akadémia szerepe?*

— Felismerte, s a könyvtárban is tudatosította, hogy a könyvtár: műhely, ahol a fontos napi rutinfeladatok is a tudományos munkát segítik, s ahol a tudományos kutatómunka összegevezethető a könyvtári funkciókból eredő tennivalókkal.

— A régi és a mai Akadémiai Könyvtár vonatkozásában azonban — veszi át a szót *Rejtő István* — fel kell hívunk a figyelmet egy lényeges különbségre. Az Akadémia 1949. évi újjászervezése előtti időben a könyvtár vezetői, vezető munkatársai már többnyire jelentős tudományos múlttal vették át új beosztásukat: magukkal hozták a tudományok iránti szenvedélyes érdeklődésüket. A könyvtári feladatok és a tudományok iránti vonzalalmuk nem annyira szervezettség, tudatos összehangolás révén fonódott egységbe, hanem a — jobbára idős — tudósok személyében. Az 1949. évi XXVII. tc. megjelenésével, amely a Magyar Tudományos Akadémiát az ország legfelsőbb tudományos testületévé avatta, új korszak kezdődött az Akadémiai Könyvtár

működésében is. A régi hagyományok új tartalommal telítődtek: a könyvtár munkatársi gárdájából egyeseket ugyan meghatározott tudományos érdeklődés vezetett a könyvtárba; mások azonban már könyvtárosként dolgozva, rutinfeladataik ellátása közben kapcsolódtak be a műhelymunkába. Ennek a megindult folyamatnak adott nagy lendületet az Akadémia Elnökségének 1961. évi határozata, amely a könyvtártól tudományos (tudománytörténeti, állományfeltáró stb.) munkát követelt meg.

— *Ettől az időtől kezdve beszélhetünk arról is, hogy az Akadémiai Könyvtár valamiféle „tudományos iskolát” teremtett?*

— A szónak abban az értelmében — válaszol *Rózsa György* —, ahogy például a belgyógyászatban „Korányi-iskoláról” beszélünk, nem szólhatunk „akadémiai iskoláról”. Olyan értelemben viszont igen, hogy a tudományos munkában elért eredményeire büszke, hagyományait vállaló Akadémiai Könyvtár lényegesen megváltozott körülményei között, a könyvtári feladatok teljesítése közben is tudományos eredményekre törő, kutatómunkát végző idősebb munkatársak mellett, s az ő irányításukkal fiatal, tehetséges és szorgalmas kutató-nemzedék nőtt fel. Gondolok a magyar Corvina-kutatásokra, az orientalisztikai kutatásokra, az irodalomtörténeti vonatkozású kéziratfeltárásokra és így tovább.

— Azt hiszem, hogy még egy fontos tényezőt meg kell említeni — teszi hozzá *Rejtő István* —, mégpedig azt, hogy az Akadémia nem csupán elvárta és elvárja a könyvtártól a tudományos munkát, hanem meg is teremti ennek minden feltételét. Az a törekvés, amely a kutatóintézeti könyvtárakat — az Akadémiai Könyvtár hálózatát — a kutatások bázisává tette, lehetővé teszi a legfrissebb tudományos információk megszerzését. Magyarán: ha vannak is olykor nehézségeink a könyvek és folyóiratok beszerzésével, semmiféle „lemondási kényszer” nem köt gúzsba bennünket. Továbbmenvé: az intézeti könyvtárak fejlesztése egyáltalán nem a központi fejlesztés rovására történik, nem okozza zsugorodását. Bár az akadémiai kutatások bázisai az intézeti, kutatóhelyi könyvtárak, az Akadémiai Könyvtár gyűjteményeiben — éppen ezek tervszerű, széleskörű fejlesztése folytán — rendkívül fontos helyi kutatások folynak.

— *Az Akadémia támogatása kiterjed a műszaki-technikai feltételek megteremtésére is?*

— Természetesen, hiszen a korszerű technikai berendezések nélkül ma már nagyon nehéz volna tudományos kutatómunkát folytatni. Néhány könyvtártörténeti évszám sok mindent elárul erről: 1953-ban létrejött a mikrofilmtár és fotólaboratórium. 1958-ban megkezdte működését a könyvkötészet, 1968-ban a gyorsmásoló (xerox) csoport, végül 1970-ben a sokszorosító csoport. Mindegyik a legkorszerűbb technikai felszerelésekkel rendelkezik. Ennek hatása érezhető a régi magyar nyomtatványok, kéziratok, valamint az orientalisztikai gyűjtemény területén folyó különféle könyvtári kutatásokban.

— És tegyük hozzá a kutatónap-lehetőségeket, a kutatási szabadság engedélyezését, a külföldi tanulmányutakat — folytatja *Rózsa György*. — Ezeknek csak kis része „rutin” utazás: egy-egy külföldi társintézmény meglátogatása, tapasztalatszerék. Legtöbbjük ún. „célkutatás”, amelynek keretében munkatársunk a könyvtár megha-

tározott kutatási programjából eredő feladatok megvalósítása érdekében utazik külföldre. Ezek közé tartoznak az anyaggyűjtő, feldolgozó, kiegészítő kutatások, de ide sorolhatók a különféle konferenciákon, kongresszusokon, tudományos tanácskozásokon való részvételek is. Olyan tanulmányutakra gondolok, mint amelyeknek célja például kideríteni a könyvtáralapító Teleki József franciaországi kapcsolatait; vagy ilyenek az olaszországi és a spanyolországi Corvina-kutatások, az orientalista szakemberek mongóliai, iráni vagy indiai útjai. A külföldi kutatóutak sorában természetesen közvetlen könyvtári célúak is szerepeltek: hadd említsem példaként a kézirat-feldolgozás terén a prágai Strahov műemlék-könyvtárban szerzett hasznos tapasztalatokat.

— *Ezek az utazások mindig a könyvtár utazási keretéből történnek?*

— Egy részük igen; másik részüket az Akadémia megfelelő tudományági — főosztályi — kerete terhére kaptuk, s előfordult, hogy munkatársaink a Kulturális Kapcsolatok Intézete révén jutottak külföldi kiküldetéshez, de ekkor is az Akadémia nemzetközi kapcsolatokkal foglalkozó osztályán keresztül.

— *A tudományos műhelyben folyó munkát a kutatásokban elért eredmények fémjelzik. Az Akadémiai Könyvtár munkatársainak szakirodalmi munkásságát közreadó bibliográfia éppen az évfordulóra jelent meg a könyvtár kiadásában. Aki belelapoz e 80 oldalas kiadványba, meglepődik, milyen széles spektrumú az a terület, amelyen a könyvtári munkatársak közleményeket, önálló kiadványokat tettek közzé.*

— Valóban, az Akadémia tudománypártolása nemcsak a külföldi tanulmányutak, ösztöndíjak juttatásával mérhető. A könyvtáron belül is jelentkezik, szigorúan vett könyvtári témák esetében is. Az Akadémia nem ragaszkodik ahhoz, hogy csak az akadémiai munkatervbe felvett témák körében folyjék kutatás könyvtárunkban — bár természetesen ezt jó néven veszi. Figyelmesen tanulmányozva a bibliográfiát, kiderül, hogy hét kandidátusi disszertáció készült el a könyvtár falain belül: munkatársaink közül Bese Lajos, Csapodi Csaba, Ferenczy Endre, Rejtő István, Scher Tiborné, Urayné Kóhalmi Katalin és én szereztünk kandidátusi fokozatot, több fiatal munkatársunk most készíti disszertációját a legkülönbözőbb tudományterületekről. Az Akadémia vezetősége tudomásul veszi, hogy a könyvtár olyan tudományos intézmény, amelynek keretében különböző érdeklődésű kutatók dolgoznak. Munkatársaink tehát kutatásaikkal gyakran az intézeti kutatócsoportokhoz csatlakozva dolgoznak, de ehhez lehetőséget az Akadémia, közvetlenül pedig az Akadémiai Könyvtár nyújt számukra.

— *Az elmondottakból is kiviláglik, hogy alapvető változás következett be a könyvtári munkáról korábban kialakult felfogásban. Köpeczi Béla írja az Akadémiai Könyvtár jubileuma kapcsán, hogy „néhány nosztalgiaival emlegetik azokat az időket, amikor jeles ifjú tudósok saját kutatómunkájuk végzésére szerződtek el a könyvtárakhoz, s minimális könyvtárosi tevékenységet folytattak”. Eddigi beszélgetésünk is azt igazolja, hogy napjainkban már nem válik, nem is válhat el a tudósi és a könyvtárosi munka.*

— A „tudós könyvtáros” vagy „könyvtár-tudós” kérdés sohasem okozott problémát nálunk. Természetesen ehhez hozzájárult az is, hogy a Köpeczitől idézett nosztalgiaát nálunk egyre kevesebben érzik. Megváltozott a tudományos könyvtárak funkciója, s mi felismertük ezt a változást.

— *Az információs és dokumentációs feladatok ellátására gondol?*

— Arra is. Könyvtárunkban ugyanis a hagyományos könyvtári és a modern tájékoztatói funkciók harmonikusan egybekapcsolódnak. Az így kialakított funkciórendszer azonban rugalmas, tehát előfordul, hogy egyik vagy másik funkció előtérbe kerül.

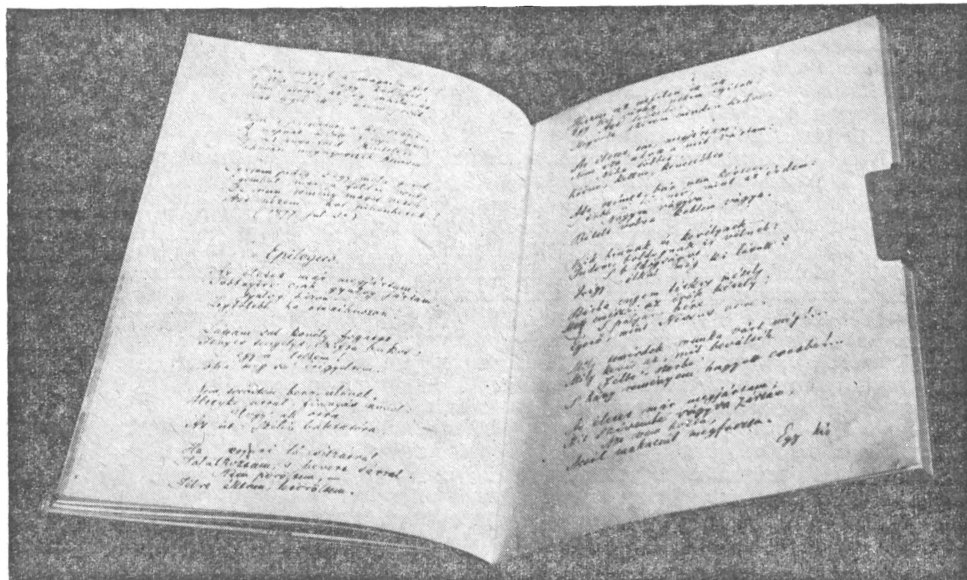
— *Így került előtérbe mintegy két évtizede a tudománypolitikai dokumentációs tevékenység...*

— Igen. A 17. évfolyamában járó *Tudományszervezési Tájékoztató* megindításakor egy, a hazai kutatásokban addig nem eléggé méltányolt területnek adtunk hangsúlyt az évente hat alkalommal megjelenő dokumentációs kiadványunkkal. Ezekben a füzetekben — éppen a könyvtár munkatársainak feltáró és rendszerező tevékenysége révén — az egyes országok tudományos életének állásáról, a kutatás szervezésének külföldi tapasztalatairól, a kutatás és a kutatási eredmények hasznosításának kapcsolatáról kapnak tájékoztatást a magyar tudományos élet szervezői, irányítói, de maguk a kutatók, tudósok is.

— S arra is alig volt példa — szól közbe *Rejtő István* —, hogy az Akadémia egy új tudományos sorozat szervezését, szerkesztését és kiadását a könyvtárra bizza. Márpedig ez történt a *Tudományszervezési Füzetek* címmel megjelenő kismonográfiák esetében. Ez már tipikusan kutatóintézeti, ha úgy tetszik, műhelyfeladat.

— *Az Akadémiai Könyvtár azonban nemcsak a Tudományszervezési Tájékoztatóval szolgálja a magyar tudományos életet, hanem számos forráskiadvány, bibliográfia és katalógus kiadásával is. Ezek mennyiben részei a műhelymunkának?*

— Az említett kiadványokról nyomtatott bibliográfiánkban számot adtunk. Én csak annyit tennék hozzá — mondja *Rózsa György* —, hogy ezek a kiadványok nem

Arany János „Kapcsoskönyve” a költő kézzel írt verseivel. (A felvételeket az Akadémiai Könyvtár fotólaboratóriuma készítette)

csupán könyvtári célú mutatók, hanem a különféle szakterületek fontos kutatási segédeszközei. Az Ady-év kapcsán például hadd említsem meg az Ady Endre önállóan megjelent műveit és az Ady-irodalmat feltáró *Ady-bibliográfiát*. De a könyvtár munkatársai olyan — a nyelv- és irodalomtudomány szempontjából fontos — munkálataikban is részt vettek és részt vesznek, mint *Arany János* vagy *Mikszáth Kálmán műveinek* szövegkritikai kiadása.

— *A magyar tudományos életnek nem erőssége a tudománytörténet művelése. Úgy vélem, ennek érdekében az Akadémiai Könyvtár — éppen forrásörző, feltáró jellege és tevékenysége folytán — sokat tehetne.*

— Lehetőségeinkhez mérten tettünk is, természetesen elsősorban az Akadémia, illetve az Akadémiai Könyvtár vonatkozásában. Az akadémiai reformtörvények történeti feldolgozása (*Szentgyörgyi Mária* összefoglalásában), az Akadémiai Bizottságok története, változásainak regisztrálása, tagjainak pontos számbavétele, feladatainak összegezése (*Fráter Jánosné* tollából) vagy az Akadémiai Értesítő és a Magyar Tudomány Indexe (mely egy könyvtári „team”-munka eredményeként *Darabos Pál* és *Domsa Károlyné* szerkesztésében jelent meg), a kandidátusi és doktori disszertációk katalógusa, a magyar szerzők Ázsiáról és Afrikáról írt publikációinak válogatott bibliográfiája — hogy csak néhányat, a legfontosabbakat említsem — jelzi, hogy részt vállaltunk tudománytörténeti feladatokból is.

— *A Magyar Tudományos Akadémia a magyar tudományos élet egészét fogja össze. Az említett kiadványok jellege azonban mintha azt mutatná, hogy az Akadémiai Könyvtár munkálatait valamiféle egyoldalúság veszélye fenyegeti. Mintha hiányozna a műszaki és a természettudományok iránti érdeklődés — akár kutatási, akár történeti szinten — a könyvtári műhely munkatársaiban?*

— Bizonyos egyoldalúság valóban felfedezhető a kiadványok területén, a válasz mégsem lehet egyértelműen „töredelmes vallomás”. A műszaki és a természettudományos feladatok ugyanis két területen jelentkeznek az Akadémiai Könyvtárban. Elsőként: az állománygyarapításban. A könyvtárnak biztosítania kell, hogy a műszaki és a természettudományos alap kutatásokhoz szükséges művek a kutatók rendelkezésére álljanak a könyvtárban, a szakterületek legfrissebb irodalma pedig az intézeti könyvtárakban kutató tudósok számára legyen hozzáférhető. E tekintetben nem érheti vád az Akadémiai Könyvtárat, mert nemcsak a legfontosabb új kiadványok gyűjteménye nyújt kiemelkedően gazdag választékot, hanem sikerült felszámolnunk néhány régebbi állománygyarapítási hiányosságot is. *Vekerdi László*, akinek természettudományos érdeklődése, tudománytörténeti publikációs munkája közismert, irányítja természettudományi szerzeményezésünket, s az ő személye garancia arra, hogy semmiféle szakmai egyoldalúság nem kaphat teret gyűjteményünk fejlesztésében. Tény azonban, hogy a természettudományos és a műszaki kutatómunkában már nem állunk ilyen jól:

egyedi esetektől eltekintve egészében el kell ismernünk, hogy könyvtáros gárdánknak nem erőssége a természettudományos és a műszaki érdeklődés.

— Persze azt is tegyük hozzá — veti közbe *Rejtő István* —, hogy az ilyen irányú kutatások elsősorban az intézeti könyvtárakban folynak, s ezek nagy része újabb alapítású, ezért retrospektív anyagot nem gyűjtenek, itt a tudománytörténeti kutatások helyett inkább a legújabb tudományos eredmények iránt mutatkozik érdeklődés.

— Azért nem teljesen idegen az Akadémiai Könyvtártól a természettudományok művelése, s éppen tudománytörténeti vonatkozásban — állapítja meg *Rózsa György*. — Példaként hadd említsem meg, hogy a közeljövőben két kötetben kiadjuk kéziratárunk egyik értékes gyűjteményének, a tudományos kartográfia első magyar művelője, Mikoviny Sámuel kéziratos térképeinek hasonló darabjait teljes leírással, a gyűjtemény keletkezésének történetével, a jeles polihisztor munkamódszerének elemzésével. S azt hiszem, műszaki érdeklődésre vall az is, hogy éppen az Akadémiai Könyvtár — tehát egy humán jellegű, gyűjtőkörű, érdeklődésű intézmény — adott ki először Magyarországon mikro-kiadványsorozatot: a *Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Mikrokiadványai* címmel, mikrofilmlapokon. Ez a kezdemény ugyan abbamaradt, mert nem mutatkozott igény a kiadványokra, mégis jelzi a könyvtár érzékenységét a korszerű műszaki megoldások iránt.

— A 150. évforduló természetesen elsősorban az Akadémiai Könyvtár múltjára vetett fényt, de sorra került a jövő, az új feladatok felvázolása is. Ezek azonban csak akkor oldhatók meg a nagymúltú intézményhez méltóan, ha a könyvtár szívügyének tekinti munkatársainak kiválasztását és továbbképzését is.

— Mint említettem, a múltban gyakran előfordult, hogy az Akadémiai Könyvtár vezető munkatársai idős tudósok voltak. Ma az Akadémiai Könyvtár nem „öreg” intézmény: a derékhad 30—40 éves munkatársakból áll, s az utánpótlásról úgy igyekszünk gondoskodni, hogy tehetséges fiatal munkatársakat alkalmazunk, gyakran egyetemi intézetek, tanszékvezető professzorok ajánlására. Nagyon tudatosan törekszünk egy-egy tudományág fejlesztésére könyvtárunkban, bár ez természetesen nem sikerülhet minden esetben. Például: amikor méltán híres *Keleti Gyűjteményünk* munkatársi gárdáját kellett kiegészítenünk, olyan munkatársat választottunk, aki jártas a keleti ókor történeti kérdéseiben. De ügyeltünk arra is, hogy az utánpótlásban a nyelvtudás megoszlása is célszerűen arányos legyen. Nemcsak a nagy világnyelveket ismerő munkatársak alkalmazását tekintjük fő célunknak, hanem ügyelünk arra, hogy a klasszikus (görög, latin), valamint az ún. „kis” nyelveknek, a környező közép- és kelet-európai népek nyelvének ismerői is kellő arányban legyenek képviselve munkatársi gárdánkban. Ami pedig a könyvtáros szakképzést illeti: lehetőséget adunk munkatársainknak minden szintű képzésben való részvételre. Járnak tőlünk az Eötvös Loránd Tudományegyetem könyvtár-szakára, jártak az Országos Széchényi Könyvtár középfokú tanfolyamára, és sok olyan munkatársunk van, aki már a könyvtárunkban töltött évek alatt szerezte meg a doktori címet.

— *Hogyan összegezzük tehát az Akadémiai Könyvtár mint műhely jövődö feladatait?*

— Talán úgy, hogy eddigi munkánkat tovább szélesítve, elsősorban a társadalomtudományi elvi és módszertani gyűjtőmunka és dokumentáció területén kell előbbre lépünk, megindítva a szelektív információterjesztést is. Ily módon szeretnénk egy-egybe fogni a hagyományos könyvtári és levéltári tevékenységet a modern könyvtári szolgálatásokkal.

Végh Ferenc

Bemutatjuk

a Széchényi Könyvtár Térképtárát

Érdeemes körülnézni az Országos Széchényi Könyvtár rákospalotai épületének földszintjén is. Itt helyezték el tíz évvel ezelőtt nemzeti könyvtárunk Térképtárát. (Az épület emeleti részében működő Plakát- és kisnyomtatványtárral márciusi számunkban ismertettük meg az olvasót.)

Tengerek — csillagok

Különös térképlapokat szemlélünk. Egymás mellé helyezzük valamennyit, s figyelmesen követjük tekintetünkkel rajtuk az utak végtelen szalagját. Palástos, koronás, jogart tartó alak az utak kiindulópontja: a *Város*, Róma jelképe, innen kanyarognak az úticskok Britannia, Antiochia, a birodalom nyugati, keleti határa felé. S felfűzve rájuk a települések, de nem a valóságos tájolási viszonyaik szerint. Kizárólag a hosszúság kiterjedésében követik egymást. A 11 lapból álló térképkollekció a híres római útjegyzékek, az *itinerarium*-ok egyikének hasonmás példánya. Az eredetije 200 tájáról való.

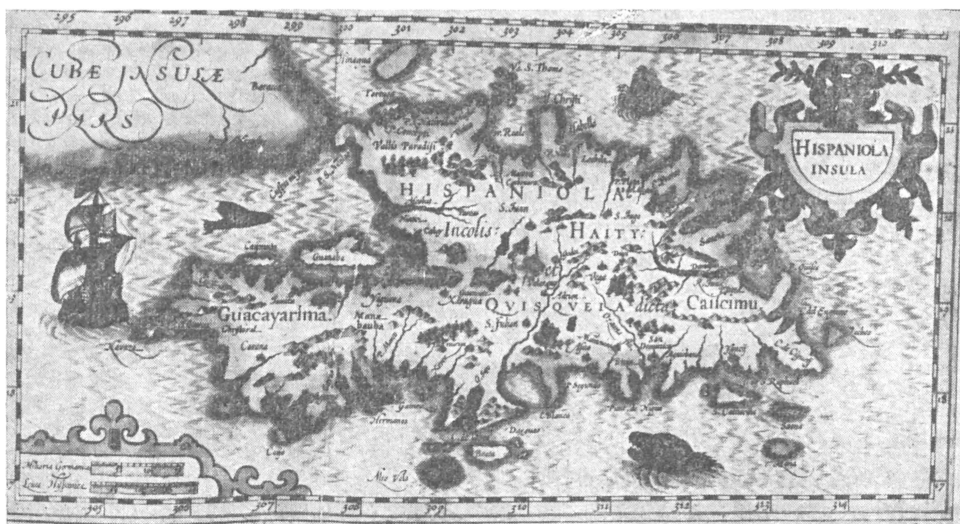
Páncélszekrény mélyéről hatalmas kötetet emel ki *dr. Patay Pálné* osztályvezető, aki a Térképtár kincseivel ismertet meg bennünket. Gyönyörű topográfiával kivitelezett szövegoldalakat — köztük színes térképlapokat — mutat. Rézmetéssel készültek ezek, kézi színezéssel

varázsolták képpé valamennyit. A tenger azonban nem egyszerűen kék folt rajtuk, mint a mai térképeken: cikázó delfinek, megdőlt, duzzadó vitorlákkal haladó gályák rajzai „hitelesítik”, hogy a kékség valóban tenger. A szigetek partjain tolldíszes bennszülöttek tekintenek a közeledő vitorlás — beteljesedő végzetük — felé. A térképek sarkában díszes kartusban: ülő figurák háromszög-kompozíciójába zárva a világ szögletének neve, melyet a térképlap ábrázol.

Némelyik kötet a csillagos égg térképeit zárja magába. Alkotója követte az emberi fantázia játékait, mely évezredek során emberi és állati alakokat, szörnyeket látott az égbolt szikrázó ékességeinek szövevényében. *Janssonius Harmonia Macrosmica*... c. csillagászati atlaszának (több térképet magában foglaló gyűjtemény) csillagtérképein például igazi medve, a gyermek ikerpár és a többi ismert égi alak színes rajzában gyönyörködünk.

Ezek a különös becsben tartott *csillagászati és világatlaszok* a XVI—XVII. századi Amszterdam (az akkori világ egyik hajózási központja) neves térképkészítő officináiból kerültek ki. Térképeik már meglehetősen pontosak, hiszen a nagy földrajzi felfedezéseket követő, immár rendszeressé váló világutazásokat, a nyugati embernek a távoli világrészeket bir-

Hispaniola szigete — ma Dominika és Haiti — G. Mercator Atlas sive Cosmographicae Meditationes... c. atlaszából (Amszterdam, 1607)

tokba vevő — és kifosztó — vállalkozásait kellett segíteniük.

Vajon készült térkép ebben a korban hazánkról is?

Készült. Bizonyos Lazarus secretarius-nak nevezett egyházi férfiú műve ez. *Lázár deák* Bakócz Tamás esztergomi érsek titkára volt. Csaknem két évtizeden át járta az országot műszereivel: a Jákob botjának nevezett helymeghatározó szer számmal, az astrolabiummal — mely a teodolit őse volt — és a többi korabeli térképészeti műszerezettel. A távolságokat kocsikeréki forgatásával (!) mérte. Tengerinyi fáradtság árán 1528-ban elkészült a térkép. Bámulatra méltó alkotás. Kevés kiigazítani valónk akadna rajta. A Duna—Tisza köze „elcsúszott” a vízszintes tájolás felé, a Balaton viszont függőleges „fekvést” kapott, mindez azonban valószínűleg a külföldi — ingolstadti — nyomda számlájára irandó. A *Tabula Hungariae*... fametszésű térkép. A hegycsúcsokat még az ún. *halmos*, más néven *vakondtúrások* jelölés ábrázolja, a település „nagyságrendjét” a kisebbeknél karikák, a nagyobbaknál tornyok, házak rajza különbözteti meg. Léptékkel és fokhálózattal is el van látva. Természetesen feltünteti a helységneveket is, becses forrást kínálva általuk a nyelvészeti, a helytörténeti és nem utolsósorban a történettudományi kutatásnak. És mivel a térképezés 15 éve alatt zajlott le a végzetes esemény: Mohácsnál csatajelenet rajza emlékeztet a gyászos ütközetre. A bal alsó sarokban látható címer nem akármilyen művész, hanem a feltételezések szerint *Dürer Albert* alkotása.

Hosszabban időztünk Lázár deák művé-nél, úgy véljük, okkal: az első, *magyar ember által készített* Magyarország-térképről szóltunk.

Korvina-töredék

Széchenyi Ferenc nemzetünknek adományozott könyvtárától eredeztetni létét a Térképtár is. A könyvgyűjteményt ugyanis mintegy 400 atlasz gazdagította. Sajnos, nincs lehetőségünk arra, hogy nyomon kövessük a Tár gyarapodásának történetét (a múlt: hagyatékok, ajándékok, a jelen: tervszerű gyarapítás vásárlással, cserével, s persze a kötelempéldányok beáramlása is.)

E pillanatban mintegy 170 ezer egységet számlál a Térképtár állománya, amelyből körülbelül 35 ezer a *kéziratos* (kézzel rajzolt) térkép. A legrégibb közülük 1474-ből való, *Gratiosus Benincasa*, egykor Mátvás udvarában dolgozó olasz mester Velencében készült ún. portolán (hajózási) térképe. Számunkra különös értékét az adja, hogy valószínűleg Korvina-töredék. (Itt kell elmondanunk, hogy nem őriznek

minden Széchenyi könyvtári tulajdonban levő térképet Rákospalotán. Az ún. hagyatékokból származókat a hagyatékek egészét őrző helyen: a *Kézirattárban* vagy a *Régi nyomtatványok tárában* lelhetjük meg. De a kitűnő hasonló példányok alapján képet alkothatunk az eredetiről itt, a Térképtárban is. (Kitűnő fakszimile példány segítségével ismerkedtünk meg Lázár deák térképével is, mivel a fennmaradt egyetlen eredeti a Régi nyomtatványok tára őrzi.)

A *nyomtatott atlaszok és térképek száma 135 ezer*. A legkorábbi 1517 tájáról való, 13 lapos európai térkép. (A térképészeti történetének ismerői azonban sokszorta régebbi korokból származó térképekről is tudnak. Pillanatnyilag a legkorábbinak az a falra festett várostérkép számít, amit egy ásatás során Anatóliában találtak. De tudnak agyagtáblákra karcolt babilóniai térképekről, valamint a csillagászat és trigonometria tudományát oly magas fokon művelő egyiptomiak papirusz térképeiről, melyek a Nílus áradásait, s a núbiai aranybányákhoz vezető utakat jelölték. A Magyarországról készített első térkép megalkotójának egy *Idrizi* nevű arab utazót tekintik, aki a XII. században élt.)

Sárga keretben: Mikoviny-iskola

Hogy valamennyire is eligazodjunk a Térképtár gazdag anyagában — stílszerűen szólva — iránytűre van szükségünk: ez az a felismerés, hogy a koronként változó igények hatására más-más jellegű térképek készültek.

A megrendelő kezdetben az állam volt, amely hadat viselt és közigazgatási tevékenységet folytatott — mondhatnánk némi egyszerűsítéssel. *Országgtérképekre* volt szüksége. A XVI—XVII. századi Nyugaton sem véletlenül készültek *világtalaszok* — a gyarmatosítás terjedése nyomán. Ám a térképészeti igazi fejlődését mégsem a háborúk, az állami szükségletek váltották ki, hanem a békés építőmunka, amelyben ez a tudomány is elindult a szakosodás felé.

Ilyen, viszonylag békés korszak köszöntött hazánkra majd két évszázad szakadatlan harcai után, a Rákóczi-szabadságharc leverését követő évtizedekben. Újratelepítették a hadak dúlta, kihalt vidékeket, megindult az élet, s a század második felében megkezdték a folyók szabályozását. Mindez azzal is járt, hogy kisebb területekről készített, nagyon részletes és pontos térképekre volt szükség.

A magyar térképészeti felnőtt e feladatokhoz. Ez mindenekelőtt *Mikoviny Sámuel* érdeme. „Matematikus, mérnök és térképész, korának jelentős magyar polihisztorja, a tudományos kartográfia első

magyar művelője...” — írja róla a Magyar Életrajzi Lexikon. Nemzeti könyvtárunk 64 megyei térképet őriz Mikovinytól, ezekből 48 kézirat. Az ő térképei pontosan jelzik a települések mellett az úthálózatot, a postaállomásokat, s ami nagyon fontos, a vízhálózatot. Mikoviny Sámuel 1731-ben bekapcsolódott Bél Mátyás *Notitia Hungariae*... c. nagyszabású földrajzi-történelmi művének munkálataiba. E mű négy kötetében tizenegy megyetérképe jelent meg. Ezek azonban munkásságának csak töredékét alkották. Van egyébként Mikovinynek kifejezetten vízügyi térképe is, mégpedig Pest megyéről.

Működésével iskolát teremtett: az ez időből való sárga keretbe foglalt térképekről tudjuk, hogy a Mikoviny-iskola valamely tagjának munkái.

(Az Akadémiai Könyvtár a közeljövőben két kötetben megjelenteti Mikoviny Sámuel kéziratok térképeinek hasonló darabjait, az eredeti példányok a könyvtár kéziratárának értékes gyűjteményrészét alkotják — tudósít erről lapunk előző oldalain Végh Ferenc az Akadémiai Könyvtár vezetőivel folytatott beszélgetéséről készült írásában.)

Az említett szakosodást jelzi, hogy a további évtizedekben a megyei térképeken kívül készültek *községi, úrbéri, uradalmi*, sőt *bányatérképek* is. A Térképtár tulajdonában van egy *barlangtérkép* is, melyet *Sartory József* egri mérnök készített 1794-ben az aggteleki barlangról.

Mivel a központi hatalomnak szüksége volt a műszaki-tudományos fejlődéssel lépést tartó birodalmi térképekre, 1764-ben megindult a katonai térképezés, amely több szakaszban, századunk második évtizedéig tartott, s hazánkra is kiterjedt.

A magyar atlaszkészítés gyökerei visszanyúlnak a XVII. századig. Kézbe vették *Hevenesi Gábor* 1689-ben megjelent, világviszonylatban is kiemelkedő jelentőségű *Parvus Atlas Hungariae* c. zsebatlaszát, amely „műfajában” is az első egyike volt. A keskeny, elegáns formájú, valóban zsebben elférő könyvecske 40 táblán mutatja be az országot, megadja az atlaszban szereplő földrajzi helyek, pontok koordinátáit is. Mintegy 2 és félezer helységet tüntet fel. Bécsben nyomtatták. A későbbi hazai atlaszok közül említést érdemel *Görög Demeter* XIX. század elején készült megyei atlasza, s az 1890-ből származó, melyet *Gönczy Pál* tervezett, és *Kogutowicz Manó* rajzolt. Kogutowicz Manót az életrajzi lexikon a hazai modern kartográfia megalapítójának nevezi. „Azt tapasztalva, hogy iskoláink külföldi térképeket használnak, elhatározta egy magyar földrajzi intézet létrehozását.” Így lett Kogutowicz a *Magyar Földrajzi Intézet* megalapítója. „Munkássága során 35 megyei fali térképet, igen sok kézi atlaszt,

Lázár deák *Tabula Hungariae*... c. térképének első kiadása (Ingolstadt, 1528)

földrajzi és történelmi térképet tervezett és rajzolt, amelyek kivitelezésében a tudományos kartográfia és térképsokszorosító technika ismert módszereit alkalmazta.” Több nemzedék szerezte földrajzi ismereteit iskolai atlaszából, „a Kogutowiczból”.

Középhőmérséklet térképlapon

Az utóbbi évtizedekben „divatba jöttek” a rendkívül sokrétű információval szolgáló nemzeti atlaszok.

Az 1967-ben megjelent *Magyarország nemzeti atlasza* például egyaránt tájékoztat az ország természeti adottságairól, népességéről, mezőgazdaságáról, iparáról, közlekedési-hírközlési állapotáról, kereskedelméről, kulturális és szociális viszonyairól. De megtalálhatók a Térképtárban más országok nemzeti atlaszai is. Megcsodáltuk a svédek *Atlas över Sverige* c. 1953 és 1971 között készült nemzeti atlaszát, mely a magyarhoz hasonlóan felölel szinte mindent, amit egy országról tudni kell és lehet. A térképeket diagramok, szövegek, fényképek egészítik ki. Ez az atlasz minden tekintetben mintaszerű.

UNESCO vállalkozásban készült egy szakatlasz a világ éghajlati viszonyairól. A nemzetközi összefogáson alapuló vállalkozás nagyságát sejteti, hogy eddig csak az Európa I. kötet jelent meg. Részletességére jellemző: külön lap készült a júniusi középhőmérsékletről.

A térképek fajtái, szakosodása — mint már említettük — az igények függvénye. A motorizálás, a közlekedési eszközök fejlődése magával hozta, hogy az egyes ember számára kitágult az elérhető világ, összezsugorodtak a távolságok. A világméretűvé vált turisztika, idegenforgalom igényei is „lecsapódtak” a térképészetben. Megjelentek az *autótérképek*.

Van a Térképtárnak az atlaszok és térképek mellett 31 föld-, illetve „éggömbje” is. Utóbbiak a csillagos égbolt gömbformájú ábrázolásai. A *glóbuszok* legkorábbi példánya 1632-ből származik. S akad köztük egy 1862-ben készült, kézzel rajzolt példány is.

Eligazít a páfránylevél-csíkozás

A Térképtár nem múzeum, az élő kutatást, tájékozódást kívánja szolgálni. Elsősorban térképeivel, de nem szabad említetlenül hagynunk 3000 kötetes *kézíkönyvtárát* sem. Kartográfiai, geográfiai szakmunkák sorakoznak a kézikönyvtár polcain. S a rendszeresen járó 30 féle hazai és külföldi *szakfolyóirat* lehetővé teszi a legújabb eredmények naprakész megismerését.

A tár állománya tovább gyarapodik. Hivatalosan évi 20 ezer forintot fordít állománygyarapításra, de általában ennek az összegnek a kétszeresét költi új kiadványok vásárlására. A tervszerű állománygyarapítás megköveteli a „piac” állandó figyelését. Ennek egyik módja, hogy munkatársai tanulmányozzák a beérkező 30 folyóirat információit az új kiadványokról, emellett figyelik az ismert földrajztudós, s a második világháború egyik legsikeresebb szovjet hírszerzője, *Radó Sándor* professzor szerkesztésében megjelenő, az új szakmai kiadványokról hírt adó *Cart Actual* c., magyar és angol nyelvű tájékoztató információit is. Nem kerülik el a figyelmüket a külföldi könyvjegyzékek, s a könyvtárak gyarapodási jegyzékeinek híradásai sem.

Az állomány természetesen a kötelesepéldányokkal is gyarapodik. Mindezekkel együtt az évi gyarapodás az utolsó öt év adatai alapján mintegy 500 *térkép, illetve atlasz*.

Kövessük nyomon a beérkező új műveket, ezzel képet nyerhetünk az állomány feltárásáról is, hiszen a használó csak hozzáférhető anyaggal tud dolgozni.

A beérkező műveket nyilvántartásba veszik, azaz beírják a gyarapítási naplóba. Egy-egy régebbi, mondjuk XVI. századi térkép esetében kutatómunkát igényelhet a szerző kilétének meghatározása. (Az irodalmi szövegkritikai elemzéshez hasonlóan például a domborzatábrázolás módja — Lázár deák „vakondtúrásai”, a későbbiekben az ún. páfránylevél-

Hevenesi Gábor *Parvus atlas Hungariae... c.* atlaszából a Pest környékét ábrázoló lap

csíkozás — *támpontul szolgál a keletkezés idejének meghatározásához*, de esetenként felhasználják a British Museum, illetve a washingtoni kongresszusi könyvtár katalógusainak útbaigazításait is. — Nyilvánvaló, hogy az állománybavétel egyben a múról való tájékoztatás elemeinek „összszehozása” is.

S valóban a gyarapítási napló adatai alapján készül el a *címfelvétel*. Egy-egy címléírás a szabványban előírt adatokon (szerző, cím, megjelenési hely, idő stb.) kívül más adatokat is tartalmaz az *annotációk* keretében. Egyebek között a technikát, mellyel a térkép készült (pl. rézmetset), a már többször említett domborzatábrázolást, a kötést, végül a származás helyét. Az elkészült katalóguscédula ETO-szakjelzetet is kap (földrajzi és időbeli alosztással).

A kutatók főként a *betűrendes* — szerzői, cím-, illetve földrajzi fogalom szerint egybeosztott — *keresztkatalógust* használják. De rendelkezésükre áll az ETO szerinti *sakkatalógus*, az ún. *időkatalógus* (ide csak az atlaszok és a kéziratok térképek kerülnek, s az időpont mindig az eredeti megjelenés ideje: egy mai kiadású ókori atlasz cédulája tehát az ókorhoz kerül), a *nyomdai katalógus*, amelyben a rendezés elve a nyomdák, illetve a vésnökök neve. Előfordulhat ugyanis, hogy a kutató egy bizonyos nyomda, metsző munkáit keresi. (Gyakran kérik például a XIX. század elején működött *Karacs Ferenc* kiváló térképészítő és -metsző munkáit.)

A tájékoztatást és tájékozódást a katalógusok mellett szakbibliográfiák segítik. Ilyen például az UNESCO támogatásával megjelenő *International Geographical Bibliography* éves kötetsorozata. A hazai legújabb terméstről természetesen a *Magyar Nemzeti Bibliográfia* kéthetenként kiadott füzetei tájékoztatnak, amelynek térképanyagát a tár munkatársai készítik el.

Távol, s a cím se jó!

A Térképtár igyekszik elébemeni a szakemberek igényeinek. Evégből időről időre recenziókat helyez el új szerzeményeiről a szakfolyóiratokban. Patay Pálné ezenfelül a *Geodézia és Kartográfia*, illetve a *Hidrológiai Tájékoztató* c. szakfolyóiratban hosszabb cikkeiben bemutatta a Térképtár állományát, illetve kéziratossá, vizügyi térképeit.

Kell is a népszerűsítés. Bizony kiesik a Térképtár a forgalomból, csakúgy mint a rákospalotai „társbérleje”, a Plakát- és kisnyomtatványtár. És nagy a konkurencia is. Ti. sokan a *Hadtörténelmi Intézet* térképtárát keresik fel, hiszen az is látogatható. Így csak végső esetben megy a kutató Palotára. (A Térképtár címe az OSZK központi épületének Bródy Sándor utcai bejáratánál elhelyezett tájékoztató táblán Múzeum u. 3-nak van feltüntetve, holott onnan már tíz éve Palotára költözött.)

Mindezeket figyelembe véve nem kevesellhetjük az évi mintegy 160 látogatást (egy-egy látogató nyilván többször megfordul falai között). Rendszeres használók: a MAFILM, a Televízió, s a kiállítások rendezői. (A Budai Nagy Antalról készített tv-filmben az „áttűnéseket” korabeli térképekkel oldotta meg a rendező.)

A Kőbányai Gyógyszerárugyár falinaptárt készített, s lapjait a Térképtár gyönyörű amszterdami világtérképeivel kívánja díszíteni.

Azért nem hiányoznak az egyéni kutatók sem. Ott-tartózkodásunk idején a

48-as szabadságharc után készített birtokvázlatokat tanulmányozta egy kutató. Elmondotta, hogy a *puszta- és dűlőnevek* esetenként korábban *elpusztult helységek* neveit őrzik. Ennyiben ezek a térkép-vázlatok nyelvtudományi, gazdaságtörténeti, néprajzi és egyéb kutatások forrásai lehetnek.

A jelen építőmunkáját is szolgálják a Térképtár dokumentumai. Például nagyobb népgazdasági beruházások, építkezések megkezdése előtt a talaj teherbíró képességéről szereznek adatokat a talajviszonyok változásairól hírt adó régi térképek segítségével.

Olykor még diplomaták is fordulnak hozzájuk információért. Egy alkalommal *Argentína*, legutóbb pedig *Irán* nagykövete kért és kapott hazájára vonatkozó adatokat a régi világtalaszok alapján.

Gyakori látogatók a helytörténeti kutatók: arra keresnek választ, mikor fordul elő először egy-egy helynév, hogyan változott az idők folyamán stb.

A tárolásról csak annyit: a térképeket korszerű fiókokban a helyrajzi számok sorrendjében őrzik, helykihasználás céljából nagyság szerint csoportosítva. Az 1800 előtti muzeális értékű atlaszokat — mint említettük — páncélszekrények védik.

Évente mintegy 50 modern atlaszt kötetnek be, és az idén ugyanannyi kéziratossá térképet restauráltak. (Vászonra ragasztják. Hosszadalmas, nagy gondosságot igénylő munka ez, mivel az egykori festékek az évszázadok során „megették” a lapokat.)

Hogy a pótolhatatlan és romlékony régi térképeket ne kelljen kézbe adni, folyik az állomány fényképezése, s évente mintegy 3000 *mikrofilm-kocka* elkészítésére nyílik lehetőség. 1976-ban hasonló céllal megkezdődött a *színes diák* készítése a kéziratossá térképekről.

Tervek?

A tár munkatársai nyomtatott katalógusokat készítenek a kéziratossá térképekről, s folytatják az 1961-ig elkészült kötetbibliográfiát...

A Várpalotában jelenlegi alapterületének a többszörösét kapja majd a Térképtár. A munkahelyek mellett lesz olvasóterem, ahol egyszerre tízen foglалhatnak helyet. A raktár mintegy 336 négyzetméter kiterjedésű lesz. A Térképtár az épület 10. szintjére költözik.

A könyvtáros munkatársak száma — az osztályvezetővel együtt — három, s időnként kiegészítő munkaerők is tevékenykednek napi négy, illetve hat órában.

Simay Norbert

Rendet tenni a sokszínűségben

Beszélgetés Keresztury Dezsővel

Mielőtt személyesen, vagy fényképről ismerhettem volna, egy karikatúrát láttam róla először — talán 1946-ban. A rajz sokkarú Shívaként ábrázolta Kereszturyt, az egyetemi tanárt, esszéistát, költőt, színikritikust, az Eötvös Kollégium igazgatóját, a minisztert. Aztán, hogy közelebről megismerhettem — élete két fázisában is azonos intézmény családtagjaként figyelve rá —, nemcsak sokoldalúsága lepett meg, legalább annyira állhatatossága, ahogy ügyek szolgálatát egész életén át következetesen vállalta. Ilyen szolgálatnak, sorsa minden szakaszában jelenlevő kötődésnek vallja ő maga is a könyvekkel, könyvtárral való kapcsolatát.

Hogyan kezdődött?

— Az első olvasói düh nyolc-tíz éves koromban tört rám. Zalaegerszegen, a Kaszinóban, melynek apám is tagja volt, találkoztam először könyvtárral, könyvtárossal, nyomtatott katalógussal. A kínálat? Természetesen a korabeli bestseller irodalom: Bret Harte, Verne, May Károly. Olvastam, mindegy volt, hogy mit...

És a középiskolában?

— Az egerszegi Zrínyi Gimnáziumban akkoriban — 1914-ben kerültem oda — nem volt ifjúsági könyvtár. Az épület nagyobb része különben is hadikórházzá lett. Otthon viszont bátyámmal, nénémel, húgommal ünnepi alkalmakra sok könyvet kaptunk. Bátyámmal, aki inkább technikai érdeklődésű volt, elhatároztuk,

hogy mi magunk létesítünk diákkönyvtárat. Négyünknek volt mintegy százötven kötete. Gumipeccétnyomóval valamennyibe belenyomattuk: *Keresztury kölcsönkönyvtár*. Nemrég valaki talált kötetei közül egy példányt. Jó ifjúsági könyvek voltak, mint például Georg Ebers Uarda című, egyiptomi tárgyú, kalandos meséjű könyve.

És az apa könyvei?

— Igen, volt a szobájában egy szép, zárt könyvszekrény, benne sorozatok. A teljes Eötvös Károly, Ambrus Zoltán, a Gyulai-féle Vörösmarty kiadás. Nagy esemény volt, ha ő maga fölolvastott belőlük. Fölolvasta például folytatólag a teljes Zalán futását. Merthogy apám, aki ügyvéd volt és a város polgármestere, ezekben az években reggel 7-től este 10-ig őrlődött a villanyvilágítás és a jegyrendszer szervezésének, meg a menekültek elhelyezésének háborús gondjai között. Idegösszeomlás miatt lett öngyilkos 1918 őszén.

S ki volt a Dunántúli hexameterekben szereplő „szótlan szigorú ember”, aki „ojtott, szemezett s telt méhkasok álmos zsongásában könyvei közt motozott”?

— Apám halála után a család Egerszegről Nemesgulácsra került, anyai nagyapámhoz. Az ő apja volt a versben szereplő Eöry István, a magának öregségére csöndes szobát építtető, egykori táblabíró. A tagosító mérnök nagyapa könyvei közt megmaradt az ő könyvtárának roncsaléka is. Ebben Horatius és a szokott auktorok mellett megvoltak kéziratos másolatban a 48-as hazafi-versek, megvoltak füzetes kiadványként Táncsics Mihály művei. Egyébként nagyapa házában találkozhattam először kortársi irodalommal, a kezdetben „katolikus Nyugat”-nak mondható *Élet* folyóiratban. Az *Élet* modern tipográfiával készült könyvsorozatában jelent meg Kosztolányi *Modern költők* c. kötete. Ez az antológia — dedikált példányom is van belőle — döntő hatással volt rám.

MTI Fotó — Molnár Edit felvétele

Érdekes, hogy életrajzi visszaemlékezéseiben Németh László ugyanilyen fontos határköként említi Kosztolányi Modern költők-jét. (S zárójelek közt hadd valljam be, harminc évvel később, tizenöt éves koromban én is hozzájutottam ehhez a kötethez, s rám is döntő hatással volt.) S mi történt 1918-ban a Zalaegerszegről kimaradt gimnazistával?

— A budai Rákócziánium kollégiumában s gimnáziumában tanultam tovább. Verseket kezdtem írni, Flaubert és Szabó Dezső műveit olvastam. A szigorú érseki gimnáziumban sem volt ifjúsági könyvtár, de a bejáró diákok hozták Ady verseit, a Nyugat-köteteket. Zsebpénzemből vettem meg a *Magyar Könyvtár* és az *Olcsó Könyvtár* példányait, vagy egy-egy olyan verseskötetet, mint Babits *Recitativja*.

Szó volt az apa, a nagypapa és a dédapa könyvtáráról. Hogyan alakult közben a Keresztury-féle saját könyvtár? Megvannak-e benne ezek a felsős diákként vásárolt kötetek?

— Tessék körülnézni ebben a három szobában. Van itt vagy tizenötezer kötet, nyári házamban is legalább ezer. Kétezer meg kézen-közön vagy a költőzések során elkallódott. A gyűjtemény érdekessége, hogy szinte minden darabját vásároltam, vagy kaptam, s mivel személyes közöm van hozzájuk, életem egy-egy szakaszához is kapcsolódnak. Megvannak, igen, a diákként vásárolt művek. Ez például egy első kiadású *Halottak élén*, bele van írva a dátum, az Eötvös kollégiumi időszakból való... Ezeket a német kiadásokat Bécsben, Berlinben szereztem. Mutatnék egy érdekes Móríczt dedikációt is a harmincas évekből, de nem tudom, merre van, mert a polcokon persze két sorban állnak a könyvek.

Az utóbbi esztendőik irodalma pedig, látom, vízszintes lerakatként várja, hogy polcra kerüljön. Erre van-e remény?

— Nemrégiben egy rendszerető ifjú barátom elhatározta, hogy rendet rak a könyveim között. Azóta végképp nem tudom, mi hol van. Úgy látzik, törvény, hogy a suszternak nincs tisztességes cipője, a tanárnak nincs jól nevelt gyereke...

Akkor hát térjünk vissza a Rákócziánium szigorúan nevelt diákjához. Sosem volt baj a merész olvasmányok miatt?

— Egyszer, amikor a stúdium-teremben éppen Adyt és *Nyugatot* olvastam, egy vaskalapos prefektus elkobozta a könyveket, és csak zord intelemmel kaptam vissza őket. A sors furcsa grimasza, hogy ugyanebben az iskolában Ady Endre költészetét kaptam érettségi tételül 1922-ben.

Különben a Múzeum előtt — öntudatlanul — részt vettem Ady temetésén is.

A könyvtár nélküli iskolák után milyen érzés volt belépni az Eötvös Kollégium könyvtárába?

— Szédítő! Nemcsak a könyvek nagy száma, de „használatásuk” buzdító és fegyelmező rendje miatt is. Ott tanultam meg, mit jelent egy-egy művet szak- és betűrendi helyén biztonságban tudni. Egyszer, amikor a német képzőművészeti albumokat nem pontosan a helyükre raktam vissza, az igazgató, B. G. úr hivatott s figyelmeztetett a kis hanyagságban rejlő nagy veszélyre. *Fontos elv volt a könyvtár használatára való nevelés.* Horváth János minden új tanítványát elküldte az Egyetemi és a Múzeumi könyvtárba tájékozódni. A mai szabadpolcos könyvtári rendszer összes előnyével szolgált nekünk a Kollégium gazdag könyv- és folyóirat-gyűjteménye: reggeltől estig, sokszor késő éjjelig otthont adva kinek-kinek az elmélyült ismeretszerzésben. Életem egyik szerencséjének tartom, hogy szabadpolcos könyvtárakban nevelődtem.

Így volt ez a bécsi Collegium Hungaricumban is?

— Nem, az intézmény akkor, amikor ösztöndíjaként odakerültem, még csak hős-korát élte, de maradó emlékeim vannak a bécsi Egyetemi Könyvtár szép olvasóterméről, a tájékozódás ottani sokféle lehetőségéről. Az Universitátsbibliothek egyébként akkor kezdett áttérni a addigi kéziratos könyvkatalógusról a müncheni rendszerre.

A Bécsből hazatért, tanári, majd bölcsészdoktori oklevelet szerzett, az Eötvös Kollégiumban ebéd, vacsora fejében németórákat adó fiatalemberről föltételezhetnénk, hogy a könyvtárüggyel ezidőtájt nem volt közvetlen kapcsolata...

— Éppen ellenkezőleg. A könyvtári munka szakmai részéhez ekkor kerültem közelebb. Pasteiner Gyula, az Egyetemi Könyvtár igazgatója elhatározta, hogy létre kell hozni a Központi Címjegyzéket. Hat-hét volentör — köztük magam is — ingyen dolgozott ebben a munkában, merthogy státus nem volt hozzá. Megtanultam a precizitás tudományát, a címléíró mesterségét. Az egységesített cédulanyagot Prohászka Lajos szerkesztésében füzetenként adták ki. A munka eredményét közben-közben be kellett mutatni Pasteinernek. Csináltam egy ideig, aztán fölláztam az erkölcsstenen ingyen munka ellen. Könyvekkel szerettem volna foglalkozni, nem cédulákkal.

Ismeretes, hogy erre a berlini Magyar Intézet könyvtárosként hamarosan módja lett. Hogyan került oda?

— Negyedéves koromban a Kollégiumban, Horváth János megkésztet, s nem igazán fölkészült utódjaként tanított Farkas Gyula. Bár én állandóan vitatkoztam vele, egy évvel azután, hogy kinevezték a berlini Collegium Hungaricum igazgatójának, 1929-es hazalátogatásakor meghívott lektorok. Berlin akkoriban még igen érdekes város volt szellemileg. Az Intézetben feladatom lett a Gragger-féle amorf és hiányos könyvtári örökség újraszervezése. Miközben ládászám küldettem hazulról a Ranschburgnál összeállított főszakokat, Knieza István és egy-két kollégista elkezdte a könyvtári anyag szakszerű földolgozását. Megállapodtunk a tizedes osztályozás szerinti követelményekben, az alcsoportok beosztásában. Napjaim nagy részét töltöttem ott életem első vaspolcos könyvtárának rendezésével. Állati nagy munka volt!

Utólag hogyan összegezné e munka értelmét? Volt ennek a berlini fáradozásnak hazafelé és a jövőnek is szóló haszna?

— Meggyőződése, hogy ez volt az első hungarológiai gyűjtemény, melyben minden Magyarországra vonatkozó tudományág szakirodalmi képviselve volt. Másrészt nagyon sok tanulságot kínált a könyvek nyílt fölállítási rendje, lévén ez is prézens szabadpolcos könyvtár. Végül rengeteget tanultam abból, hogy egyedül láttam el a tájékoztatást, igénybe véve akár a könyvtárközi kölcsönzés lehetőségét is, ha olyasmikről kérdeztek, mint például a magyar—török rokonság, vagy a magyar adóztatási rendszer.

Hosszú berlini tartózkodása alatt volt-e egyéb fontos könyvtári élménye?

— Elsősorban a Staatsbibliothek-ban. Feleségem révén jóbarátságba kerültem Johannes Wolf professzorral, a Musiksammlung igazgatójával. Zenetudósnak is kiváló volt, Spitta tanítványa, a hangjegyrírás történetének specialistája. Ő adott kezembe Beethoven-leveleket, Bach és Schönberg kéziratokat. Közöttük csapott meg először a kéziratár izgalmas lépköre.

Láttam 1945-ös fényképeket, melyeken a növendékeinél idősebbnek alig látszó, frissen kinevezett igazgató együtt építi, tetejezi a lövedékektől sérült Eötvös Kollégiumot. Gondolom, a könyvtárat is „tatarozni” kellett. 1947-ben odakerült golyaként még sok szilánk lyuggatta könyvet találtam a vaspolcokon.

— Újjárendeztük és bővítettük az állományt. Folyosói polcokra kerültek a régi gyűjtemény kötetei. Gazdagodtunk Szabó Dezső hatalmas, igen értékes, 10—15 ezer kötetnyi magánkönyvtárával. Mód nyílt új részlegek, például a folyóirattár,

vagy a művészettörténeti gyűjtemény kialakítására. Megcsináltuk — hiszen emlékszel, együtt rendeztük be — Fülep Lajosnak a Kollégiumba költöztetett déldunántúli anyagából a néprajzi szobát...

S mit rejt ez az életrajzi adat: 1948-tól 50-ig a Tudományos Akadémia főkönyvtárnoka?

— Tulajdonképpen egy romhalmaz restaurálását. Stein Aurél, Kőrösi Csoma hagyatéka, néhány fontos kódex, az az egy darab Corvina, Lorántffy Zsuzsanna levelei, az összes kéziratári matéria egy kis szobában volt összegöngyölvé. Majdnem elpusztultak olyan kincsek, mint Báthori István Életgyónása, vagy a sárospataki Alapítólevél. A Vigyázó hagyatéka teljes földolgozatlan állapotban, a megszüntetett közgyűjtemények kötetei kupacokba rakva... Valóságos haditervet kellett kidolgozni a könyvtári létfeltételek kialakítására. Rendbe tettem a folyóirattermet, olvasótermet. Az emeleten megkaptunk egy jó nagy szárnyat, oda fődémet csináltattam. Ott kezdett helyre találni a kéziratár. A bankok államosításakor a kéziratok védelme érdekében szerezünk három széfet. Átmeneti megoldásokkal, de elindult a nagy könyvtár szervezésének vérkeringése a beszerzéstől a cédulázáson át a köttetésig. Külön olvasótermi könyvtárat létesítettem.

Ennek a könyvtárnak volt még egy újdonsága: ott találkozhattunk — fiatal költszobárai — utolsó polgári munkahelyén Weöres Sándorral.

— Igen, Sanyi olvasótermi felügyelő volt, de Munkácsy Bernát iratainak feldolgozását is rábízta. Jegyzetelt is szépen a maga verébfej-betűivel.

Helyesen döntött-e, amikor 1950-ben a Széchenyi Könyvtárba átkerülve igazgató, összefogó szerep helyett a kisebb részt választotta?

— Az OSZK Kéziratára csak látszatra volt szűk terület. Eljuthattam végre magához a forrásanyaghoz. Beválthattam, amire Horváth János tanított: kézbe kell venni, meg kell nézni a kéziratokat. Művek születésének lehettem oknyomozója.

Mondana néhány jellegzetes példát?

— Ott volt a Buda halálának kézírata: akár egy hangyaboly, javítás, visszajavítás, cizellálás. Batsányi Mester és tanítványának harmincyolc kéziratörödéke maradt fenn: látszott belőlük, hogyan formálódott a végső változat. Szendrey Júlia levelesládájából előkerült Petőfi egyetlen kéziratosa versfogalmazványa, az *Úton vagyok, nem vagy velem* — ha jól emlékszem. Egy nagy papiroson ott vannak az ötletek, gondolatfoszlányok, verscsírák. Ez a kézirat is annak bizonyítéka,

hogy a valóságban — a legendák Petőfijét cáfolva — nem úgy születtek a versek mint a felpattant rügyek. A tisztázat persze, mint a költő versei általában, precíz.

Származott a kéziratok iránti szenvedélyes érdeklődésből valamely általános észrevétel?

— Származott, mégpedig az a meglepő fölismerés, hogy a nagy forradalmi költők voltak a legpontosabb helyesírók: Batsányi, Petőfi, Ady! — vagy éppen József Attila, szinte pedánsan ügyelt erre.

Százezrek emlékezetében élnek a kiállítások, melyeket a Nemzeti Múzeumban (s részint a Petőfi Irodalmi Múzeumban) Keresztury Dezső rendezett. Hogy kezdődött, s miként vált sorozattá ez a tevékenység?

— Az ötvenes évek fordulóján a Népművelési Minisztérium könyvtári főosztálya meg akarta mutatni, mekkora változás történt Mátyás király könyvtárától korszakunkig. E szándékának megvalósítása történetesen egybeesett a Széchényi Könyvtár megalapításának 150. évfordulójával kapcsolatos kiállítás megrendezésével. A *Mátyás király könyvtárától a 3000. népkönyvtárig* c. kiállítás szervezésébe kapcsolódtam bele *Varjas Béla*, majd *Waldapfel Eszter* hívására. Olykor az Irodalomtörténeti Társaság és csaknem mindig a Petőfi Múzeum is közreműködött a rendezésben. Az első kiállítás sikerén fölbuzdulva készült a többi: a *Jókai*, a *Rákóczi* (Esze Tamással), a *Csokonai* (Vargha Balázssal), a *Balassi* (Eckhardt Sándorral), *Vörösmartyi*, *Arany*, *Erkel* és *Bartók*. Segítettem a füredi Jókai-ház, a badacsonyi Szegedi Róza-ház emlékhellyé alakításában is. A vállalkozás általános közművelődési hasznán túl értékes feladatok voltak ezek magamnak is: visszakényszeríthettek a korabeli képekhez, az autentikus tárgyi anyaghoz.

Ilyenkor hasznára váltak-e a nagypapa házában látott régi könyvek?

— Amikor például Jókai Fekete gyémántok-ját akartuk képekkel felidézni, eszembe jutott, hogy öregapám könyvtárában láttam egy könyvet a kőszénkor látomását fölidező képekkel. Fölhívtam a Természettudományi Múzeum Könyvtárát, s hamarosan rábukkantunk a Fries-féle kiadványra, mely — Jókai margóra írt jegyzeteivel — az ő könyvtárában is megvolt.

Nem így született A magyar irodalom képeskönyve is?

— A kiállítások során összegyűlt óriási képanyag adta az ötletet, hogy dokumentumkötetet csinálva, képekben is beszéljünk az irodalomról. E könyvben — mely

ma sajnos nem kapható, és kiadni sem lehet újból, mert a nyomdában még együtt tartott anyag a későbbi gondatlan kezelés miatt szétszóródott — rengeteg szenzációnak számító lelet van az első magyar könyvkereskedői reklámtól, Petőfi Bemről készült, véletlenül megkerült rajzán át Paulay Edének az ember tragédiája bemutatójáról készült vázlatáig. Hasonló genealógiára vezethető vissza a négy évvel később, 1960-ban kiadott, Vécsy Jenővel, Falvy Zoltánnal közösen szerkesztett *A magyar zenetörténet képeskönyve*.

Úgy tudom, az irodalmi képeskönyv megjelentetése nem kis ellenállásba ütközött.

— Valóban, egyszer érdemes volna leírni a kiadás történetét. 1955-ben, még az Irodalomtörténeti Intézet szakvéleménye után is volt a döntő tárgyaláson olyan hivatalos álláspont, hogy hagyjuk ki az összes régi dolgot Bessenyeiig. Mivelhogy a klerikális múlt nem érdekli a csepeli munkásokat. Szerencsére nem csak nekem kellett megvédenem a csepeli munkások igényét, a nyomdász *Lengyel Lajos* is derekasan kiállt a vállalkozás egésze mellett.

A könyvtáros-életrajz további adata szerint 1953-tól a Széchényi Könyvtár Színháztörténeti Osztályának vezetője. Miért vált meg a Kézirattartótól?

— A legjobb emlékeim maradtak az ottani kollégákról: például *Windisch Éváról*, *Varjasnéról*, *Soltésznéról*, *Szuderről*, *Bécsnéről*, de a Kézirattartótól különvált színháztörténeti gyűjtemény ismét szervező és berendező feladatot kínált. A terület nem volt idegen; évtizedekig írtam színikritikákat. Mellesleg a Széchényi Könyvtár színjátszó csoportját is vezettem 1952/53-ban. A Guszev utcából, a volt Országos Könyvtári Központ épületéből a Múzeum utca 3-ba áttelepített osztályt évek során sikerült jól működő, külön katalógusokkal ellátott, a Széchényi Könyvtár vérkeringésébe kapcsolt részleggé tenni. Itt is kedves munkatársaim voltak: *Pereszliné*, *Horányi Mátyás*, *Hankiss Elemér*.

Ha már róla szólunk, mi indokolja ennek az osztálynak a különvadását, másrészt a Széchényi könyvtári szervezetben maradását?

— A magyar színpadművészet történetének jelentékeny emlékegyháza van együtt ebben a gyűjteményben. Színlaptára nagyságban a harmadik Európa-szerte. Itthon pedig alapvető fontosságú. Ilyen gyűjtemény csak az OSZK hajóján lehet biztonságban, a közös költségvetés előnyeit is beleértve. Hasonlóképpen van ez

Londonban, Párizsban, Bécsben és a Szovjetunióban is.

Utolsó könyvtáros munkaköre szerint — a Széchenyi Könyvtár főosztályvezetőjeként — az összes k i s t á r a k (Zeneműtár, Színháztörténeti osztály, Aprónyomatványtár, Térképár, Restauráló osztály) vezetője volt. Vajon ebben a minőségében is folytatnia kellett korábbi újjászervező, berendező tevékenységét?

— Elég csak a műemléki könyvtárakat említenem, ezek is hozzám tartoztak. Keszthelyt a dűledékből kellett fölépíteni, Zircet az ún. könnyező fagombától megszabadítani, a gyöngyösi állományt a nedves épületből kimenteni, mindegyik acélét megszabni.

Föltételezem, hogy a könyvtárak iránti érdeklődése azóta sem szűnik, hogy nyugdíjba vonult. Sokfelé forogva az ország közművelődési könyvtáraiban, mi az, ami leginkább elégtétellel tölti el?

— Talán a nyitott polcos rendszer, mint tömegnevelési kísérlet diadala. Vidéken mindig el szoktam menni könyvtárnézőbe. Zalaegerszegen, Szombathelyen vagy Békéscsabán láttam, hogyan viselkedik a belépő olvasó. Halkan beszél, a szellem áhítatával közelít a könyvhöz. A könyvtárbeli beszélgetéseken is rengeteg jó tapasztalatot szereztem. Pedagógus ösztönműnek is jól esik, amikor valaki odajön egy Ady-verssel: „Kérem szépen, én ezt nem értem.” Nem szégyen a művészet rejtett titkát egyszerűen megmagyarázni. Mindig is azt mondtam, mentől rangosabb az író, annál egyszerűbben kell be-

szélnie. Nem hiszek a nyelvi manierizmusban. Végső cél, hogy emberi nyelven szóljunk.

Kérdezném még, hosszú és változatos könyvtáros tevékenységéből melyik hatja át továbbra is napi munkáját, de feleletül ott van előttem az új kiadásra előkészített Kapcsoskönyv. Arany hűséges sáfára, a kitűnő kéziratáros lebilincselő oknyomozással avat be egy, a könyvből kivágott lap fölfedezésének titkába. De hadd maradjon ez a nemsokára megjelenő hasonmás kiadvány meglepetése.

Éppen harminc éve már, hogy ismerjük egymást. Tanítványként, pályatársként, itt a beszélgetés végén erősödő meggyőződéssel tanúsíthatom: nincs még író, aki ennyire szoros és folyamatos kapcsolatban volt a gyakorlati könyvtárossággal. Egy élet summájában mi értelmű volt ennek a kötődésnek?

— Tanultam belőle, mint irodalomtörténész, mint alkotáslélektan iránt érdeklődő, s tanultam belőle, mint író.

És azt hiszem, valamit mi is tanultunk mindnyájan tőle, a rendtevéőtől. Hogyan is üzen Keresztury, a költő, könyvtára rendezőjének?

Rendet tenni nehéz ottan,
hol a sokszínűség szép,
minden völgy, halom, út:
új csoda, meglepetés.
Erre nevelt s ma is így szól
bennem a gyermeki táj, így
él szívem otthona: rend
s játék, láz, s nyugalom.

Fodor András

SZOT-díjas könyvtáros

A SZOT-díjjal kitüntetettek között ebben az évben is van könyvtáros: az április 28-i díjkiosztáson KARÁCSONYI JÁNOSNÉ, a vasasszak szervező központi könyvtárának igazgatója vette át Gáspár Sándortól, a SZOT főtitkárától a kitüntetést, amellyel a munkásművelődést hathatósan segítők, a dolgozó emberek körében a szocialista kultúrát terjesztő, emberformáló tevékenységet végzők munkásságát ismeri el évről évre a szakszerve-

zeti mozgalom. Karácsonyi Jánosné másfél évtizede irányítja e fontos szakszervezet könyvtárhálózatát, amely ez idő alatt országosan számontartott eredményeket ért el mind a könyvtárak fejlesztésében, mind az olvasói kultúra fejlesztésében — különösen a szocialista brigádok körében végzett propaganda-, tájékoztató és nevelő tevékenység révén. Személyét lapunkból is sokan ismerik: hosszú ideje tagja a

Könyvtáros szerkesztő bizottságának, s több értékes írása jelent meg a folyóirat hasábjain az elmúlt években. Aldozatos munkájáért kapott eddigi hivatalos elismerései a „Kiváló népművelő” cím, a „Szocialista Kultúráért”, a „Munka Erdemrend” bronz fokozata kitüntetés, valamint „A szakszervezeti munkáért” kitüntető jelvény. A Könyvtáros szerkesztősége a lap olvasótáborára nevében is gratulál a SZOT-díjas Karácsonyi Jánosnének!

Ma még nem, holnapután igen

Válasz Sallai Istvánnak

A Könyvtáros 1976/11. számában „Hanglemezek a közművelődési könyvtárakban” címmel az alig 5—6 éves zenei gyűjteményekben előforduló gondok egy részét körvonalaztam: a hanglemezek tárolásának és az olvasók rendelkezésére bocsátásának hazánkban kialakult gyakorlatát. A jelent mutattam be, és a közeljövőre (5—10 év) vonatkozó elképzeléseket próbáltam vázolni. A Könyvtáros 1977/2. számában Sallai István „Kölcsönözzön-e lemezeket a zenei könyvtár?” címmel foglalkozott cikkemmel, elismerte annak jó szándékát, azonban visszalépésnek minősítette, hogy elfogadom benne a kialakult gyakorlatot: a hanglemezek kölcsönzésének elutasítását. A továbbiakban párhuzamot vonva a szabadpolc-vitával megállapította, hogy összeütköznek „a könyvtárosi kényelem és biztonság érdekei a nagyobb fáradságot és kockázatot vállaló, a használók érdekeit szem előtt tartó szándékkal”.

Nem a kényelem, hanem a körülmények parancsa

Mielőtt rátérnék álláspontom részletesebb kifejtésére, úgy érzem, egy lényeges dolgot le kell szögeznünk. A fejlődés útja — távlatban — kétségkívül a hanglemezek kölcsönzése. Ha feltesszük a kérdést: hozzátartozzék-e a hanglemezkölcsönzés a közművelődési könyvtár szolgáltatásaihoz, határozott igennel kell felelnünk. Ha azonban a kérdést úgy tesszük fel, vajon megoldható-e ez a jelenlegi anyagi körülmények között, tagadó a válasz. Csakis akkor szabad áttérni a több példányos beszerzésre, ami a kölcsönzés alapfeltétele, amikor erre a beszerzési keret valóban lehetőséget nyújt. (S ha már megtörtént az „A-” és „B”-típusú könyvtárak alapállományának kialakítása, a hanglemezipiac pedig mind nagyobb választékot nyújt.)

A mostani helyzet viszont — egy-két megyei könyvtáré kivételével — az, hogy az anyagi lehetőségek az alapfeladatok ellátására sem elegendők.

„Az egész problémát (ti. a kölcsönzést — Gy. F.) megoldja . . . , a kellő beszerzési példányszám” . . . „a több példányos beszerzés nem elérhetetlen vágyálom” — olvashatjuk Sallai István írásában. A megoldás anyagi vetületéhez hadd ismeressem néhány adatot a Könyvtártudományi és Módszertani Központnak és a Magyar Könyvtárosok Egyesülete zenei szekciójának közös kiadásában *A közművelődési könyvtárak zenei részlegei és a zeneoktatási intézmények könyvtárai* (NPI ny. 35 l.) címmel 1976-ban megjelent adattárból.

Az 50 közművelődési zenei gyűjtemény hangzó állománya több mint 50 000 egység, melynek értéke legalább 3,5—4 millió forint. E gyűjtemények állománygyarapításra fordítható évi keretösszege országosan 1,1—1,5 millió forint. Az egypéldányos kölcsönzés kialakítására az említett összegek megkettőzése szükséges. Van-e rá pénz?

Sallai István cikkének a hangrögzítő technika fejlődésére hivatkozó, s a 78-as fordulatú lemezek őrzésének értelmetlenségét említő megállapításai a bírált cikk „muzeális értékű, pótolhatatlan” — jelzőinek félreértéséből születhettek. Cikkem e sorai a zenedaraboknak egy bizonyos előadógárdával felvett lemezeire vonatkoznak. Köztudomású ugyanis, hogy szinte lehetetlen bizonyos felvételek pótlólagos beszerzése. Márpedig ha a zenei gyűjtemények látogatói az előadói felfogásokat szeretnék összevetni, az állománynak ezt az igényt is ki kell elégítenie.

A közvetlen hozzáférés lehetőségének megteremtése és az információhordozó hang-lemez szó szerinti kézbevétele (azaz „behallgatása”) közé nem tehetünk egyenlőséget. Egy könyvet leemelhetünk a szabadpolcra, beleolvashatunk stb. A hanglemezzel behallgatni csak a közelben levő lemezjátszó segítségével lehet. A hozzászólás gondolatmenete szerint a szabadpolcra való választás tevékenység kiegészül a lemezjátszóra való sajátkezü ráhelyezés mozdulatsorával. Ezáltal valósul meg a modern kiválasztás (helybehallgatás) lehetősége. Működő gyűjteményeinkben mód nyílik a helybehallgatásra, igaz, a könyvtáros kezeli a berendezéseket. Viszont kielégíti a hallgatónak a zenehallgatással kapcsolatos minden igényét. Ezért a Karinthy-idézet változatát („Megnyomunk egy gombot . . . kiugrik egy másik gomb”) az országos gyakorlat szemben méltánytalannak érzem, hiszen a számonkért hozzáférhetőséget, hogy ti. „a használó a kiszemelt hanglemezt a helyszínen minden további nélkül meghallgathassa” eddig is lehetővé tettük, és a jövőben is lehetővé tesszük.

A helybenhallgatások korlátlan ismételtetősége, a borítóról leolvasható információk, a szalagmásolat készítésének lehetősége véleményünk szerint egyszerre szolgálja az igények lehető legteljesebb kielégítését és az állomány védelmét. Más kérdés, hogy a másolatok készítéséhez mennyire rendelkezünk idővel és megfelelő felkészültséggel munkatársakkal.

Külföldi példák, hazai gyakorlat

A szabadpolc-vita óta költségvetési kereteink valóban 3—4-szeresükre nőttek. De a nyugati hanglemezek ára — s a hazaiaké is — emelkedett. Am a külföldi példák említése két okból sem szerencsés: a fejlettebb országokhoz való felzárkózás nem elsősorban hangtáros feladat. Ugyanakkor minden példára két ellenpélda is hozható. Hadd hivatkozzam a *Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom* 1971-es számának 30863. sz. tételére: Lars Tynell *The library in Stockholm's new house of culture* című, a *Scandinavian* 71/3—4. számában megjelent cikkére, melyben lakonikusan csak annyit olvashatunk: hanglemez kölcsönzés nincs.

Ugyanez derül ki Helmut Rösner — Burchard Bulling *Die öffentliche Musikbibliothek* (Berlin, 1974. Deutscher Bibliotheksverband Arbeitsstelle für das Bibliothekswesen) c. kiadványából is, amely összefoglalja a Reutlingenben rendezett tanácskozás álláspontját, s leszögezi: az állományt hozzáférhetővé téve kölcsönözni kell, egyes állománycsoportokat (kézikönyvek, tudományos jellegű sorozatok, hanglemezek) azonban prézens állományként a kölcsönzésből mindenkorra ki kell zárni.

Említettem cikkemben, hogy a miskolci városi Szabó Lőrinc Könyvtár kölcsönzi hanglemezeit. A tényhez fűzött megjegyzés, hogy ti. a lemezek a kölcsönzés következtében nem károsodtak lényegesen, Pálincás Györgynének *A 8. születésnap* címmel a *Borsodi Könyvtáros* 1973/4. számában megjelent cikkén alapul. A szinte szó szerint átvett mondat az eredetiben így hangzik: „Eddigi tapasztalataink szerint a hanglemezek állaga nem romlott oly mértékben, ahogyan ennek a szolgáltatásnak az ellenzői megjósolták.” Ennyi és nem több. Hogy a kölcsönzési állomány valamennyi darabját átvizsgálták-e (mikor és hogyan?), s az állagromlás mértékét a prézens darabokhoz viszonyítva, a lemezeket meghallgatva állapították meg (meddig tart az „oly mérték”, s hol kezdődik a megengedettnél nagyobb károsodás?) — erről sem az egyetlen hazai publikáció, meg a Sallai István által említett berlini Városi Könyvtár példája — vagy akár a *Bibliothekar* 1976/8. számában megjelent lelkendező beszámoló (Peter Schöblich: *Die Schallplatte — ein unentbehrlicher Informationsträger in der Bibliothek. Drei Jahre Schallplattenausleihe in der Musikbibliothek Stadt Leipzig* c. cikke) referátuma a Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom-ban (76:409963 sz. alatt) nem hogy megnyugtató, de semmiféle pontos választ sem ad. Az utóbbi cikkben közölt kölcsönzési adatok azonban elgondolkodtatóak (épp a Bach-i tradíciókat ápoló városról van szó!). A cikk szerint, bár a kölcsönzési állománynak csak 21 vizsgálatot a szórakoztató- és tánczenei anyag, a komoly zenei kategória (szimfonikus zene, kamarazene, drámai zene, vokális zene, népzene) kölcsönzési adataihoz viszonyítva annak egy harmadát teszi ki. (Mindezt pedig az olvasószolgálati munka eredményeként könyvelni el!)

Elvégzendő feladatok

Az egykori szabadpolc-vitában Bóday Pál jegyezte meg, hogy a viták jobbára csak gyakorlati szempontokból folytak, az elvi kérdések tisztázása háttérbe szorult. Javaslati ma is megkívánandók: meg kell vizsgálni, milyen mértékben jelentkezik az olvasó (esetünkben: zenehallgató — Gy. F.) önálló, saját igénye, és mikor kell ezt a könyvtárosnak az olvasó érdekében módosítani. Meg kell vizsgálni, milyen mértékben és miért hagyatkoznak az olvasók [zenehallgatók] a [zenei] könyvtáros könyv-[hanglemez-] ajánlására. (Könyvtáros, 1958/1. sz.). Ha e vizsgálatot a szakemberek elvégezték, bizonyára továbbléphetünk a kérdés gyakorlati megvalósítása terén is.

S ha már az elvégzendő feladatokat soroljuk: az MKE zenei szekciója 1971. június 12-i, az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanácshoz eljuttatott felterjesztésében felhívta a figyelmet nemcsak a Nemzeti Hangtár létrehozásának sürgősségére, hanem a hangtárak építési és berendezési tervterveinek kidolgozására is.

Mivel a könyvtárügyi legfelsőbb tanácsadó testülete részéről ez ügyben lépés nem történt, az MKE zenei szekciója tájékoztató céljából felvette a kapcsolatot a TANÉRT Bútorosztályával, a Merabona-bútorcsaládot gyártó céggel és az Elektroakusztikai Gyárral.

Az utóbbi években a már működő könyvtárakban a hangtárak szükségszerűen kompromisszumok árán születtek mind alapterületük, mind felszereltségük tekintetében.

A jelen cikkben említett 50 gyűjteményből 24 zeneműtár működik önálló helyiségben. Területük átlaga országosan nem éri el az 50 négyzetmétert. (Beleértve a stúdiók és a raktárak területét is.) Telepítésük olyan, hogy azokat nem lehet összekapcsolni a többi olvasószolgálati térrel, bővítésükről tehát le kell mondani. A többi 26 zenei részleg a könyvkiválasztó terek valamelyik sarkában helyezkedik el. Ezekről itt ne essék említés.

S hogy az 50 négyzetméter mennyire kevés, nyomban kitűnik, ha összevetjük Sallai István: *Az „A-” és „B”-típusú könyvtárak térszükséglete. Számítások a Szakmai irányelvek a tanácsi közművelődési könyvtárak távlati fejlesztési tervéhez c. dokumentum végrehajtásához.* (Bp. 1975. KMK) c. füzetének adataival. A maximálisan 20 000 lakosú helységek számára javasolt „B”-típusú gyűjtemény tervezett szintje ennyi! Nem okoz túl nagy örömet a tervbe vett szombathelyi, egri, veszprémi 100—150 négyzetméteres bővítés sem, hiszen a részleges felsőfokú központnak a távlati terv 170 négyzetmétert ír elő. (Természetesen zárt hanglemezraktárral számolva.) Egyébként a Szakmai irányelvek távlatokban is csak 1—1,5 munkaerővel számol olyan feladatok ellátására, amelyek legalább 3 munkaerő összeszokott együttesét igénylik.

Az irányelveket is, a szabadpolc konzekvenciáit és a hanglemezkölcsönzés anyagi feltételeit is felül kell vizsgálni.

Gyimes Ferenc

Könyvtárosi szempontok helyett használói szempontokat!

Gyimes Ferencnek észrevételeimre adott válaszával: „... a fejlődés útja — távlatban — kétségkívül a hanglemezek kölcsönzése... Ha feltesszük a kérdést: hozzátartozzék-e a hanglemezkölcsönzés egy közművelődési könyvtár szolgáltatásaihoz, határozott igennel kell felelünk”, teljesen egyetértek. Ezért válaszához csak egy-két megjegyzést fűzök. A válaszcikkben meglévő, de az eredetiből teljesen hiányzó „igen”-váltotta ki hozzászólásomat. Gyimes Ferenc megállapításai ugyan egyenként igazolhatók, az elutasító álláspontot kifejező zárt soruk mégis — esetleg a szerző szándéka ellenére is — mindenképpen a kölcsönzés teljes elvetését tükrözi. Kár lenne tüzetes elemzéssel fárasztani a lap olvasóit. Ez az összhatás kétségtelen.

Aggályait szakszerűnek és jogosnak tarthatjuk, nem is tehetünk mást, mint osztozni bennük. Abban is igaza van, hogy éppen a zenei könyvtárosok lelkes gárdájával szemben méltánytalan dolog kétségbe vonni készségüket a hallgatók igényeinek kielégítésére. A kérdést azonban nem kizárólag a könyvtáros készsége határozza meg, hanem legalább akkora mértékben az igénybe vevő szabadsága, otthonos könyvtárhaználata vagy esetleg tartózkodó magatartása. *Könyvtárosi szempontok helyett vagy mellett a használói szempontok.*

Nem kétséges, hogy a könyvtári zenei részlegeknek túl kicsi az alapterületük. A példának hozott, húszezernél kevesebb lakosú helységek „B”-típusú könyvtáraitra megadott 50 négyzetméter alapterület is nagyon kevés. Egyebek között azonban éppen ez a szűkös alapterület s így a leültethető zenehallgatók korlátozott száma is arra sarkall, hogy a szűk területet a kölcsönzés bevezetésével is „bővítsük”.

Minden aggálynak helyt kell adnunk, csak a harc irányát nem szabad megváltoztatnunk. A két cikk egyikében a gyakorlat szakemberének felfogása kap hangsúlyt, s ez a sanyarú jelen lehetőségeit hangoztatja, a másokban a helyesnek tartott irányzat jogos kívánalmait tükröződnek. Kívánom, hogy minél hamarább álljon elő az a helyzet, amikor a kettő ellentmondása megszűnik.

Sallai István

Új állományellenőrzési módszer a fővárosi hálózatban

A közművelődési könyvtárak olvasói általában ragaszkodnak a megszokott könyvtárhoz, könyvtárosokhoz, emiatt sem nekik, sem a könyvtárosnak nem jó, ha a szolgáltatásokat hosszabb-rövidebb ideig szüneteltetni kell.

Az 1975-ös állományvédelmi rendelet pontosan meghatározza, hogy a különböző nagyságú könyvtárak milyen gyakran kötelesek állományellenőrzést végezni, és az állomány raktározási módjától és értékétől teszi függővé a megengedhető hiány nagyságát.

A rendelet értelmében a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózatában a könyvtárak többsége három-, illetve ötévenként köteles állományellenőrzést tartani.

Hálózatunkban mindent elkövettünk és elkövetünk annak érdekében, hogy a különféle nyilvántartásokat — így az állomány-nyilvántartást is — a törvényes lehetőségek között egyszerűsítsük. 1967-ben megszüntettük a címleltár-könyvet — a számrendi nyilvántartást a számlákon feltüntetett leltári számok adják —, s 1973/74-ben áttértünk az ún. törzslapos nyilvántartásra. Ennek lényege, hogy minden műről egyetlen lap készül, amely tartalmazza a teljes címleírást és minden példány leltári számát. Ezen a törzslapon jelölik a könyvtárak, hogy az adott példány melyik részlegben, fiókban található. A könyv törlése esetén a leltári szám mellett feltüntetik a törlési engedély számát.

Az új nyilvántartási rendszer bevezetése előtt többféle módszerrel próbálkoztunk az állományellenőrzések biztonságos és gyors végrehajtása céljából. Mind a Szaltikov-Scsedrin Könyvtártól átvett „cédulás”, mind a „lengyel” módszernek az volt a hátránya, hogy a könyvek és a nyilvántartások közé „közvetítő” ékelődött be, emiatt az esetleges félrehallások, elírások többszörös hibalehetőséget okoztak.

Az új nyilvántartási módszer lehetővé tette, hogy az állományt közvetlenül a törzslapokkal hasonlítsák össze.

Az állományellenőrzéskor a törzslapokon a könyv leltári száma mellett különböző színnel jelzik azt, hogy a leltározás időpontjában a könyv a raktárban, a szabadpolcon, kötészetben, esetleg éppen olvasónál volt-e.

A művek hasonlítását minden esetben a fiókkönyvtárakban kezdik. Az olyan könyveket, amelyekkel kapcsolatban valamilyen megoldatlan kérdés jelentkezett — például adminisztratív hiba folytán törölték —, az anyakönyvtárban ellenőrzik. Így nem szükséges a fiókkönyvtárat hosszú ideig zárva tartani. Ha a nyilvántartás és a könyv bejegyzései között eltérés mutatkozik, azonnal cédulát készítenek. Feltüntetik rajta, hogy mi volt a hiba, így ennek nem kell a törzslapon ismételtlen utána nézni.

A fiókkönyvtárak után a különféle raktárrészlegekben levő állomány — a tápraktárban, a kézikönyvtárban és a kölcsönzőtérben, illetve az olvasóknál levő könyvek — kartonjainak („könyvkártyák”) összehasonlítását végzik. Míg a könyvek egyeztetése párokban történik, az utóbbit a könyvtárosok közösen ellenőrzik. Valaki a könyvkártyák alapján diktálja az adatokat, a többiek pedig a törzslapokat egyeztetik.

A különböző színű jelölés segítségével az esetleges „elhallások” esetén is azonnal ellenőrizni lehet, hogy a könyv valóban abban a raktárrészben található-e, amelyben jelezték, vagy esetleg elcserélték. A kölcsönzési nyilvántartásból a könyvkártyát akkor sem veszik ki, ha valamilyen tisztázatlanság volt a könyvvel kapcsolatban. Ilyen esetben cédulát tűznek a könyvkártyához, amelyre a szükséges teendőket is felírják.

Az összes könyv, illetve könyvkártya egyeztetése után a könyvtár kinyitható. Egy jól, pontosan adminisztráló munkatárs kicédulázza a „kipipálatlan” művek főbb adatait (raktári jelzet, szerző, cím, kiadási év, leltári szám).

A cédulák betürendbe rakása után ellenőrizhető, hogy nincs-e a félretett könyvek között olyan, amely eltűnként szerepelt. A cédulák alapján megvizsgálják a két állományellenőrzés közötti törlési jegyzékeket, mivel a legpontosabb nyilvántartás esetén is előfordulhatnak adminisztrációs hibák.

Az ellenőrzés után is megmaradt cédulák mutatják a leltárhianyot, azok a könyvek pedig, amelyeket tévesen töröltek, a leltártöbbletet.

A jegyzőkönyv elkészítésére az állományellenőrzés után annyi időt kell adni

a könyvtár számára, hogy a lejáratban levő könyvekkel kapcsolatos problémák tisztázására is mód legyen.

Mivel az állományellenőrzés időigényes utómunkálatait a könyvtár nyitvatartása mellett is megbízhatóan el lehet végezni, a leltározás miatti zárvatartás jelentékenyen csökkenthető.

Az új módszer bevezetése óta mintegy 15 könyvtárban végeztünk állományellenőrzést. A könyvtárosok a leltározást gyorsnak és megbízhatónak tartják. A módszer lehetőséget ad arra, hogy a nyilvántartásban mutatkozó esetleges hibákat kijavítsák. A különböző színnel való jelölésről a könyvtárosok elmondták, hogy az nem csak az állományellenőrzést segíti, hanem olvasószolgálati szempontból is használható: megmutatja, hogy valamely könyvből a leltározás időpontjában hány példány volt a raktárban, a kölcsönzötterben, illetve az olvasóknál. Jelzést ad a könyvtárosoknak az „elfelejtett” művek népszerűsítésére, a főlős példányok kivonására, vagy figyelmet arra, hogy az állományt ki kell egészíteni.

Weisz Sándorné,
a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár
tudományos munkatársa

iskola és könyvtár

Szaktanulók egy kerületi könyvtárban

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár XI. kerületi, 6. számú könyvtára szerződésben rögzített feltételek mellett működik együtt a 32. számú Ipari Szaktanulók Iskolával és ennek otthonával, valamint a 42. számú Önálló Szaktanulók Otthonnal. Mindkét pedagógiai intézménynek önálló könyvtára van. Mindkét otthonba az ország minden tájáról jönnek fiatalok, s általában olyan szaktanulók tanulnak, amelyek nem tartoznak a divatosok közé, tehát amelyekre nem a legjobb felkészültségű fiatalok jelentkeznek.

A szolgáltatások megszerettetése

A szerződések értelmében az iskola és a két otthon népszerűsíti a Szabó Ervin könyvtárat, illetve annak programjait. A könyvtár rendezvényeire minden esetben elengedik a fiatalokat, a műsorokhoz pedagógiai segítséget nyújtanak. A könyvtár viszont vállalja, hogy megkülönböztetett figyelemmel foglalkozik a szaktanulókkal: érdeklődésüknek megfelelő programot állít össze részükre, s szakmai segítséget is nyújt a két iskolai könyvtárnak.

A 6. számú kerületi könyvtárnak csaknem kétszáz szaktanuló olvasója van. Az intézmény a mindennapi könyvajánláson felül rendszeresen figyeli e fiatalok egy részének olvasmányait. Munkatervben is szereplő feladata a 15 éves korosztály könyvválasztásának figyelemmel kísérése és elemzése. A kölcsönzött könyvek, olvasmánytípusok összesítésén és elemzésén kívül kérdőíves felmérést is végzett, amelyet magnetofonnal készített interjúkkal egészített ki. Bár az anyag feldolgozása még folyik, a vizsgálat már így is számtalan tanulsággal szolgált. (A folyóiratok használatát is figyelik a könyvtárosok.)

A szaktanuló olvasási kultúráját fejlesztik a könyvtár által a rádió és a televízió műsoraihoz készített kis kiállítások, könyvajánlások is. Segítséget nyújtanak az ajánló bibliográfiák, különösen a „Válogatás a felnőttek irodalmából” című összeállítás, amelyet a könyvtár az újabb művek leírásaival egészít ki.

Fontos szerephez juthat majd a szaktanuló kulturális nevelésében a zenei részleg. Sikerült kialakítani a könyvtárban egy olyan kis sarkot, ahol a látogatók a folyóiratok olvasásán kívül zenét is hallgathatnak. Nagy a sikere a mintegy háromszáz lemezből álló gyűjteménynek — több olyan olvasó is van, aki még saját lemezét is elhozza meghallgatásra. Ez a tény rendkívül szemléletesen mutatja a könyvtár kulturális és közösségi nevelési lehetőségeit. Gondot okoz azonban, hogy a hanglemezek beszerzéséhez csak a kerületi tanács tud némi anyagi segítséggel hozzájárulni. Mivel a zenesarok — ahol fülhallgatóval lehet lemezt hallgatni — nincs egyéves sem, még csak a jövő terveiben szerepel a szaktanuló bevonása a szolgáltatás rendszeres használóinak táborába.

Az otthonná váló könyvtár

A könyvtár 1977-es munkatervében is szerepel a *visszahívó levél*. E leveleket, mint ismeretes, azoknak a tanulóknak — illetve a volt könyvtártagoknak — küldik el, akik az előző évben könyvtárba jártak, de valamilyen ok miatt kimaradtak. Az eddigi, meglehetősen hivatalos hangú formalevél helyett az utóbbi időben közvetlenebb hangvételű levelekkel kísérleteznek.

A kerületi könyvtár rendszeresen szervez könyvtárlátogatást az elsőéveseknek. E bemutatók célja a könyvtár helyének, szervezetének, szolgáltatásainak megismertetése, a könyvtárban való eligazodás elősegítése. (Ne feledkezzünk meg arról, hogy a két otthonban lakó fiatalok többsége még nem járt nagyobb könyvtárban, és néha éppen az ismeretlentől való idegenkedés gátolja abban, hogy beiratkozzék.)

A szakmunkástanulók egy részét sikerült szorosabban is a könyvtárhoz kapcsolni a *szakmunkástanulók klubja* révén. Ennek mintegy 40 tagja van. Egy-egy összejövetelen általában 30—35 fiatal jelenik meg. Év közben végleg kimaradó eddig még nem akadt köztük. A klubforma különösen alkalmas a különféle jellegű és típusú előadások, foglalkozások megtartására. A beszámolót kötetlen beszélgetés válthatja fel, a zenehallgatás váltakozhat vetélkedőkkel, vendégek hívhatók meg, de a könyvtár kirándulni is elviheti a fiatalokat.

Az ez évi klubprogramból ki kell emelni azt a tényt, hogy a programok egy része egymásra épül. (Pl. idegen népek néprajza — magyar néprajz; látogatás a csillagvizsgálóban — tudományos fantasztilkus irodalom; operalátogatás — a zeneszerző (Erkel) életét és a kort megismertető irodalom stb.) Külön ki kell emelni a tanév végére tervezett, az egész évi programot felölelő vetélkedőt, mely az új ismeretek bevezetését a témák újbóli felidézésével, más oldalról való bemutatásával szolgálja, s egyben az év vidám, játékos lezárása.

Persze nemcsak a könyvtár szolgálja a fiatalokat, de a tanulók is tesznek valamit a könyvtárért — hálából, hogy klubjukat, a könyv otthonát minél barátságosabbá tegyék. Például kovácsoltvas virágtartókat készítettek, zenei motívumokból álló díszfalat csináltak a zenesarokba.

Sajnos, a különféle kulturális intézmények és szervezetek — művelődési házak, filmszínházak, ifjúsági klubok — nem hangolják eléggé össze munkájukat a könyvtárával, emiatt gyakori a programok párhuzamos szervezése, s az eredeti tervet sokszor meg kell változtatni.

A tanórán kívüli kulturális nevelés egybehangolása nem a könyvtár feladata: erről az iskolának kell gondoskodnia.

Andor György

a Szakoktatási és Továbbképzési Intézet tudományos munkatársa

Olvastuk

a Korunk című magyar nyelvű romániai folyóirat márciusi számát, melynek írásait a lap rekviemnek szánta a március 4-i szörnyű földrengés áldozataiért. Különösen megrendítő Tóth Sándor szó szerint közölt gyászbeszéde, mely a kolozsvári házsongárdi temetőben hangzott el Dankanits Ádám sírjánál. A kiváló művelődéstörténész munkásságát hazánkban is sokan ismerik, életéről azonban keveset tudnak. Dankanits Ádám a kolozsvári Bolyai Egyetemen végzett 1954-ben történelem szakos tanárként, majd egy évig a Szováta melletti Deményfalva általános iskolájában tanított. 1955-ben és 1956-ban a nagyenyedi múzeum igazgatója, 1957 és 1960 között pedig a nagy hírű kollégiumi könyvtár főkönyvtárosa volt. Ebben az időben került kapcsolatba a Könyvtárossal is: erdélyi kulturális híreket küldött lapunknak, s cserében csupán a lap rendszeres küldését kérte. 1960-tól 1968-ig a marosvásárhelyi pedagógiai főiskola történelem tanszékén tanított, utána két évig a Román Tudományos Akadémia vásárhelyi fiókjának kutatója volt. A Hét című lap indulásától, 1970 őszétől kezdve annak tudományos rovatát vezette Bukarestben. Még nagyenyedi könyvtároskodása idején kezdett foglalkozni az erdélyi könyvtárak XVI. századi anyagával, s e tanulmányából született hazánkban is nagy feltűnést és elismerést kiváltó műve, a XVI. századi olvasmányok (Kriterion, 1974. ld. Könyvtáros 1975/2. sz.). A szakma várákozással tekintett készülő új művére is, amely a közművelődés XIX—XX. századi állapotát, dinamikáját volt hivatva feltárni. Ebből azonban csupán rövid vázlat jelent meg a Korunk idei 1—2. számában...

Dankanits Ádám mindössze negyvenöt éves volt; nyolcéves kislfiával együtt lett a vaksors áldozata.

Könyv is van, olvasó is. Hát akkor mi a baj?

...A tiszafüredi járás igazi „falusi járás”. A székhelyen, Tiszafüreden kívül még két nagyközség — Kunmadaras és Abádszalók — továbbá több mint 10, egy-kétezer lakosú kisközség alkotja a járás településhálózatát. Milyen ereje van ezekben a községekben a könyvnek, milyen szerepet játszik egy néhány ezer kötetes könyvtár a falu kulturális életében?

Szerény anyagi feltételek

A járás falusi „könyvesházainak” állapotát, hatékonyságát alapvetően az évi „beszerzési” összeg nagysága határozza meg. Az utóbbi években ez az összeg egy lakosra átszámított átlaga 5–6 forint volt. Összesen 8–10, jó esetben 15 ezer forint településenként a könyvtárak gyűjteményének fejlesztésére fordított összeg a tiszafüredi járásban. A fejlesztés mértéke talán jól érzékelhető, ha kiegészítjük egyetlen adattal. Több olyan gyári munkásról tudunk, aki havonta rendszeresen 50–80 forintért vásárol könyvet. Tehát évente 600–1000 forintot költenek könyvgyűjteményük gyarapítására.

Magyarországon évente 2400–2600 új könyv jelenik meg — köztük 100–120 olyan mű, amely szorosan vett könyvtári törzsanyagnak számít. Alapművek: lexikonok, enciklopédiák, szótárak, bibliográfiák, friss eredményeket tartalmazó tudományos és ismeretterjesztő munkák. Ha 80 forintot átlagárat számítunk egy-egy ilyen „alapkönyvről”, egyetlen szorzással kiszámíthatjuk: a falusi könyvtárak fejlesztésére megszavazott évi költségvetés éppen futná a törzsanyag beszerzésére. És a szépirodalmi művek vásárlása, a folyóirat- és újság-előfizetés még szóba sem került. A szűkös anyagi keretek természetesen létrehozták a rossz gyakorlatot: a koncepció nélküli gyarapítást. Az eredmény egyrészt „holt” állomány, másrészt hiányos kézikönyvtár.

A tájékoztatás elenyésző

Tételezzük fel, hogy a tavaszi szünetben valamelyik falusi könyvtárba bemegy egy otthon vakációzó gimnazista, hogy az iskolában kapott külső feladathoz anyagot keressen. Feladat: a 19. század művelődéstörténetének nagy egyéniségéről, Pestalozziról írjon rövid dolgozatot, mert az idén ünnepeljük a

haladó pedagógus halálának 150. évfordulóját. A könyvtáros adni tudja az Új Magyar Lexikont, amelyben a P-betűvel kezdődő szócikkek között valóban talál a diák néhány sort. És nincs több — máshoz aligha jut. Esetleg újságokban, folyóiratokban lehet még találni elemző írásokat. Dehát vagy nem járnak a könyvtárnak ezek a lapok, vagy nem gyűjtik, nem rendszerezik az egyes évfolyamokat. Pedig a rendszerezett, bekötött — netán katalógussal „föltérképezett” — újság- és folyóiratévfolyamok értéke fölbecsülhetetlen. Ráadásul a tájékoztatási apparátusnak ezt a részét lehetne legolcsóbban kiépíteni.

A tájékoztató apparátus különben is aggasztóan hiányos a tiszafüredi járás kisközségi könyvtáraiban. Van olyan könyvtár, amelyben a Sallai—Sebestyén féle „A könyvtáros kézikönyve” sincs meg (pedig tanulságos volna gyakran lapozgatni). Bibliográfiák — a rendelés alapjául szolgáló — „Új Könyvek” kivételével — csak elvétve akadnak.

A fenntartók felelőssége

Ezek a könyvtárak ilyen állapotukban nem képesek korszerű módon segíteni az iskolai oktatást, a szakmai, ideológiai képzést, továbbképzést. Funkciójuk így pusztán kölcsönzéssé szűkül, ráadásul ez a tevékenységük sem nyugszik biztos alapokon. Több helyen hiányosak a katalógusok; magyarul: nincs olyan eszköz, amely a könyvtár gyűjteményéről gyors és pontos áttekintést adna. Pedig a könyvtártani szakirodalom félreérthetetlenül fogalmaz: az ezer-tízezer kötetes könyvtárakban kell lennie egy szakés egy betűrendes katalógusnak. Mindkét katalógus az olvasóké, de szolgálati szerepük is van. Ha ez hiányos, nem lehet tudni, hogy az olvasó által kért könyv megvan-e a könyvtárban, de rendeléseknél az is előfordulhat „naprakész” katalógus híján, hogy már meglévő könyvet rendel a könyvtáros.

A hiányosságok gyökere nem a 8–15 ezer forintos állománygyarapítási összegek kicsiségében keresendő, s nem is a könyvtári munka egyéb objektív feltételeiben, amelyekről ugyancsak lehet negatívumokat sorolni: kicsi, elavult a helyiség, nincs raktár, zozoga a berendezés, télen nem lehet kölcsönözni, mert rossz a fűtés, egér van — és így tovább.

A fenntartó tanácsokat az egyoldalú, statisztikai dolgok érdeklik: mennyi volt a kölcsönzött kötetek száma, hányan iratkoztak be a könyvtárba, hányan kölcsönöztek. Helybenolvasásról, tájékoztató funkcióról szó sem esik. Ennek megfelelően természetesen a fejlesztési összeg nagyságát sem változtatják számottevően. Így azután esztendőről esztendőre marad minden a régiiben.

Szemléletváltásra van tehát szükség. Be kell látni: csak dinamikusan, átgondoltan fejlesztett könyvtárak képesek az ismeretek gazdag kincsházává válni. Lehetséges ez — csakúgy, mint a sok új ház, új út, vízmű, park — az egy-, két-, háromezer lakosú falvakban is.

Szabó János
(Szolnok megyei Néplap)

Szerkesztői üzenetek

SLEZSÁK IMRE KÖNYVTÁRIGAZGATÓ, EDELÉNY: Türelmét kérjük — amint választ kapunk fogas munkajogi, illetve költségvetés-technikai kérdésére, azonnal értesíteni fogjuk levélben, esetleg a lap „Kérdezz — felelek” rovatában is.

LENKEY ISTVÁN KÖNYVTÁROS, DEBRECEN: Az Apáczai Csere-évfordulóra kiadott Apostasia c. disszertáció felfedezésével kapcsolatban (*Könyvtáros 77/4. sz.*) — kérésére — hadd helyesbítsünk egy adatot: Forró Imre franekeri kutatásai idején találkozott dr. S. van der Woude amszterdami professzorral, s ott hívta fel figyelmét az elveszettnek hitt disszertációra.

TOLDY CSABA KÖNYVTÁRIGAZGATÓ, BARCS: Leveléből idézzük: „A Nem látjuk... című glosszára hivatkozva (*Könyvtáros 1977. ápr., 201. old.*) hadd közöljem, hogy nálunk Barcson, az ország legkisebb alapterületű (96 m²), „„B”-típusú könyvtárában (a típusmegjelölés B betűje csak dupla idézőjelben használható!) évek óta minden olvasó megtalálhatja a MÁV menetrendjét, 19 megye és a fővárosi közületek legújabb telefonkönyvét, a vidéki és a budapesti irányítószámok jegyzékét, a helységnévtárt stb. stb.” — Örülünk annak, hogy a barcsi könyvtár, ha feltételeiben nem is, de tartalmában és szolgáltatási készségében már valódi „B”-típusú könyvtár — szimpla idézőjelben. Megérdemli tehát, hogy nehéz helyzetét az orvoslás reményében megismertessük az ország nyilvánosságával, gondjait megosszuk a szakmai közvéleménnyel.

Kitüntetések

A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa 60. születésnapja alkalmából, költői, műfordítói és szerkesztői munkássága elismeréséül *Csorba Győző* költőnek, műfordítóknak a MUNKÁ ÉRDEMREND arany fokozata; nyugállományba vonulásuk alkalmából, eredményes munkájuk elismeréseként *dr. Fajcsék Magdának*, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetőjének és *dr. Pusztai Jánosnének*, az Állami Gorkij Könyvtár csoportvezetőjének a MUNKÁ ÉRDEMREND ezüst fokozata kitüntetést adományozta.

A kulturális miniszter március 21-e alkalmából, eredményes munkája elismeréséül *Csiki Bélánét*, a Bátaszéki Nagyközségi Könyvtár könyvtárosát, *Kurucz Jánosné*, a Kiskőrösi Városi-Járási Könyvtár gyermekrészlegének vezetőjét, *Marosi Gábornét*, a Szekszárdi Megyei Könyvtár munkatársát, *Molnár Máriát*, a szegedi Somogyi Könyvtár munkatársát és *Pobori Agnest*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 39. sz. kerületi könyvtárának munkatársát MINISZTERI DICSÉRET-ben részesítette; *Guzsván Istvánné*nek, a Szekszárdi Megyei Könyvtár adminisztrátorának a KIVÁLÓ DOLGOZÓ kitüntetést adományozta.

Hírek

ÚJ SZMT KÖZPONTI KÖNYVTÁRT avattak április 29-én Egerben. Heves megye szakszervezeti hálózati központját, amelyet Simó Tibor, a SZOT kulturális osztályának vezetője adott át szép ünnepség keretében a használóknak, egy új bérház földszintjén és alagsori részében alakították ki több mint 3 millió forint felhasználásával. Alapterülete 340 négyzetméter, s az alagsori 52 ezer kötetes raktáron, valamint az ügyviteli és a szociális helyiségeken kívül 30 személyes nyilvános hírlapolvasót is működtet, amelyben 240 hírlap, folyóirat, továbbá kézikönyvtár áll az érdeklődők rendelkezésére. A hírlapolvasó terveiben klubfoglalkozások, csoportos foglalkozások és író-olvasó, szerkesztőség-olvasó találkozók is szerepelnek.

EGÉSZSÉGÜGYI ISMERETTERJESZTŐ ELŐADÁSOKAT szervezett márciusban, az egészségügyi hónap alkalmából a Győri Városi Könyvtár több fiókkönyvtárában a TIT városi szervezetével és a Művelt Nép Könyvterjesztő Vállalattal közösen. A város két peremkerületében — Gyárvárosban és Szigeten — lezajlott Egészséges életmód, Szülők és gyermekek című rendezvények sok látogatót vonzottak a könyvtárakba. Az előadásokat mindkét helyen könyvárusítással kötötték egybe. (F. Z.)

MEGNYÍLT az FSZEK 3/1-es sz. új gyermekkönyvtára a XI. ker. Őrmezei lakótelepi általános iskolában. A 75 négyzetméter alapterületű könyvtár ünnepélyes átadásán részt

vettek a kerületi tanács képviselői is. Révész Ferencnek, az FSZEK igazgatójának megnyitó beszéde után az iskola kamarakórusa adott műsort. (Z. I.)

A **TŰZ MÁRCIUSA** címmel irodalmi estet rendezett Ady Endre születésének 100. évfordulója tiszteletére a 27-es sz. FSZEK kerületi könyvtár és a CSILI könyvtára. A bevezetőt Czine Mihály irodalomtörténész mondta, a másorban Csernus Mariann, Major Tamás és Zsolnai Hédi lépett fel. (Z. I.)

A **KULTURÁLIS MINISZTERIUM** és a Könyvtartudományi és Módszertani Központ a megyei, illetve a megyei városi könyvtárak igazgatói számára országos értekezletet rendezett május 3—4-én Kaposváron, a „Palmiro Togliatti” Megyei Könyvtárban. Az összejövetelen Gönyei Antal, a Kulturális Minisztérium Képzőművészeti és Közgyűjteményi Főosztályának vezetője tájékoztatta az egybegyűlteket a könyvtárügyi osztályt is magába foglaló új szervezeti egység munkájáról és terveiről, majd az Ország-

gos Közművelődési Tanács elé kerülő, „A közművelődési könyvtárak helyzete és feladatai” című dokumentum téziseit vitatták meg a résztvevők Kondor Istvánénak, a könyvtárügyi osztály vezetőjének előterjesztésében. A tanácskozás második napján Katsányi Sándor, a KMK osztályvezetője tartott előadást a könyvtárosképzés és -továbbképzés időszervi kérdéseiről, végül a szokásos eligazítással — tájékoztatásokkal, bejelentésekkel — zárult az igazgatói értekezlet programja.

FÁBIÁN ZOLTÁNNAL találkozottak a megyeszékhely közművelődési szakemberei az Egri Megyei Könyvtárban. Az Írószövetség titkárával az olvasómozgalomról és a közművelődés egyéb aktuális kérdéseiről folytattak eszmecserét (S. I.)

KILENC RENDHAGYÓ IRODALOMÓRÁT szervezett a Győri Városi Könyvtár szigeti fiókkönyvtára az első negyedévben. A jól sikerült találkozókon a Kisfaludy Színház művészeinek tolmácsolásában József Attila, Petőfi Sándor, Radnóti Miklós és mások költészetével ismerkedhettek meg a könyvtár ifjú olvasói. (F. Z.)

TESZTÍRÁSSAL fejeződött be az öt előadásból álló biológiai egyetemi előkészítő sorozat az Egri Megyei Könyvtárban. A történelmi előkészítő utolsó előadására április 21-én került sor. Az előadások hathatósan segítették a tananyag jobb megértését, az összefüggések felismerését. (S. I.)

Megjegyzés a 344—345. oldalon levő statisztikai táblázathoz. Az adatokat az ún. lakónépesség számához viszonyítottuk. Lakónépesség: az eszmei időpontban az adott közigazgatási egységben állandóan bejelentett — ideiglenes bejelentővel nem rendelkező —, valamint ideiglenesen bejelentett személyek együttes száma.

A szakszervezeti szolgáltató helyek adata — az előző évitől eltérően — tartalmazza a szakszervezeti hálózatban fióknak minősített szolgálati helyek számát is.

A TANÁCSI ÉS A SZAKSZERVEZETI KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRAK (SZOLGÁLTATÓ HELYEK) 1976. ÉVI ADATAI

Megnevezés	Az önálló és fiók szolgáltató helyek száma			Az összes állomány (állományegység)			A beiratkozott olvasók száma			A kölcsönzött állományegységek száma		
	1976. XII. 31-én	az 1975. év %-ában	10 000 lakosra jut	1976. XII. 31-én	az 1975. év %-ában	1000 lakosra jut	1976. XII. 31-én	az 1975. év %-ában	1000 lakosra jut	az 1976. évben	az 1975. év %-ában	1000 lakosra jut
	BARANYA	357	100,0	8,2	1 195 916	105,2	2762	71 994	97,9	166	1 691 122	98,4
tanácsai	163	127,3	3,8	319 942	114,4	739	24 726	95,3	67	432 396	99,6	999
szakszervezeti	520	107,2	12,0	1 515 888	107,0	3601	98 720	97,4	223	2 123 518	97,0	4904
összesen												
BÁCS-KISKUN	378	97,9	6,6	1 383 883	108,1	2371	108 610	102,8	187	3 098 809	108,1	5427
tanácsai	127	176,6	2,2	280 062	99,2	315	18 893	107,4	33	354 221	122,8	620
szakszervezeti	505	102,0	8,8	1 688 895	104,4	2686	126 593	103,5	220	3 483 080	104,8	6047
összesen												
BÉKÉS	221	98,7	5,1	1 084 861	105,9	2431	77 803	101,4	179	2 283 271	100,1	5281
tanácsai	98	108,9	2,3	162 374	111,9	374	11 195	119,5	26	765 551	97,6	381
szakszervezeti	319	101,6	7,4	1 217 198	106,6	2805	88 798	99,0	205	2 448 822	100,0	5682
összesen												
BORSOD-A-Z.	441	101,2	5,5	1 977 351	106,4	2487	133 572	101,6	168	4 137 177	98,6	5192
tanácsai	246	215,8	3,1	580 670	103,3	731	47 997	96,1	60	1 070 415	97,1	1746
szakszervezeti	687	124,9	8,6	2 558 021	106,7	3219	181 589	100,0	288	5 197 592	98,3	6538
összesen												
CSONGRÁD	373	97,5	6,0	1 271 591	105,9	2782	78 541	102,0	172	2 378 003	106,2	5203
tanácsai	120	105,3	2,6	291 402	108,2	638	102 077	105,0	63	416 624	114,1	912
szakszervezeti	383	98,8	8,6	1 568 988	106,3	3490	109 677	102,9	225	2 794 627	107,3	6115
összesen												
FEJÉR	158	99,4	3,8	851 908	107,3	2048	47 828	101,6	116	1 336 402	109,2	3213
tanácsai	177	159,5	4,3	427 823	107,1	1028	34 630	90,0	83	720 167	97,4	1731
szakszervezeti	385	124,1	8,1	1 279 781	107,2	3076	82 458	100,6	188	2 056 569	100,4	4944
összesen												
GYŐR-SOPRON	210	98,6	4,9	987 817	107,5	2348	64 141	102,8	151	1 672 814	99,5	3936
tanácsai	146	107,4	2,4	322 339	106,6	711	30 739	104,3	72	614 925	105,0	1447
szakszervezeti	366	102,0	8,4	1 390 156	107,3	3056	94 890	108,2	228	2 287 789	100,9	5388
összesen												
HAJDÚ-BIHAR	220	96,9	4,0	1 192 732	103,9	2188	87 928	101,8	161	2 381 080	105,0	4369
tanácsai	87	95,6	1,6	237 574	101,5	436	21 449	107,8	39	349 604	104,6	647
szakszervezeti	307	96,5	5,6	1 430 248	103,5	2824	109 877	102,5	200	2 730 664	106,0	5010
összesen												
HEVES	145	100,0	4,2	854 341	107,6	2469	50 271	101,8	145	1 220 484	103,7	3527
tanácsai	102	94,4	2,9	185 438	108,2	536	14 485	107,3	42	206 788	110,6	598
szakszervezeti	247	97,6	7,1	1 089 798	107,7	3005	64 766	108,0	187	1 487 222	104,7	4125
összesen												
KOMárom	109	100,0	3,4	781 803	105,5	2403	43 138	102,0	136	1 133 394	105,3	3575
tanácsai	135	132,4	4,3	234 687	105,6	388	23 427	106,6	74	466 937	110,7	7473
szakszervezeti	244	115,6	7,7	1 048 450	105,6	3301	66 565	108,6	210	1 680 381	106,8	5048
összesen												
NÓGRÁD	176	101,7	7,5	740 983	104,2	3140	42 061	96,5	178	1 082 437	98,7	4629
tanácsai	120	129,0	5,1	160 834	109,4	681	13 655	105,8	58	282 336	103,4	1196
szakszervezeti	296	111,3	12,5	901 787	105,1	3891	55 716	98,6	286	1 374 778	99,6	5825
összesen												
PEST	338	103,7	3,5	1 766 445	109,1	1837	113 738	102,4	118	2 931 372	108,5	3066
tanácsai	189	105,1	2,0	445 747	107,3	466	32 697	100,1	34	469 321	95,7	491
szakszervezeti	527	104,2	5,5	2 202 182	108,7	2808	145 425	101,9	152	3 400 693	102,8	3587
összesen												
SOMOGY	313	108,7	8,6	1 182 135	108,9	3206	81 941	109,0	226	1 896 739	97,9	5240
tanácsai	87	103,6	2,4	171 623	102,4	34	12 264	101,8	34	207 395	101,2	573
szakszervezeti	400	107,5	11,0	1 363 768	108,7	3740	94 196	108,0	280	2 104 194	94,1	5813
összesen												

Az Ady-kutatás eredményei és feladatai

Ady születésének századik évfordulójára készülünk, s korai halála óta is majdnem hat évtized múlt el. Az idő tehát bőven kimérte már az irodalomtörténeti távlatot a költő egyéniségének, életművének és jelentőségének fölméréséhez. Ehhez pedig széles alapot ad a gazdag Ady-irodalom. A *Vitályos—Orosz-féle* bibliográfia vas-kos kötetének 1970-ig terjedő anyaga megközelíti az 5000 tételt. (Kiegészített új kiadása készül az évfordulóra.) Hasonló, összehasonlítható adatok híján is kétség-telen, hogy e munkáik tömege vetekszik a legnagyobb elődöknek: Csokonainak, Pető-finek, Vörösmartynak és Aranynak jóval régebben lezárult életművét föltáró, elemző és értékelő könyvek, tanulmányok, cikkek mennyiségével. E bőség oka és magyarázata nemcsak Ady életművének páratlan, nemzedékeket és korszakokat igazoló problémagazdagsága, hanem egész életének, egyéniségének és pályájának rendkívüli volta: szerepe nemcsak irodalmi, hanem történelmi szempontból is korválasztó és korszak-alkotó; működését úgyszólván föllépésétől fogva országos figyelem és érdeklődés, a legélesebb viták, dühödt támadások és vádak kísérték; alakja és írói munkássága a visszahúzó múlt és a szárnyalni akaró jövő, az átkos maradiság és a tüzes, elszánt haladás ütközőpontja; neve jelkép és harci jelszó, amelyet mind a két tábor ellentétes indulattal kiált el. Közömbös senki sem maradhat iránta.

Az eddig máris könyvtárnyi Ady-irodalom azonban korántsem oldott meg minden feladatot a költővel kapcsolatban, s még kevésbé mondhatjuk, hogy a közeli jövőben lezárhatjuk a kutatásnak nyílt, vitás vagy éppen csak fölvetett kérdéseit.

Adjunk először rövid összegező áttekintést az eddigi eredményekről, hogy tisztában láthassuk a még elvégzendő feladatokat, s hogy az előzményekhez mérhessük a belőlük sarjadó, velük összefüggő új, tisztázást sürgető témák arányát és tömegét.

Az összes versektől a teljes Adyig

Ady egyes verseskötetei már életében is több kiadásban keltek el — szokatlan és feltűnő dolog akkoriban —, és az 1930 óta folyton bővített változatokban megjelent *Összes Versek* több tucat kiadása sok százezer példányban forog közkézen (a legbővebb a Magyar Klasszikusok sorozat jegyzetes két kötete). Adyt azonban így is mindig keresik a könyvesboltokban, gyakran, sajnos, eredménytelenül, s e hiányt, amelyet a centenárium keltette érdeklődés még inkább fokoz és feltűnőbbé tesz, nem pótolhatják a különféle válogatások, antológiák. Remélhetőleg javulást hoz e téren az évfordulóra készülő, filológiai igényű kiadás (*Láng József és Schweitzer Pál* szerkesztette), amely népszerű és jegyzetes változatban kerül forgalomba. Ez utóbbi azonban legfőljebb szükségből helyettesítheti a kutatás és az irodalomoktatás céljait szolgáló tudományos szövegközlést.

Összes Adyt említettünk, de *teljes Adyról* még nem beszélhetünk. Ennek alapja a versek kritikai kiadása volna, de még csak az 1900-ig terjedő ifjúkori termést tartalmazó első kötet jelent meg, 1969-ben. A folytatás ütemére szinte nem is következtethetünk. Pedig csak a hasonló részletes és módszeres feldolgozással készülő kiadás alapján születhet meg az a népszerű, magyarázatos Ady-kötet, amely a versek keletkezésének, élményhátterének föltárásával, jelképeinek és motívumainak megvilágításával, párhuzamokra és összefüggésekre utalva, nyelvi, stilisztikai és formai megjegyzésekkel segítené a versek megértését, az Ady sajátos világában való tájékozódást. Egy kritikai kiadás kétségtelenül felelős munka, mert nem csak a mának vagy egy-két évre szól. A kérését, illetve a lassúságot magyarázza vagy menti tehát az, hogy nélkülözhetetlen hozzá Ady teljes prózai munkásságának és levelezésének ismerete, s hogy még hiányzik lényeges eszmei és formai kérdések végleges tisztázása, elsősorban a tudományos hitelű életrajz. Reméljük, hogy ezek a nehézségek és akadályok fokozatosan csökkennek, éppen az évforduló gazdagnak ígérkező Ady-irodalma nyomán, s így a közeljövőben meggyorsul a versek kritikai kiadásának üteme is.

Az egyik gátló tényező máris hamarosan eltűnik: az idén megjelenik *Ady publicisztikai termésének* tizenegyedik, záró kötete. A próza kritikai kiadása a balszeren-

csés kezdet után példás gonddal és sikerrel folyt, s e szövegek és gazdag kommentáranyaguk jelentős segítség Ady pályaképének megrajzolásához. (Az elsiertett, kritikátlanul és elnagyoltan szerkesztett első két kötet anyagának gondos megrostálására es új feldolgozására van azonban szükség.)

A novellák összegyűjtése *Földessy Gyula* kezdeményezésének folytatásaként szintén megtörtént, sőt néhány válogatás is készült belőlük. Az összes novellák kiadásának (*Bustya Endre*) jegyzetanyaga pedig alkalmas a versekkel való párhuzamok és egyezések föltárására, s alapja a kritikai kiadásnak.

Szétosztott közlések után 1956-ban jelent meg *Ady levelezésének* több mint 600 darabból álló válogatott gyűjteménye. Ez mintegy negyedrésze a kritikai kiadás számára összegyűjtött 2000—2500 levélnek. A jegyzetes válogatás nem készült ugyan tudományos igényvel, de kisebb pontatlanságai ellenére is fontos eszköze az Ady-kutatásnak, kulcs a költő egyéniségének, emberi kapcsolatainak és pályafutásának jobb megértéséhez. Az eddig 90—95 százalékig teljes gyűjtés lezárulásával és kritikai feldolgozásával azért tanácsos várni egy-két évet, mert még mindig bukkannak föl Ady-levelek, néha egészen váratlanul és véletlenül. Valószínű, hogy az évforduló is felszínre segít majd néhány lappangó kéziratot.

Ady prózai írásaiból számos válogatás készült, a még életében megjelent *Vallomások és tanulmányok* c. kis kötetből (1911) kezdve, különféle tárgyi szempontú csoportosításban és terjedelemben. (Ha hív az acélhegyű ördög..., Vallomások és tanulmányok, Párisban és Napfényországban, A fekete lobogó, Válogatott cikkei és tanulmányai, Vallomás a patriotizmusról, Ifjú szívekben élek, Az irodalomról, Költészet és forradalom, Péntek esti levelek stb.) E vállalkozások betetőzéseként különösen nagy jelentőségű lesz az a terjedelmes gyűjtemény — *Vezér Erzsébet* munkája — amely most készül a kritikai kiadás 11 kötetének anyagából, a legjellemzőbb keresztmetszetet adva Ady publicisztikájának tárgyi, eszmei és stílusbeli gazdagságából.

Az évfordulóra egyébként több tematikus kötet is készül: a Corvina Ady képzőművészeti tárgyú írásait adja ki *Az élet szobra* címmel (Varga József szerkesztette), a Szabó Ervin Könyvtár pedig *Ady Budapestjét* mutatja be újszerűen csoportosított szemelvényekben, érdekes képanyaggal (Faragó Éva és Ruzsicska Mária összeállítása). A Tankönyvkiadó sorozata az *Ady-tól — Adyról* c. kötettel bővíti, elsősorban az ifjúság érdeklődésének kielégítésére és az irodalomtanítás segítőjének. A Gondolatnál jelenik meg a könyvhétre Ady „önéletrajza”, az *Életem nyitott könyve*. E kötetben versek, levelek, cikkek, novellák, emlékező írások személyes vonatkozású, időrendbe szedett részleteiből a költő vallomásokos hitelű életrajza bontakozik ki.

Ady-tól tehát nagy bőségben és változatosságban kapnak anyagot az érdeklődők. Mit olvashatunk azonban majd *Adyról*? Mivel gazdagodik az évfordulóra az Ady-irodalom?

Ady élete és személye

A versek kritikai kiadásával kapcsolatban már említettük a tudományosan, kritikailag feldolgozott, teljes részletességű életrajz késleltető hiányát. Az Ady halála óta eltelt bő félszázad valóban megérlelhette volna már e művet; ha 45 előtt ennek még „elvi” nehézségei voltak is, ma már mindenképp hozzá kellene fogni. A cikkek kritikai kiadása, a novellák teljes anyagának összegyűjtése és a felhalmozott emlékezésanyag nagy segítség hozzá, legföljebb a levelezés hézagos ismeretére lehet hivatkozni, bár ez voltaképpen publikálási kérdés; az összegyűjt anyagot a kutatás így is használhatja. (Igaz, a levelezés kötetének szerkesztői, viszont az életrajz hiányát mondhatják a feldolgozó munka akadályául. A dilemmát az együttműködés kölcsönösségével kell föloldani.)

Az életrajzi vonatkozású munkák jó része 1945 előtt jelent meg. Az alapvetés a költő öccsének, *Ady Lajos*nak könyve (1923); kisebb pontatlanságai, szépítő, illetve emberi vagy érdekeltségű ellenére is nélkülözhetetlen munka, mert közvetlen, személyes közelségből kíséri végig Ady életét és pályafutását. Ezt az alapanyagot más kortársak a különféle életszakaszokra vonatkozó részletekkel egészítik ki. *Kardos László* (*A huszonegy éves Ady Endre*) a *debreceni jogász- és újságíró* évek emlékeit és dokumentumait gyűjtötte össze. *Hegedűs Nándor* a *váradai korszak* forrásanyagát dolgozta föl kritikailag. *Dénes Zsófia* hasonló feladatot végzett el, *váradai kortársak* emlékei alapján, új képet adva a Léda-kapcsolat előzményeiről és születéséről. *Nagy Andor* eleven és hiteles dokumentumregényt írt a *váradai évekről*, *Dutka Ákos* pedig *A Holnap városáról* ad színes hangulatképet. *Lengyel Géza* a *szerkesztőségek világá-*ban, a „műhelyben” mutatja be Adyt. *Révész Béla* könyvei a *pesti újságírás*, a *Léda-korszak* és a *házasság* krónikáját adják, sok érdekes, jellemző megfigyeléssel és gazdag levélanyaggal, de adatközlő jellege föloldódik erős hangulatú, színes, ám mesterkéltén bőbeszédű stílusában. Szabatosabb tényszerűséggel és Ady forradalmi arcát

megmutató tendenciával írta meg könyvét *Böloni György (Az igazi Ady)*; 1904-től 1918-ig terjedő anyaga különösen a párizsi évekre vonatkozólag nélkülözhetetlen, levél- és naplószövegei révén. *Hatvany Lajos* Adyval való kapcsolatának „levélregényét” állította össze. *Fenyő Miksa* Följegyzései és közzétett levélgyűjteménye *Ady és a Nyugat* viszonyát világítják meg. *Dénes Zsófia* 1913-ban történt megismerkedésük és jegységük felbomlása után is töretlen barátságuk dokumentált emlékeiről tett lírai szépségű vallomást (*Élet helyett órák*). A házasság előzményeiről és Boncza Bertáról *Tabéry Géza* emlékezéséből kapunk személyes hitelű képet. Ugyanez a tárgya *Robotos Imre* nagy érdeklődést és vitát keltett könyvének is (*Az igazi Csinszka*), a szerző azonban egyoldalú, negatív szemlélettel válogatta össze anyagát az eddigi irodalomból.

Nem egy-egy szűkebb korszakról szól, hanem átfogóbb, bár mozaikszerű képet ad Ady Lajosné (pontosabban: Dénes Zsófia) a családi emlék- és dokumentumanyagot felhasználva az 1942-ben kiadott *Az ismeretlen Ady* c. kötetben és *Franyó Zoltán* megjelenítő erejű, bár kissé irodalmias hangú emlékezés-sorozatában (*A pokol tornácán*).

Az 50-es években *Bóka László* tervezett egy nagyszabású, érzékletes életrajz-pályakép szintézist, de valószínűleg mértékvesztő lendülete magyarázza, hogy vállalkozása az első kötettel kifulladt. Az összefoglalást *Varga József* és *Vezér Erzsébet* könyvei törekedtek megvalósítani, az életrajznak, az egyéniségképnek és az életmű elemzésének más-más arányával.

Az eredeti, voltaképpeni feladat, a tudományos életrajz tehát még mindig gazdájára vár. E munka előkészítését szolgálja az *Emlékezések Ady Endréről* négy kötetre tervezett sorozata, amely jórészt ismeretlen kortársi emlékek föltárásával, összegyűjtésével, kritikai feldolgozásával és kiegészítő kommentárjaival új anyagot hord egybe a megszületendő életrajzhoz. A megjelent első két kötet anyaga a nagyváradi évekig terjed, a készülő harmadik és negyedik a Léda-, illetve a Csinszka-korszakot öleli föl.

Az életművel foglalkozó irodalom

Meglepő talán, hogy a könnyebb és semlegesebb feladatnak látszó életrajzi kutatások hiányosságaival szemben jóval gazdagabb — mennyiségben, problémakörökben és értékben is — az Ady pályafutásával, fejlődésével, költői és történelmi szerepének jelentőségével foglalkozó, valamint életművét elemző irodalom. Ady fellépésének fölkavaró hatása, költészetének újszerűsége, forradalmas egyéniségének a társadalmi és hatalmi renddel való összeütközése szinte kezdettől fogva olyan heves ellenzést és vitákat támasztott, hogy érthető az érdeklődés, amely útját kísérte: egyrészt a körülötte megütköző ellentétek harcának visszhangja, másrészt az irodalomkritikának az a törekvése, hogy rátaláljon Ady megértésének kulcsára, s kielemezze nagy hatású művészetének eszközeit. Ez magyarázza az elvi szempontú Ady-irodalom példátlan gazdagságát, amelynek érzékeltetésére csak néhány fontosabb tárgykörre és munkára utalunk.

Az elfogult vagy gyűlölködő ellenfelek értetlen és dühödt támadásaival szemben a konzervatív tábor képviselői is megértő szándékú tárgyilagossággal fordulnak Ady felé. *Horváth János* már 1910-ben hangsúlyozza tehetségét, és megállapítja költői újításának jelentőségét. A 20-as években, Ady meg- és kitagadásának idején, *Alszeghy Zsolt* és *Sik Sándor* szentel terjedelmes értékelő tanulmányt Adynak, *Makkai Sándor* pedig megvilágítja — elsősorban az ifjúság számára — az Ady elleni vádak tarthatatlanságát. Ez volt az Ady-revizió kezdete, a döntő fordulatot pedig az 1929-i Toll-vita hozta meg: *Kosztolányinak* Adyt porba rántó ingerült támadása olyan ellenhatást keltett a közvéleményben, hogy ettől fogva Ady értékét és nagyságát nem lehetett, s nem illet vitatni. Megindult tehát az ellenkező taktikai törekvés, a költő semlegesítésére, sőt hivatalos és jobboldali kisajátítására. Ady fokozatosan belekerült az iskolakönyvekbe, ártalmatlan klasszikussá simítva, de még 1941-ben is megjelenhetett egy könyv, ezzel a címmel: *Az Ady-kultusz: magyar öngyilkosság!*

Ady hívei természetesen mindjárt kezdetben kiálltak ebben a harcban, a Nyugat 1909-i Ady-számának hódolatával. Az életmű föltárásáért és megismertetéséért a költőnek egy életet szentelő *Földessy Gyula* tett legtöbbet (kiadások, elemző és vitázó tanulmányok, kommentárkötet: Ady minden titkai); mellette *Benedek Marcell*, *Schöpflin Aladár* és *Hatvany Lajos* értelmező munkáinak köszönhetünk sokat. A 30-as, 40-es években már egy sereg tanulmány dolgozza föl az Adyval kapcsolatos részletkérdéseket. Hogy csak néhányat említsünk: *Vajthó László* írja róla az első doktori értekezést, *Fóti Lajos* Ady világirodalmi jelentőségét méri föl, *Gedeon Jolán* Ady és a francia irodalom viszonyát vizsgálja, *Büky Katalin* a fiatal Ady fejlődését nyomonza, *Boros István* a Biblia hatását elemzi (1912-ben *Kova Albert* is foglalkozott

már e kérdéssel), *Szetey Endre* Ady és az iskola címmel írt tanulmányt (a probléma mai szempontú vizsgálata is sürgetően időszerű!), *Halász Előd* könyve Nietzsche-nak az ifjú Adyra tett jelentős hatásával foglalkozik. Megszületik az első összefoglaló Ady-monográfia is, *Schöpflin Aladáré* (1934); józan, tárgyilagos hangjával, biztos értékítéletével ma is érvényes, tömör útikalauz Ady világában.

A felszabadulás után természetesen elnémult minden vita és harc Ady körül: ő lett az új Magyarország prófétája, akinek jósigéi most látszottak beteljesedni. A költő-forradalmár képeinek vonásai *Lukács György* és *Révai József* nyomán vésődtek az irodalmi köztudatba s az iskola révén az új nemzedékbe. Az árnyalatokat, hangsúlyokat módosító viták után lényegében ez érvényesül — új részletekkel bővülve és gazdagon dokumentálva — az újabb pályaképekben is (Varga, Vezér). Külön kell kiemelniünk *Király István* hatalmas vállalkozását: az érett Ady eszmevilágának, emberi és költői fejlődésének teljes föltárását, elhelyezve őt a kor ráhatásainak és életviszonyainak erőterében, s a művek vallomásából olvasva ki a belső összefüggéseket. Egy-egy korszakot, illetve kérdéskört jelképező nagy kulcsverseinek sokoldalú, eszmei, formai és nyelvi-stilisztikai elemzése pedig nemcsak hogy sokban pótolja az Ady-stílus elemeinek és hatástényezőinek kutatásában mutatkozó sajnálatos hiányt, de példát és ösztönzést is ad ilyen irányú munkára.

Király nagy monográfiájának első két kötete 1905-től 1912-ig követi Ady fejlődés-útját; a készülő folytatás Adyhoz méltó összegezést fog adni a teljes életműről. A háborús korszak költői hangmódosulását, szimbólumvilágának átalakulását és új motívumköreit vizsgálja *Schweitzer Pál* tanulmánya (*Ember az embertelenségben*), a közeljövőben megjelenő nagyobb értekezés pedig a szép fogalmának szerepét elemzi Ady utolsó korszakának világképében. Egy sor elvi, kortörténeti, esztétikai és stilisztikai kérdést tárgyal az a *tanulmánykötet*, amelyet a Petőfi Irodalmi Múzeum készít a centenáriumra *Láng József* szerkesztésében. Ady költészetének nyelvi elemzéséhez ad eszközt *Jékel Pál* és *Papp Ferenc* érdekes munkája; Tarnóczy Tamás és *Vértés Edit* összegező vizsgálatai után számítógéppel összeállították Ady valamennyi verseskötetének ciklusonkénti fonéma-, azaz hangstatisztikáját. A különbségekből a költői fejlődés szakaszaira és jellegzetes tüneteire következtethetünk, sőt az Adyra jellemző „hangszínkép” alkalmas lehet kétes hitelű versek szerzőségének eldöntésére is.

Azt hiszem, nemcsak nemzeti elfogultságból valljuk, hogy Ady világirodalmi mértékkel is kimagasló nagyság, de ez jórészt még mindig csak a mi hitünk. A sűrű fordítói próbálkozások ellenére nem sikerült eddig az áttörés, s az átültetésnek sokszor megoldhatatlan nehézségei is Ady eredetiségét bizonyítják. Tudomásunk szerint a közeljövőben lengyel, angol és spanyol Ady-kötetek várhatók, vers és próza egyaránt. Legjobb talaja a franciáknál van, nyilván a szellemi rokonság és kapcsolat folytán, s ők tettek legtöbbet költőnk befogadásáért és megismertetéséért is. A francia nyelvű Ady-fordítások történetéről *Bajomi Lázár Endre* írt összefoglaló tanulmányt az *Europe-nak*, illetve a *Nagyvilágnak*.

Végül néhány szót egy nem annyira elvi, inkább gyakorlati kérdéstről. Ady teljes diadallal bevonult ugyan az „ifjú szívek”-be, már az általános iskola alsó osztályaiban „tananyag” lett, de kérdés, hogy mindez hasznára vált-e. Megérthetik-e gyerekek és kamaszok Ady zsenijét, művészetének mélységét és fölkavaró, tudatébresztő, lázító hatását, mégpedig néhány egyoldalúan vagy pedagógiai óvatossággal kiszemelt, az ismétlődéssel gépiessé sematizált szemelvény alapján? Nem csodálhatjuk, hogy idegen, érdektelen, sőt elavult maradt számukra. Joggal *kérdi* tehát a Petőfi Múzeum egyik, róla szóló írói vallomásokot tartalmazó kiadványa: *Ifjú szívekben éltek?* Arra figyelmeztet ez bennünket: meg kell találnunk a módját, hogy visszavezessük az ifjúságot Adyhoz, életművének emberi teljességéhez és egyetemességéhez, s megérthessük vívódó ellentéteit, s Mindent ostromló szélsőségeit. Mindezt természetesen pedagógiai érzékkel, tapintattal, de őszintén, nyíltan, a teljes Adyt felmutatva, vagy legalábbis megéreztetve. Reméljük, segít majd ebben az ifjúságnak szánt *Ady-tól* — *Adyról* c. kötet, s hasznosak lesznek az évforduló különféle sorozatai is a rádióban, televízióban és a sajtóban. Érdeklődéskeltés és szemléltetés a célja annak az *Ady-mappának* is, amelyet a Kossuth Kiadó készít a legjellemzőbb képanyagból.

Mit várhatunk?

Ezzel el is érkeztünk a kérdéshez, hogy mit várhatunk a közeljövőben, illetve melyek azok a megoldást sürgető teendők, föladatok, amelyek az Ady-irodalom gazdagsága ellenére is bőven kínálóznak. Csak címszavakban jelzünk néhányat a sok közül.

Az életrajz és a pályakép vonatkozásaiban: átfogó orvosi tanulmány Ady patológiájáról; Léda szerepének tárgyilagos tisztázása; a felújított Csinszka-per végleges eldöntése; Ady kapcsolata az újságírással (különösen a Budapesti Napló, Népszava,

Világ vonatkozásában); Ady és a Nyugat viszonya; arcképek legfontosabb barátairól, ellenfeleiről, a rá ható kortársakról; Ady és Tisza, Ady és Rákosi Jenő (Hegedűs Lóránt, illetve Kardos László kezdeményét folytatva); Ady és Szabolcska; az Ady körüli viták története; az Ady-paródiák; Ady és a Holnap; Ady és a kor eszmeáramlatai; Ady és korának magyar világa; kapcsolata a Huszadik Század körével, a polgári radikálisokkal, a szabadkőművesekkel és a szocialistákkal, hozzájuk való viszonyának alakulása; Ady és a forradalom; Ady-legendák; a francia kapcsolat eszmei és irodalmi hatása; olvasmányai, példaképei, kortársi vonzalmai, irodalmi nézetei stb. — Minden további munkához pedig alapvetően szükséges volna egy lehető legrészletesebb időrendi összeállítás, kronológiai vázlat Ady életének napjairól (Hegedűs Nándor az Emlékezések és Bustya Endre a Mag hó alatt c. versgyűjteményben már kezdeményezett ilyet).

Az életmű kutatásának területén: Ady publicisztikája; konkordanciák összeállítása: versek—novellák—cikkek—levelezés párhuzamai és egyezései; a Biblia, a görögység és a Kelet-vonzás Ady lírájában; szimbolizmusa eredetének és jellegének megoldása; Ady és a szecesszió; verselésének vitás kérdései (Földessy, Babits, Sík Sándor, Horváth János, Németh László, Gáldi stb. után); a költői érlelődés rejtett folyamata a Versektől az Új versekig; viszonya elődeihez: örökség és újszerűség; érett költői korszakai: stílusváltás vagy folytatás más, magasabb szinten?; motívum-rendszere; Ady színei és színszimbolikája; költészetének folklórelemei; Ady utókora: útja a kitagadástól a hódolatig; ennek beszédes képe: hogyan alakul helye és szerepe az iskolában; s végül külön „kiemelt” fontosságú feladat Ady művészetének értékeléséhez és sokban költészetének megértéséhez is: egy *Ady-szótár* elkészítése vagy legalábbis egy terjedelmes glosszárium legfontosabb és legjellemzőbb szavaiból, valamint *költői nyelvtanának*, sajátos nyelvhasználati rendszerének kielemezése és összefoglalása; ezek alapján pedig a nyelvi elemek költészetbe emelésének bemutatása, vagyis *Ady stílisztikájának* kidolgozása. A szórványos előzmények és részletmunkálatok után (Laczkó Géza, Szemere Gyula, Barta János, Grétsy László, Komlövski Tibor, Király István stb.) az évfordulóra megjelenő néhány tanulmány remélhetőleg főlívja a figyelmet erre az elhanyagolt, sürgető teendőre is.

Amint e vázlatos számvetésből is kitűnik, a múlt eredményeiről természetesen jóval többet tudunk mondani, mint a most megvalósulásban levő tervekről, a centenárium várható terméséről, de szinte még több megoldandó föladat vár a jövőre. Megvalósításuk nemcsak Ady-kutatók seregének (ma, sajnos, legfeljebb kisded csapatról beszélhetünk), hanem egész munkaközösségeknek adhat munkát hosszú évekre. A fölvetett kérdések közül jó néhányat megold, tisztáz vagy összefoglal *Király István* enciklopédikus gazdagságú és arányú műve, de ez is ösztönzést adhat a problémakörök teljes, monografikus feldolgozására. A százéves Ady kötelez bennünket erre.

Kovalovszky Miklós

Olvastuk

a *TISZATAJ* áprilisi számában *Hajdú Géza Lámpavilágnál* című tanulmányát a hódmezővásárhelyi régi művelődési egyletekről. Vásárhelyt a múltban az olvasókörök városaként emlegették, első olvasóköre 1827-ben kezdte meg működését. A szabadságharc leverése után azonban 20 éves szünet következett, s csak 1869 után indult meg az olvasókörök rohamos elterjedése előbb a városban, majd a tanyákon. Az Általános Munkás Olvasó Egylet lett a magja Szántó Kovács János nagyhírű agrárszocialista mozgalmának. Az ipar fejlődése lehetőséget teremtett a munkás olvasókörök megalakulására is. A legjobban a Munkásotthon működött, ennek könyvtárát a legkiválóbb hazai munkáskönyvtárosok egyike, *Bodrogi János* vezette. A kiegyezéstől a felszabadulásig mintegy 190—200 olvasókör, egylet és egyéb, művelődéssel foglalkozó társaság működött Hódmezővásárhelyen, tagjaik száma évenként 6—8 ezer között mozgott. Minden második családból tartozott valaki ezekhez az egyletekhez, de még többen keresték fel a könyvkölcsönzéseket és a rendezvényeket. A tanyai körök könyvvállománya 50—756, a városiaké 257—2254 között váltakozott. Újságokat is járatnak.

A Hajdú-Bihar megyei Könyvtár és az Ady-év

Az országos, központi Ady-ünnepségek mellett Debrecen az egyik olyan város, ahol a centenárium legfontosabb eseményei zajlanak. Az Ady-Emlékbizottság döntött így, mégpedig két okból is: a költő Debrecenben tanult, itt nőtt újságíróvá, s a helyi irodalmi kör pártfogásával itt jelent meg első verseskönyve; a másik ok azonban még nem ment át a köztudatba: a két világháború között itt működött a vidék leghaladóbb irodalmi csoportosulása, a költő nevét viselő, örökségét hűséggel ápoló, az idén ötven esztendeje alakult társaság. Adyt idézve erre is emlékeznünk kell.

A munka a helyi emlékbizottság létrehozásával kezdődött; a jubileumi évben ez lesz az intézmények között a koordináló szerv. A bizottság határozta meg a legfontosabb rendezvények, események sorrendjét a költészet napi nyitánytól a novemberi, záró ünnepségekig. Néhány ezek közül: A Déri Múzeum kiállítással, az *Alföld*, a *Hajdú-Bihari Napló* emlékszámokkal idézi a költőt, az Irodalomtörténeti Társaság a debreceni irodalmi napok keretében tartja meg vándorgyűlését. A rendező és a közreműködő szervek között természetesen a megyei könyvtárt is ott találhatjuk, de elsősorban két önálló kiadványa érdemel figyelmet. Az első tematikus válogatás *Ady és a zene* címmel a zenei könyvtár szerkesztésében. Három részből tevődik össze. Tartalmazza a költő megzenésített verseinek listáját az első Reinitz-szerzeményektől Szokolay Sándor, Petrovics Emil műveig, felsorolja a költő hanglemezeinek teljes jegyzékét — mind a zenei, mind a prózai felvételeket —, végül Ady zenével kapcsolatos írásaiból közül válogatást.

A második — terjedelmesebb — kiadvány az *Ady és Debrecen* címet viseli. Sokat vitatott kérdéshez szól hozzá: vajon mit is ért a költő a „*maradandóság*” fogalmán. A tisztázáshoz ezért egyrészt teljességre törekedve felsorolja az Ady—Debrecen viszony dokumentumait, másrészt — szemelvényeket közölve — *tartalmilag* is értékelni igyekszik azokat. A kötet a következő fő részekből áll:

I. *Ady a debreceni sajtóban*

Elsősorban bibliográfia Ady Debrecenben megjelent verseiről, cikkeiről, nyilatkozatairól a legfontosabbak annotációjával. Az időhatárok 1897 és 1900 tehát a költő debreceni tartózkodásának éveit, de kiegészítésül ebbe a fejezetbe kerültek azoknak a cikkeknek, verseknek, elbeszéléseknek adatai is, melyek 1919-ig — a költő haláláig — a helyi sajtóban megjelentek.

II. *Ady Debrecenről*

Idézet-gyűjtemény a teljes Ady-életműből. A feltárás alapjául a kritikai kiadás megjelent kötetet, illetve a gyűjteményes, bár nem kritikai megjegyzésekkel ellátott Ady-válogatások szolgáltak.

III. *Ady alakja a debreceni sajtó tükrében*

Teljes anyagközlés — javarészt még feltáratlan dokumentumokból. Ezt az indokolja, hogy a kritikai kiadás Ady alakját a debreceni sajtóban csak a városból való távoztáig kísérte figyelemmel, s arra már nem törekedett, hogy bemutassa: miként élt Ady később a debreceniek tudatában. Különösen érdekesnek ígérkeznek azok a dokumentumok, amelyek azt az ívet rajzolják meg, hogyan válik a debreceni társaságok jó cimborájából (a „nagyreményű, ifjú poétából”) botrányhős, minden poézis, szépség és hazafiság felrúgója, s miként minősül át ez a kép Ady „beérkezése” után a „koszorús költő” eszményévé.

Az áttekintésből nyilvánvaló: a könyvtár új kiadványával azt a kezdeményt igyekszik folytatni, amit 1973-ban *Petőfi Sándor és Debrecen* címmel indított. Azaz kettős célt szolgál: új anyagfeltárásával segíti a tudományos kutatást, annotációival, magyarázó jegyzeteivel pedig hasznos kézikönyvet ad a helytörténeti szakkörök és az érdeklődők kezébe.

Szabó Sándor Géza

Könyvtárosok jövőképe II.

A személyiség, a családi élet és a társadalmi helyzet a munka és a szabad idő tartalmát és stílusát meghatározó tényezők közé tartozik. Még egy sereg meghatározó tényezővel kell számolni, köztük elsősorban az illető ország, megye, város kulturális légkörével. A három vizsgált tényező és a könyvtároszerep megvalósítása között természetesen nem tételezhetünk fel közvetlen meghatározottságot. Korántsem bizonyos, hogy a harmonikus magánéletet képző könyvtáros-jövőjük egét is felhőtlennek látják. Az sem bizonyos, hogy a befelé vagy kifelé kritikus magatartásúak kevésbé azonosulnak munkájukkal, mint a többiek. Elképzelhető, hogy a világ sorsára és lelki életükre jobban összpontosító bolgár és lengyel könyvtárosok számára munkájuk valamelyest elhanyagoltabb létszféra, viszont az is, hogy az önmagukkal és a világgal különbékét kötő magyar könyvtárosok sem „alakítják” teljes átéléssel, elegendő erővel, eredetiséggel könyvtárosszerepüket. A kérdés így tehető fel: Csendes öbölbe hajóznak be, vagy viharos tengerre futnak ki — és ha igen, milyen felkészültséggel és hittel — azok, akik a *Könyvtár*, a *Biblioteka* és a Библиотека feliratú épületek küszöbét lépik át reggelente?

Könyvtáros-jövendők

A következő ábra azt mutatja, hogy a *munkájukról* is nyilatkozóak hány százaléka tekinti a jövőben a könyvtárat munkahelyének. (A jel itt az élelettervek 5 százalékát jelenti.)

	magyarok (N = 43)	lengyelek (N = 32)	bolgárok (N = 37)
könyvtárosként dolgozik	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐
más foglalkozást új	☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐

Elteltekintve a mennyiségi különbségektől, a magyar és a bolgár könyvtárosok jövőképe ebben a tekintetben hasonló, a lengyeleké viszont határozottan eltérő. Kérdés, hogy hűtlen pályaelhagyók vagy pályájuk elhagyására kényszerülők alkotják-e a lengyel „másfoglalkozásúak” többségét. Az is kérdés, hogy ha kényszerről van szó, külső vagy belső kényszer indítja-e őket arra, hogy jövőjüket ne a könyvtáros pályán képzeljék el. Csatlakozó kérdés: Hűség vagy tehetetlenség tartja-e a könyvtáros pályán a bolgár és magyar könyvtárosokat? Mivel a lengyel könyvtárosok érzékenyebbeknek mutatkoztak a társadalmi kérdések, nyitottabbnak a külvilág felé, gondolhatunk arra, hogy szakmájuk nem felelt meg beállítódásuknak, esetleg éppen a saját szakmájukkal szembeni „elvárásuknak”. Elképzelhető, hogy társadalmiságuk és személyiségük nem kapott megfelelő teret és lehetőséget szakmájuk keretei között. A feltevést megerősíthetik a pályájukat elhagyók új foglalkozásai.

Az élelettervekben *pályát változtató* lengyel könyvtárosok elsősorban tudományos kutatóként szerepelnek: történész, irodalomtudós, régész, költő, műfordító és zenész fordul elő köztük. Úgy tűnik, a lengyel könyvtárosoknál a pálya elhagyásának fő oka, hogy könyvtárosként nem tudják megvalósítani tudományos ambícióikat. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az, hogy csak hárman képesek a könyvtárosi munkával összehangolni a tudományos vagy a művészi tevékenységet. Más a helyzet ebben a tekintetben a magyar és a bolgár könyvtárosoknál: mint ezt a következő ábra is mutatja (ahol egy-egy jel az élelettervet készítő 5 százalékát képviseli).

	magyarok (N = 43)	lengyelek (N = 32)	bolgárok (N = 37)
tudományos vagy művészi tevékenységet folytatnak	☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐
foglalkozásként szabad idejükben	☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐	☐ ☐

Eszerint a magyar könyvtárosok jobban megtalálták a lehetőséget arra, hogy könyvtáros hivatásuk gyakorlása mellett tudományos vagy művészi tevékenységgel is foglalkozzanak, ám az sincs kizárva, hogy ez a tevékenység szolgálja emberi kiteljesedésüket, ez kárpótolja őket főhivatásuk korlátozott lehetőségeiért. Az is elképzelhető, hogy a lengyel könyvtárosok szolgálják következetesebben emberi kiteljesedésüket és talán a társadalom javát is, amikor elhagyva a könyvtárosi alkotó tevékenységet jelentő pályára lépnek. A kérdés: menekülésről vagy önmagukra találásról van-e szó a lengyel, pótkielégülésről vagy harmonikus egységről a magyar könyvtárosoknál?

Azoknak a lengyel könyvtárosoknak, akik nem cserélik fel másra könyvtáros hivatásukat, a *könyvtárban végzett tudományos tevékenység* teszi vonzóvá ezt a munkát. Egyikük szándéka szerint a közművelődési könyvtárból a nemzeti könyvtár kéziratárába kerül, a másik gigantikus címszókatalóguson dolgozik, a harmadik új egyetemes tizedes osztályozási rendszert alkot, a negyedik könyvtártudománnyal, az ötödik a sziléziai munkások olvasási kultúrájával foglalkozik, a hatodik történeti jellegű kutatásokkal. (És többen nincsenek is, hiszen a munkáról író másik kilenc más pályákon folytatja tevékenységét.)

A bolgár könyvtárosok jövőbeli munkájáról még kevesebbet tudhatunk meg: négyen csak azt jelzik, hogy munkahelyükön maradtak, hárman új épületről, korszerű berendezésekről számolnak be, ketten érdekes munkáról, sikerekről, de ők is csupán általánosságban.

Bár a jövőképek nem tényeket, hanem elsősorban értékrendeket, érzéseket, beállítódásokat tükröznek, mégis érzékeltetnek valamit a három ország könyvtárosainak közérzetéről, még harminc-nyolcvan életerről alapján is. „A máshol is vannak problémák, sőt még nagyobbak” érvelés azért sem nyugtathat meg bennünket, mert a hasonlónak tűnő problémák eltérő történeti előzményeik miatt más-más fejlődési stádium tünetei lehetnek. Úgy tűnik, ma nálunk jóval kedvezőbb a helyzet, hiszen a magyar könyvtárosok közül kétszer-háromszor annyian írtak munkájukról, mint lengyel és bolgár kollégáik, és jövőképükben jóval kevesebben hagyták is el pályájukat, mint lengyel kollégáik. Azt is hozzátehetjük, hogy akik munkájukról írtak, részletesebben tették, mint lengyel kollégáik. (Akiiknek életrajzai pedig hosszabbak, mint a magyarokéi.)

31 életerről (a 43 közül), amelyben könyvtárosi munkáról esik szó, *hivatásról* és *realitásról* tanúskodik. Vagy ez csak a szürkeség, a tehetetlenség, a jelenhezragadtság és a belenyugvó alkalmazkodás jele volna? Bár csak egyetlen eredeti utópiával találkozhattunk, mégis érezni lehet a magyar könyvtárosok életerveiből, hogy nem a hivatásnak álcázott tehetetlen beletörődés, nem a realitás-kosztümbe öltöztetett belenyugvó alkalmazkodás dokumentumait olvassuk. A 31 életerről közül 16-ban szerepelnek a „nagyon szeretem”, „hivatásom”, „hobbim”, „imádom” minősítések. Későbbi szavakkal csak hárman nyilatkoznak pályájukról: „lassan kapaszkodom fel a számarlétrán”, „beosztottként nyögök egy fiatal, akarnok vezető alati”, „még mindig sok az adminisztratív munkám”.

A „hűségnyilatkozatok” mellett az *anyagi-technikai feltételekről* esik a legtöbb szó. Öten írnak az épületről, ketten új épületről számolnak be, ketten arról panaszkodnak, hogy még mindig tart a hetvenes években elkezdett építkezés, az ötödik arról számol be, hogy még mindig a régi szűk épületben dolgoznak.

Az új épülettel kapcsolatban gyakrabban jelenik meg a *gépesített könyvtár* képe:

„Nagy forgalmat bonyolítunk le, mióta robotok végzik a mikrofilmek kölcsönzését.”
„Emlékszel, 1973-ban még csak könyvtárnak hívták. Ma mikrofilmműködésnek. Ma már az állomány fele mikrofilmen van.”
„A raktárhány változatlan. De az a kis gép, amelyik a mikrofilmet nagyítja, és egyben másolatot is készít róla!... És az a kölcsönző és feldolgozó gép!”
„A nyilvántartást és az adminisztrációt gépesítettük.”
„Legtöbb könyvünk mikrofilmen hozzáférhető, és olyan szemüveg van hozzá, amelynek használata esetén nincs helybenolvasási kényszer.”
„A kölcsönzést már gépesítettük, és katalógusainkat most idomítjuk a számítógépes feltáráshoz.”

Ami azt illeti, korántsem vérmes utópiák ezek. A bevezetett, a kipróbálás alatt álló és a kísérleti stádiumban levő gépesítési lehetőségek jóval gazdagabbak. Közművelődési könyvtárosokról és bölcsészdiplomával rendelkezőkről lévén szó, nem léphetünk fel e téren magas igényekkel.

Joggal lehetünk viszont kíváncsiak a *könyvtáros—olvasó kapcsolat* jövőbeni alakulására. Két metszetben esik erről szó: tágabban a könyvtár és a társadalmi környezet kapcsolatáról, szűkebben a személyes kapcsolatról. Hat esetben a társadalmi és intézményi, három esetben a személyes kapcsolatról.

„Hatalmas könyvtárunk van. Nálunk egy lakosra 22 könyv jut. Nem elég. Sokat és gyorsan olvasnak az emberek.”
„A könyvtár és az iskola között teljes az összhang.”
„Nincs már hátrányos helyzetű gyerek. Szépek, nyugodtak, kiegyensúlyozottak, tudják használni a magukba gyűjtött ismeretanyagot. Nincs olyan fiatal, aki jelentős művészi élmény nélkül nő fel.”
„A város 66 százaléka könyvtári olvasó.”
„Ma már mindenki a könyvtárat bújja, naponta 1000-en is megfordulnak itt.”
„Kollégáimmal sikerült helyi folyóiratot kiadnunk.”
„Nem sokat változtak a tájékoztató munka iránti elvárások.”
„Nagyon sok jó könyvet sikerült kézbe adni, biztosítani, hogy olvasóink mint emberek és mint szakemberek egyaránt fejlődjenek.”

„A kölcsönző bejárata felett tábla: ÜDVÖZLET AZ OLVASÓNAK! A belépő olvasót udvariasan fogadják, elébe mennek. A könyvtár létszáma [az egykorinak] ötszöröse (20 fő) ebből 8 egyetemi végzettségű. Kétévenként vizsgázni kell mindenkinek a legújabb szakirodalmi anyagból. Telefonon történt kérésre a beteg lakására visszük a könyveket. Teljes a bizalom, a kölcsönzők maguk rakják a kartonokat a tasakokba. A könyvtár 10–22 óráig tart nyitva. A tájékoztató könyvtárosok tudatosan felhívják az egyes könyvek lényegére a figyelmet. Elolvasás után az olvasó kérésére összefoglalják és megbeszéljük a könyv mondanivalóját. A gyermekkönyvtárban minden könyvben kérdőív van, amire válaszolni kell a gyerekeknek, ennek alapján mérik fel, hogy a kölcsönző megértette-e a művet, és hogyan kell vele tovább foglalkozni.”

A munkamódszerekről hatan írnak: a dolgozó anyák részére bevezetett 30 órás munkahétről, a 31 forintos kiküldetési napidíjról, az idegőrlő statisztikáról, a még mindig sok adminisztratív munkáról, a továbbképzések keretében lebonyolított külföldi tapasztalatcseréről, és egy sokat sejtető, de, sajnos, ki nem fejtett megállapítást is olvashatunk: „megtanultam okosan dolgozni”.

A hetvenes években már 5–10 éve könyvtárban dolgozók jövőképei nem propagandacélokat, hanem elsősorban *önmaguk megerősítését* szolgálják, még akkor is, ha a „maguk mentsége”, a panasz vagy az önkritika formáját öltik. A pályára lépők számára valószínűleg nem jelentenének különösebb vonzerőt. Van még egy terület, amelynek jövőképe lényegesen módosíthatná az eddig kirajzolódott képet, a *szabad idő*. Mivel ennek arculatát nagymértékben a munkatevékenység jellege és minősége formálja, nehezen képzelhető el, hogy éppen ez a létszféra alakulna egészen másképpen.

A három csoportban a szabadidő-tevékenységek összetétele jellemző eltéréseket mutat (egy-egy jel az életervet készítő 5 százalékát jelzi);

	magyarok (N = 43)	lengyelek (N = 32)	bolgárok (N = 37)
utazás	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐
olvasás	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐
természetjárás—sport	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐
színház	☐ ☐	☐ ☐ ☐	
társadalmi tevékenység	☐	☐	
mozi	☐	☐ ☐	
zene	☐ ☐ ☐	☐ ☐	
művészi tevékenység	☐		☐ ☐
tudományos tevékenység	☐ ☐ ☐ ☐	☐	☐
nyelvtanulás	☐ ☐		
hobby	☐ ☐	☐	☐
társaság	☐	☐	

A jelenlegi szabadidő-szerkezettől való eltérést egyedül csak az *utazás* vezető helye, és a maiaknál távolabbi úticélok jelzik. Az *olvasás* ritkasága még akkor is elgondolkodtató, ha „hivatalból olvasó” könyvtárosokról van szó. A tudományos tevékenységtől eltekintve ritkán szerepelnek alkotó, aktív, közösségi tevékenységek. A jelen lenyomata a jövő szabadidő-képében is jól kivethető. Ez pedig azért nem mellékes tény, mert a könyvtáros szabad ideje nem csak magánügy. Nem mindegy, milyen személyiséget visz magával a munkahelyére.

Miután a 112 életrajzot négy szempont szerint négyszer végigolvastam, a magyar könyvtárosok életerveit még egyszer elővettem és megpróbáltam csak a „zenéjükre figyelni. Íme az eredmény:

„bár ez így túl szépen hangzik”, „ebbe már beletörődtem és igyekszem magam kárpótolni az olvasással”, „az élet élvezőjének szerepében nem vihettem semmire”, „akkor már, a halál perspektívájában minden mindegy”, „három flam van, akik közül egy sem akar könyvtáros lenni, hál’ istennek”, „azért nem árt, ha ezt az öreg földet is egy kicsit szebbé, vidámabbá tesszük”, „remélem, a következő száz évig még élmenyűsübb lesz”, „napjaim szervezeten telnek”, „sohasem féltem a nehézségektől”, „és végre nem vagyok vezető”, „csak elfelejtettem közben élni”, „olvasni is több időm van, de a sok fikciót, kitalációt már kevésbé szeretem, a valóság jobban vonz”, „vanak új ötleteim”, „Tibullust és Vercors-t fordítok”, „a kultúra filozófiai megalapozását igyekszem feltárni”, „gondolkodás rendszerem alakulásáról beszélek”, „legalább oroszul és angolul megtanultam Jevtusenko és a sci-fi miatt”, „hiába szedtem a fiatalító pirulákat”, „sok mindenben megfáradt, de elégedett ember vagyok”, „egyedül lenni is jó”, „a sok technikai giccs, áltudományos módszer, értelmetlen kampány megkeserítette korábbi évtizedeimet”, „doktori disszertációmát is megírtam”, „minden szeretnék lenni, csak átlagember nem”, „mindig a fejlődés társadalmi rugói érdekelték”.

A kérdőívben rendelkezésre álló 15 sorban 100 szó fér el. Száz szó egy szokványos önéletrajzhoz nem elég, két szonett se telik ki belőle, ezért egyformán fontosak főmondatai, érvelései és hangsúlyai. Az a tény, hogy talán éppen a nehezen kategorizálható hangsúlyok és mellékmondatok adják a leggazdagabb információt, arra ösztönzött, hogy összefoglalás helyett kezdeményezzek. Arra gondolok, mi lett volna, ha a „mi lesz?” kérdés helyett vagy mellett a „mi kellene, hogy legyen?” kérdést teszszük fel.

Arra is gondolok, hogy ezek az életrajzok folytathatók, kifejthetők, továbbgondolhatók, eltehetőek és időnként elővehetőek. Azt is el tudom képzelni, hogy munkaterv, öt éves tervek mellékletei, továbbképzések keretében tartandó viták indítói, könyvtári híradók közleményei is lehetnének. Amikor egy közművelődési vita elindítójaként leírtam elképzeléseimet a Házról (*Látogatás a házban. = Mozgó Világ, 1976/1. sz.; lásd még a Könyvtáros 1976/9. számát is*), amelynek tengelyében a Tár áll, szorongás fogott el. Nem attól félttem, hogy valaki bebizonyítja, tervem értelmetlen vagy irreális. Attól félttem, nem találnék negyven könyvtárost, akivel — ha lehetőségem adódnék bizonyítani — megvalósíthatnám. Úgy vélem, félelmem nem volt indokolatlan, de úgy érzem, mostani optimizmusom sem alaptalan.

Kamarás István

VALLOMÁSOK A KÖNYVTÁRRÓL

Gondolatok a könyvtárról

Személyes körülményeim folytán életemnek elég késői szakaszában láttam először valódi könyvtárat. Olyan szegény volt felnőtt környezetem, hogy évente csak egyetlen kalendáriumra tellett — az volt nálunk „a” könyv. Azt is elsősorban a naptári rész miatt vettük, de ha már kéznél volt, hát elolvastuk a mellékelt verseket, meg egyéb írásokat is.

A másik otthoni könyv a biblia volt, a harmadik pedig az Angyal Bandi — sorozat, amihez valamilyen szerencsejáték révén jutottunk. Ennél a háromnál több könyvet csak egy cipész ismerősüknél láttam, ahol a komód alsó fiókjára tele volt tízfilléres piff-puff regényekkel. (Két éven át ez volt egyik szellemi táplálékom, és máig emlékeztesen jóízűt lakmároztam belőle.)

Későbbben, tíz-tizenkét éves korom tájkán gyakran eljártam egyik tanítóm lakására, könyveket kölcsönözni, s ezt nevezhetem első, igazi könyvtári élményemnek. Nemcsak azért, mert a tanító úr több ezer kötetes magánkönyvtára mindig nyitva állt előttem, hanem azért is, mert maga a tanító úr kiváló könyvtárosalkat volt, és nagyszerű segítséget adott nekem az eligazodáshoz. Tőle tanultam például, hogy ne a könyvek címe alapján, hanem a szerzők neve szerint tájékozódjam, meg azt is, hogy egyáltalán válogassak, mert nem kell minden könyvet elolvasni.

Még későbbben, a felszabadulás után aztán átéltem azt a korszakot, amikor

CSÁK GYULA író

nemzedékem, az úgynevezett első nemzedék — amelynek tagjai az enyémhez hasonló előtörténettel rendelkeznek —

arra törekedett, hogy magánkönyvtárat gyűjtsön. Régi értelmiségiek példája vonzott bennünket, meg az a lát, hogy művelődjünk, és a művelődés látható, meg láttató jele volt a könyvek társasága, amelyben éltünk.

A magánkönyvtárak gyűjtése ma is divatos, elég gyakran pusztán a divat miatt. Sok esetben azonban inkább berendezési tárgyakkal tekintik a könyveket és könyvespolcokat, s azt az esztétikumot célozzák meg, amit a szép kötésű könyvek együttesének külső látványa jelent, és nem azt, ami a könyvek belsejéből áradhat.

Sajnos, akkor is ritkák a jó magánkönyvtárak, ha valódi szellemi igény szüli őket. Túl kicsik ugyanis ahhoz a lakások, hogy a könyvpiacra kerülő termés minden fontos értéke elhelyezhető legyen, s ezért szaporodik azoknak az ismerőseimnek száma, akik felhagytak a buzgalommal, hogy minden jónak tartott könyvet a lakásukba gyűjtsenek.

Aki eddig a telítettségi állapotig eljutott — és persze olvasási igénye van —, csak azt teheti, hogy közkönyvtárba jár. (Nagyon valószínű egyébként, hogy általában az lesz a jövő útja. Nemcsak a lakásméretek zsugorodnak ugyanis, hanem szaporodnak azok a civilizációs, technikai eszközök is, amelyeket a hagyományos bútorzat mellé mindenki be akar a lakásába erőszakolni. Hűtőszekrény, varrógép, hangfal, tévé, filmvetítő stb.) Mindezért aztán gyorsan fokozódó nyomás nehezedik a közkönyvtárakra és persze a könyvtárosokra. Egyik irányú nyomás az, hogy ők maguk „felvegyék” az irodalom által termelt értékeket, másikkal hogy tovább is adják. Mi több: az is a könyvtárosok terhe, hogy — bármennyire paradoxon — növeljék saját

terhüket elsősorban azért, hogy nemcsak közvetítik az irodalom értékeit, de igényt ébresztenek ott is, ahol még egyáltalán nincsen, továbbá növelik az igényt ott, ahol már van, de még alacsony színvonalon.

Néhány éve nagyüzemben jártam, ahol a szocialista brigádok által társadalmi munkában felépített klubkönyvtárat avattak, utána pedig irodalmi beszélgetésen vettem részt. Egyik munkás felállt, és igen komoly arccal azt kérdezte tőlem: ha olyan sok könyvet írtak már a világon, mint amennyit itt lát, és mint amennyi bizonyára más könyvtárakban is van, mondanám meg: mi szükség van arra, hogy további új könyveket írjanak?

Jó kérdés. Ott én megfelelttem, de a könyvtárosoknak naponta kell megfelelniük a tájékozódás alsó fokán állók hasonló kérdéseire, és törekedniük kell arra, hogy ne csak ők feleljenek, hanem a könyvek is, amelyeket a kérdező kezébe adnak. S talán mindennél fontosabb most nálunk éppen ez az igényébresztő munka, mert aki már beszokott a könyvtárakba, kevesebb segítséggel és könnyebben eligazodik.

Mindemellett fokozni lehet persze a magasabb igények jobb kielégítését is. Arra gondolok elsősorban, hogy a jelenleginél tágabb helyiségeket kellene adni, főképpen a fiókkönyvtárak egynémelyikének; aztán szaporítani lehetne az olyan alkalmakat, amikor írók jelenlétében, vagy enélkül, de mindenképpen hozzáértő kormányzással ankétok, viták, felolvasások, elemzések keretében szóhatnának az emberek olvasmányélményeikről. Ez persze megint csak a könyvtárosok terhére növelné, de hasznukra, segítségükre is lenne.

Perei Zoltán kisgrafikái

Elégge meg nem becsülhető nyeresége a kisgrafika kedvelőinek, hogy Perei Zoltán (1037 Bp. Ürömhegyi u. 22164/3.) néhány év óta mind nagyobb kedvvel vállalkozik kisebb méretű fametszetek, ex librisek készítésére is. A rendszeressé váló országos pályázatok különösen felhívták rá a figyelmet; a ceglédi pályázaton 1973-ban II., majd 1975-ben I. díjat nyert. Az elmúlt évben pedig a Berzsényi Dániel születésének 200. évfordulójára meghirdetett kisgrafikai pályázaton kapott díjat.

A Képzőművészeti Főiskolát 1945 és 1950 között végezte el, mint Varga Nándor Lajos és Koffán Károly tanítványa. Fametsző művészetére, önálló stílusának kialakulására nagy hatással voltak Angliában töltött esztendői. Angliából hazatérve először 1965-ben, majd 1971-ben a Dürer-teremben volt önálló kiállítása. Kisgrafikaiból a Jászberényi Városi-Já-

rási Könyvtár 1974-ben gyűjteményes kiállítást rendezett.

Bár munkásságának nagyobb részét alkotják a nagyméretű képgrafikák, Perei Zoltán — mintegy ujjgyakorlatként — sajátos kísérletezései, fametszésű vázlatai készítése során sok kisgrafikát is alkotott. E lapoktat elementáris valóságglátás jellemzi. Perei Zoltán úgy modern művész, hogy a fametszet legősibb technikáját alkalmazza mai mondanivalójának kifejezésére. Fő kifejezési formája a lapdúc-metszet. A lapdúc kemény, szögletes, darabos, primitíven ható nyomatot ad, kerüli a térhatást, a fény-árnyék játékát. Mivel kifejezési eszközei korlátozottak, Perei Zoltán mindent leegyszerűsít, kevéssel mond sokat. E lényeglátó készsége teszi lehetővé, hogy gyakran ismétlődő témáiban mindig újat hozzon: női és férfi fejet ábrázoló számos metszetén az ember lelki és fizikai alkatának legváltozatosabb formáit jeleníti meg. Fanyar ízű metszetei, ex librisei sohasem humorizálnak vagy karikíroznak gúnyolódó, mulattató szándékkal, fő jellemzőjük sokkal inkább a mély gondolatiság.

A témáiban többnyire elvont, metszési technikájában pedig a megszokott eljárásokat merészen újító vagy éppen meg-hökkentően leegyszerűsítő alkotóművész érdekes kísérletet végzett az elmúlt évben. A lapdúc-metszet történetéről és technikájáról szóló könyvének illusztrálására újrametszett húsz XV. századi könyvillusztrációt. Könyvében a korabeli fametszetek új életre keltek eredeti szépségükben állnak előttünk. [Perei Zoltán: *A lapdúc-metszet*. Jászberény, 1976. Városi-Járási Könyvtár — Jász Múzeum. 39 (5) l.] Ötven, az eredeti dúcra kézzel nyomtatott fametszetét tartalmazó mappája szintén 1976-ban jelent meg. A kötet több mint tizenöt év kisgrafikai terméséből válogatott. (Perei Zoltán *50 fametszete*. Jászberény, 1976. Városi-Járási Könyvtár — Jász Múzeum. 51 lev.)

Arató Antal

Tezaurusz

A latin thesaurus = kincs, kincsesház, kincstár, átvitt értelemben tárház jelentésű szóból ered. A középkori latinságban a tudás tárházát jelentette. Az első modern tezauruszt P. M. Roget készítette *Theaurus of English words and phrases* címmel. Ez az igen híres tezaurusz nem más, mint szinonima szótár, célja a nyelvi gazdagság, a kifejezések választékosságának bemutatása. Ebben az értelemben ellentéte az információs tezauruszoknak, amelyek a sokrétű, de tudományos célokra pontatlan nyelv kifejezései helyett egyfajta egyértelmű, szabályozott nyelv kifejezéseit határozzák meg.

Az információs tezaurusz — a magyar szabvány meghatározása szerint — „... a természetes nyelven kifejezett fogalmak olyan szabályozott, szükség szerint bővíthető szótára, amely feltünteti a fogalmak közötti legfontosabb szemantikai összefüggéseket. Fő rendeltetése az információk feldolgozása és keresése”.

Minden tezaurusz szótári egységekből, azaz deskriptorokból és nemdeskriptorokból, tiltott deskriptorokból, továbbá relációkból épül fel. Osztályozásra a tezaurusz deskriptorai használatosak, míg a nemdeskriptorok használata tiltott. A relációk a fogalmak tartalmi kapcsolatait tükrözik.

A tezaurusz a deskriptorokat (bizonyos részeiben a nemdeskriptorokat is) különböző elvek szerinti rendezésben tartalmazza, így jönnek létre a tezaurusz részei. A tezaurusz főrése deskriptorcikkekből áll, rendezési elve a vezérdeskriptorok betűrendje. (A szavak magyarázatát ld. a deskriptor címszó alatt.) Feladata minden deskriptor és teljes közvetlen környezetének kimunkálása. E rész szolgál a tulajdonképpeni osztályozásra, s benne feltétlenül szerepelnek a nemdeskriptorok is. A tezaurusz *jelentéskörök szerint csoportosított* része a deskriptorokat szakcsoportok, alcsoportok stb. szerint, ezen belül betűrendben rendezi. Célja az egy-egy témára vonatkozó deskriptorok áttekinthetővé tétele. A *hierarchikus* rész egy-egy kapcsolattípus szerint a hierarchia teljes mélységében rendezi a deskriptorokat. Leggyakrabban az alá-fölérendelési kapcsolat szolgál a rendezés alapjául. Mivel a deskriptorok többretegűen függenek össze hierarchikusan (polihierarchikusan, mert minden fogalomnak több fölérendeltje és a több szempontból adott felosztás eredményeként több alárendeltje is lehet), ez a rész több hierarchiából állhat. A *grafikus* rész a deskriptorok közti kapcsolatokat nyilakkal ábrázolja (ún. gráfokkal). A kapcsolatok közeli vagy távolabbi voltát a deskriptorok térbeli helyzete, a kapcsolattípust pedig a nyilak típusa és iránya adja meg. A tezaurusz ezenkívül más részeket is tartalmazhat: az adott felépítéstől függően kimunkált mutatókat. Minden tezaurusz tartalmazza az ún. főrészt, továbbá egy-két egyéb szerkezetű részt.

A tezauruszok típusai aszerint alakultak ki, hogy milyenek a kapcsolataik, és milyen részekből állnak. A tezauruszok általában egynyelvűek, bár tartalmazhatják a deskriptor idegen nyelvű megfelelőit is. A nemzetközi együttműködés következtében kialakultak a többnyelvű tezauruszok is.

Deskriptor

A latin describo, -ere, -scripsi, -scriptum = bevésni, rajzolni, leírni, megmagyarázni igéből ered, míg a descriptio jelentése: rajz, leírás, jellemzés, fogalmi meghatározás. Magyar megfelelője nem használatos, de kb. *ismérv, jellemző jegy* lehetne.

A definíció szerint a deskriptor a tezaurusz szótári egysége, elemzett és szabályozott osztályozási kifejezés, amelyet azonos jelentésű szavak vagy kifejezések csoportjából választottak ki az egész csoport képviselőjére. (Szakszerűbben: a kifejezések valamely ekvivalencia-osztályát képviseli.)

A deskriptorok elemzése és szabályozása kiterjed az írásmódra és más alaki kérdésekre, a deskriptor jelentéstartalmának elemzésére és más deskriptorokkal alkotott kapcsolatainak meghatározására, továbbá használatának szabályozására.

Eredetüket tekintve a deskriptorok a természetes nyelvből származnak, és lehetnek műszók, szak kifejezések, földrajzi, személy- vagy intézménynevek, nomenklatúrák megnevezései, rövidítések, mennyiségi adatok stb. Deskriptor lehet egyben szó, és lehet 2—3 tagú kifejezés is. Szófaját tekintve rendszerint főnév vagy más névszó.

A deskriptor a vele legközelebbi kapcsolatban álló deskriptorokkal *deskriptorcikket* alkot. A deskriptorcikk élén áll a *vezérdeskriptor*, amelynek kettős szerepe van. Egyrészt a vezérdeskriptor az alapja a deskriptorcikk besorolásának, másrészt

a deszkriptorcikkben belül a relációkat a vezérdeszriptorra kell vonatkoztatni, hozzá képest kell meghatározni. Deszkriptorcikk lehet egyedülálló deszkriptor is, ekkor egyben vezérdeszriptor is. Minden deszkriptor több deszkriptorcikkben jelenik meg: egyszer vezérdeszriptorként, máskor azokban a cikkeken, amelyekben a vele közvetlen kapcsolatban álló más deszkriptorok a vezérdeszriptorok.

Nemdeszkriptor

Nondeszkriptor, tiltott deszkriptor. (Vigyázni kell az írásmódra, mert a szónak három jelentése lehet: egybeírva nondeszskriptor — ezt a jelentést fejtjük ki szociál-künkben —; a „nem” tagadószótól különírva a deszkriptor tagadását jelenti; harmadik értelme pedig a genus deszkriptor, tehát valaminek a neve, fölérendeltje.)

Osztályozási kifejezés, a teaurusz szótári egysége. Használata az osztályozásban tiltott, mert vele azonos jelentésű más kifejezés szerepel deszkriptorként a teauruszban. A nemdeszkriptor tehát leggyakrabban szinonima, s úgy keletkezik, hogy van a kifejezéseknek egy olyan csoportja, amelybe azonos jelentésű kifejezések tartoznak. (Ún. ekvivalencia-osztály.) Közülük egyet lehet deszkriptor rangra emelni, a többi használata tiltott, a teauruszban nemdeszkriptorként szerepel. A nemdeszkriptorok jelenléte igen fontos a teaurusz számára, mivel ezek segítségével lehet eljutni a megengedett kifejezéshez (deszkriptorhoz), akárhogy, akármilyen szavakkal került is eredetileg megfogalmazásra egy osztályozási téma vagy keresőtéma. Ezért a nemdeszkriptorok jelenléte a természetes nyelvvvel való kapcsolattartás — akár automatizált — biztosítója is.

Nemdeszkriptorok jönnek létre úgy is, hogy a túlságosan specifikus (részletező) kifejezések szerepeltetése nem kívánatos, elegendő gyűjtőfogalmuk, fölérendeltjük felvétele. (Pl. a puli, kuvasz... stb. helyett elegendő a kutya.) A részletező kifejezések nemdeszkriptorként kerülnek a teauruszba, őket is bővebb jelentésű, átfogóbb deszkriptor képviseli. Nemdeszkriptorok keletkeznek akkor is, ha kifejezések megadhatók más deszkriptorok kombinációjaként. Pl. a zeneművészeti főiskola a felsőoktatási intézmény és zeneiskola metszeteként.

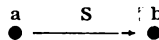
A nemdeszkriptor utalóként van jelen a teauruszban, minden nemdeszkriptorról „lásd” utalással út vezet deszkriptorához; míg deszkriptora után abban a cikkben, ahol vezérdeszskriptor, fel kell tüntetni azt, hogy milyen nemdeszkriptorok helyett is használatos. Pl. „A legnagyobb magyar” és Széchenyi István szinonimák, az egyik használatát — mondjuk, „a legnagyobb magyar”-t — nem engedjük meg. A nemdeszkriptorcikk a következő: *A legnagyobb magyar* lásd *Széchenyi István*. A deszkriptorcikkben *Széchenyi István* után leírjuk, hogy *A legnagyobb magyar* is. (Természetesen ennek megvan a maga jelölésrendszere.)

Reláció

A matematikai logika és számos más tudomány, így az osztályozáselmélet szak kifejezése. Jelentése: viszony, kapcsolat, amely individuumok — az osztályozásban osztályozási kifejezések — között áll fenn. Minden reláció egyben ítélet is. Ha a reláció n individuum, kifejezés (n változó) között létesül, akkor n -áris relációról van szó. Ha két változó között, akkor *bináris*. Ennek jelölése:

aSb

és azt jelenti: „ a ” az S relációban áll „ b ”-vel. Valamely relációt megadhatunk szóban, táblázatban, vagy nyilakkal ábrázolva. Az utóbbi ábrája a következő:

Minden reláció értelmezési tartománya a kezdőpontok halmaza (jelölése $domS$), értékészlete a végpontok halmaza (jelölése: imS). A relációk rendelkeznek az alábbi tulajdonságok valamelyikével:

A reláció *reflexív*, ha aSa , minden a -ra. Pl. a természetes számok között fennáll az oszthatósági reláció. Ez egyben reflexív, mert minden szám osztható önmagával.

Egy reláció *szimmetrikus*, ha oda és vissza is igaz, azaz aSb és bSa egyidejűleg fennáll. Pl. Mária házastársa Jánosnak. *Antiszimmetrikus*, ha ez az eset nem áll fenn. Pl. Mária felesége Jánosnak, ti. nem igaz, hogy János is Mária felesége.

A reláció *transzitiv*, ha aSb és bSc , következésképpen aSc . Pl. Szolnok délre fekszik Miskolctól, Szeged délre fekszik Szolnoktól, tehát Szeged délre fekszik Miskolctól. Ellenkező esetben *intranszitiv*. Pl. János apja Péter, Péter apja Ferenc-ből nem következik, hogy János apja Ferenc.

Ekvivalenciáról (egyenértékűség, azonosság) akkor beszélünk, ha egy reláció reflexív, tranzitív és szimmetrikus. **Rendezésről** akkor, ha a reláció reflexív, tranzitív és antiszimmetrikus. **Szigorú rendezésről**, ha irreflexív és tranzitív.

Egy reláció **inverzét** (fordítottját) S' -vel jelöljük. Pl. 3 nagyobb, mint 2 reláció inverze: kettő kisebb, mint 3.

A relációk bizonyos feltételekkel **láncolhatók**. Ha aRb és bSc , akkor ebből új reláció keletkezhet: **aQc**. Pl. János lánya Mária és Mária férje László-ból: János apósa Lászlónak.

A relációkon műveletek értelmezhetők, így képezhető szorzatok (metszetük), egyesítések stb. Ennek a ténynek igen fontos szerep jut az információk visszakeresésében.

Az információszekciókban bevezetett relációk — osztályozási kifejezések — között a leggyakrabban a következők fordulnak elő:

- a szinonima (egyjelentésű, különböző alakú kifejezések), jelentéstanilag ekvivalencia reláció. Pl. eb és kutya, vagy a legnagyobb magyar = Széchenyi István,
- homoníma (azonos alakú, különböző jelentésű kifejezések) alakilag ekvivalencia reláció. Pl. a levél szó jelent postai küldeményt, könyvek részét, növények részét,
- az alá-fölérendelési reláció és inverze tranzitív és antiszimmetrikus, ezért rendezési reláció értelmezhető ennek alapján; a rendezés eredménye a kifejezések hierarchiája. Pl. puli — kutya — farkasfélék — emlősök...
- az egész-rész szerkezeti reláció és inverze tranzitív és antiszimmetrikus, tehát rendezhető. Pl. kopoltyú — hal.
- Eszköz-rendeltetési reláció, pl. izzólámpa — világítás.
- Egyéb, gyűjtőnéven rokonsági relációk, amelyek kidolgozása az adott teaurusz feladataitól függ.

A teauruszok készítése során gyakran reláció-elméleti ismereteket csak ösztönösen alkalmaznak. Ennek bizonyos veszélyei vannak: az információk visszakeresése során megnövekednek a hibák.

Horváth Tibor

IRODALOM

Documentation-Guidelines for the establishment and development of monolingual thesauri for information retrieval. ISO 2788-72.

Teaurusz informacionno-polszkovúj odnožučsnj. Sztruktura, szosztav informa predsztavlenija. KGST SZT 174-75.

Magyarul megjelent: Az NTMIR normatív-műszaki dokumentumai. I. rész. Kiad. az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság Szakmai Információs Tárcaközi Bizottság. Bp. 1976. (A Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Rendszer — NTMIR — dokumentumai 2.) c. kötetben.

Magyar nyelvű információkereső teauruszok szerkezete, részei és formája. MSZ 3418-76.

A KÖNYVTÁROS KÖZELI ÉS TÁVOLABBI TERVEINEK ismertetésére több ízben is sor került a közelmúltban. *Március 17-én* a Könyvtárosegyesület műszaki szekciója rendezett ankétot a szakmai folyóiratok (*Könyvtári Figyelő, Tudományos és Műszaki Tájékoztató. Az Orvosi Könyvtáros, Mezőgazdasági és Elelmiszeripari Könyvtárosok Tájékoztatója, Műszaki Egyetemi Könyvtáros, Könyvtáros*) szerkesztőségi képviselőinek és szekció tagjainak részvételével; *április 26-án* a Szolnok megyei MKE-szervezet továbbképzés jellegű összejövetelének egyik napirendi pontja volt a Könyvtáros új profiljának és törekvéseinek ismertetése, s ugyanez volt a tárgya a textiles szakszervezet március 30-i továbbképzési délelőtti-jének is, amelyen a fővárosi textiles könyvtárak főhivatású munkatársai vettek részt.

PEDAGOGICKÁ PRÁCA s náučnou literatúrou medzi deťmi v knižniciach (Az ismeretterjesztő irodalom segítségével végzett nevelő tevékenység a gyermekkönyvtári olvasók között) címmel a pozsonyi Obzor kiadó és a városi könyvtár önálló kötetben jelentette meg az 1975. dec. 16—18-án Szlovákiában tartott nemzetközi szeminárium előadásainak szövegét. A szeminárium *... v ... Balázs* a kézikönyvek gyermekkönyvtári használatáról, *Könyves-Tóth Lilla* a gyermekek és fiatalok könyvtárhasználatra való neveléséről, *Katsányi Sándor* pedig az ifjúság történelmi olvasmányairól tartott előadást; ezeknek tömörített szövege szintén megtalálható a gyűjteményben. A szlovák könyvtárosok folyóirata, a *Cítateľ* 1977/3. számában cikket közöl a Magyar Nemzeti Bibliográfia rendszeréről és a Széchenyi Könyvtárnak a közzététellel kapcsolatos szerepéről, A cikk szerzője *Gajtkó Éva*, az OSZK illetékes osztályának munkatársa.

Durkó Mátyás: Olvasás, megértés

Durkó Mátyás könyve az olvasói alkotevékenységgel foglalkozik. Pontosabban (hogy érzékelhetővé váljanak e tevékenység „leépítő” tendenciái is) azt vizsgálja, hogy különböző helyzetű olvasók milyen mélységben képesek megérteni, feldolgozni, elsajátítani szépirodalmi műveket. A könyv tehát azt a szociológiai-lélektani folyamatot tárgyalja, amelyet — nem a legserencsésebb szóval — a műalkotások befogadásának szoktunk nevezni. (E folyamatot a szerző — érzésünk szerint lényeges tartalmi gazdagodás nélkül — következetesen *repciónak* nevezi.)

Úgy véljük, nem kell különösebben bizonygatni a tárgyalt téma különleges fontosságát. Az olvasáskultúra hivatásos munkásai tevékenységük esélyeire, egyben eredményeire vonatkozólag kaphatnak jelzéseket az olyan munkákból, amelyek az *olvasatot* vizsgálják, azt a sajátos tudati képződményt, amit az olvasó az írói programból a maga számára megvalósít. Érdeklődésünket és várakozásunkat fokozza az a tény, hogy az ilyen irányú vizsgálódások tapasztalatai — az immár másfél évtizedes hazai olvasáskutatás egyéb eredményeihez hasonlóan — eddig túlnyomórészt csak a nehezen hozzáférhető szakcikkekben, kutatási jelentésekben voltak olvashatók, és csupán nagyon kevésnek jutott osztályrészül a Durkó könyvéhez hasonló nyilvánosság. A szerző át is érzi vállalkozásának fontosságát, s meggyőző művelődéspolitikai és pedagógiai érvekkel bizonyítja, hogy témája közérdekű.

Saját vizsgálati tapasztalatait tudományosan is meg kívánja alapozni. Ezért könyvének első részében részletesen ismerteti azokat a kommunikáció-elméleti, olvasásszociológiai és -pszichológiai eredményeket, amelyeket az (elsősorban hazai) kutatás az utóbbi bő évtizedben feltárt az olvasó és az olvasmány kapcsolatáról. Főleg Lukács György esztétikájának, valamint Halász László, Józsa Péter és Kamarás István vizsgálódásainak idevágó gondolatait idézi egy jól kommentált szöveggyűjtemény alaposágával. (Sajnáljuk, hogy a szerző könyve írásakor az említett olvasásszociológusok és -pszichológusok legújabb publikációinak fontos megállapításait még nem ismerhette és ismertethette.)

Különösen fontosnak és igaznak érezzük a könyv olyan, többször is visszatérő (s az idézett véleményekkel egybecsengő) tételeit, mint például azt, hogy a műbefogadás a személyiségnek nemcsak intellektuális szféráját mozgósítja — vagyis, hogy a műalkotások a teljes emberhez szólnak, s mélyebb elsajátításukhoz a teljes személyiség aktív részvételére van szükség. Ugyancsak helyes az a meglátása, hogy ha a mű és a befogadó világa között nagy az eltérés, akkor az olvasó a műnek csak a neki megfelelő részleteit fogadja be, illetve befogadja ugyan az egész művet, de csupán a maga szintjén. Durkó könyve — főleg az említett első rész — hasznos és tanulságos olvasmánya lehet mindazoknak, akik szívükön viselik olvasáskultúránk alakulását, színvonalát.

A kiadvány további részében egy olvasmány-befogadási vizsgálat, majd egy olvasáspedagógiai kísérlet eredményeivel ismerkedhetünk meg. Az 1966/67-ben lefolytatott vizsgálat során 174 eltérő iskolázottságú és társadalmi helyzetű felnőtt olvasótól gyűjtöttek adatokat három mai magyar regény (*Sánta Ferenc: Ötödik pecsét; Szilvási Lajos: Ott fenn a hegyen; Galambos Lajos: Isten őzsi csillaga*) befogadására-megértésére vonatkozóan. Durkó ennek során kísérletet tesz a különböző befogadói teljesítmények először átfogóbb, majd differenciáltabb tipizálására. Az egyes recepció típusokat (például a művet teljesen félreértő; a műnek csak egy-egy részmozzanattal kapcsolatot teremtő; s — amelyet Durkó legmagasabbra értékel — a művet a *tartalom és forma egységében* elemző olvasó magatartást) „működés közben” kívánja bemutatni: leírásukat a vizsgálat során nyert olvasói vélemények idézeteivel illusztrálja.

Az egyes befogadási szinteket — fenntartva természetesen a másféle tipizálások jogosultságát is — lényegében valószínűk tekinthetjük. De hozzá kell tennünk: ez elsősorban nem a módszertanilag több szempontból is vitatható empirikus vizsgálat érdeme, hanem inkább a szakirodalmat alaposan áttanulmányozó és a problémákat jól rendszerező Durkó Mátyásé. A felmérési technika és a jelenségek matematizálása, táblázatosítása érzésünk szerint túlméretezett a könyvben.

A vizsgálat kérdőívei (ezt a szerző is megjegyzi) több ponton elhibáztak. Nem volt szerencsés (s nemcsak kérdéstechnikai okból!) például az *Ötödik pecsét* kérdőívében azt sugalmazni (ráadásul mindjárt az első kérdéssel), hogy a főhősök a regény végén mind jól döntöttek. Problematikusnak érezzük továbbá, hogy a Durkó által is felszínesnek tartott Szilvási-regény befogadási teljesítményeit szintén egy alapvetően esztétikai igényű irodalomra szerkesztett recepciós skála méri.

Elvi kifogásaink vannak az olyan olvasáslélektani-pedagógiai elképzelésekkel szemben is, amelyek a még általában nagyon fogyatékos (egyébként Durkó által is ilyennek láttatott) befogadói készségek fejlesztésében a színvonalas mai irodalom mellett nem adnak kellő súlyt a hagyományosabb fogalmazású, klasszikus irodalmi alkotásoknak. (Gondolat, 1976. 338 l. 26 Ft)

Gereben Ferenc

Szentirmai László: Egyetemi hallgatók Szegeden

A szegedi József Attila Tudományegyetem diákjainak életmódját, művelődési szokásait bemutató tanulmányt több éves kutatómunka előzte meg. A szerző 1967-ben a hallgatók köréből vett 15 százalékos mintavétellel kezdte meg munkáját, 1969–70-ben két lánykollégiumban folytatta, majd 1970-ben kiegészítette a II. és a IV. évesek reprezentatív vizsgálatával; utóbb, az 1972–73-as tanévben 40 rendszeres könyvtárlátogatóval készített mélyinterjúkat, végül 1973-ban a diákság 20 százalékanak időmérlegét vizsgálta. Közben sokféle összehasonlításra nyílt alkalm, mivel több évjárat szokásait ismerhette meg.

Bár közben a kötelező előadások óraszámja csökken, a diákok munkaideje mégsem lett rövidebb: a különböző évjáratok munkaidő-struktúrája megegyezik abban, hogy a tanulásra (órák hallgatása, szakirodalom tanulmányozása, önálló kutatás, dolgozatok, vizsgákra készülés stb.) fordított idő általában meghaladja a heti 50 órát. Mivel a munkaidő és a szabad idő nem alkot egységes tömböket, a kevés szabad idő is szétforgácsolódik. A hallgatóknak csupán 13 százaléka lakik szüleinél (a többi kollégiumban vagy albérletben), az önellátásra is aránylag sok időt fordítanak, ezenkívül 11 százalékuknak rendszeres, 14 százalékuknak pedig alkalm szerű kereső munkája is van. Az elsőévesek helyzete kiváltképp nehéz, mert bele kell szokniuk az egyetemi életmódba, és ha hátrányos helyzetből indultak, hiányukat is pótolniuk kell. A szerző hangsúlyozza, hogy az egyetemi évek alatt a művelődésben mutatkozó különbségek újratermelődnék, hacsak a diák nem küzd rendkívüli erőfeszítéssel eltűntetésükért. Legkedvezőbb a tudományos diákkörök tagjainak helyzete, őket az önként vállalt munkatöbblet jobban eligazítja a szellemi tevékenység racionális gyakorlatában és ezen keresztül az időbeosztásban is.

A diákok nagy elfoglaltságuk ellenére sokat olvasnak: szabadidő-elfoglaltságaik között az olvasás áll első helyen. (A legkevesebbet olvasók minimuma havonta egy könyv, lapokat, folyóiratokat csaknem mindenki forgatott.) A készítés oka sem közömbös: a diákok döntő többsége műveltségének gyarapítása mellett értelmi-érzelmi gazdagodása végett vesz könyvet kezébe. (A kötetben közölt interjúk válasza is többnyire fejlett, tudatos, jó ízlésű olvasók válasza.) A legszívesebben olvasók a többi kulturális élmények kedvelői is, és többségük eleven társas kapcsolatokkal rendelkezik, amit az is bizonyít, hogy olvasmányait szívesen vitatja meg barátai körével.

A szépirodalmi művek olvasásában az egyéni vonzalmakon kívül nagy szerepet kap a kar és az évfolyam: míg a bölcsészhallgatók 61 százaléka véli elengedhetetlennek, hogy lépést tartson az irodalommal, és folyton bővítsé ismereteit, a Természettudományi Kar hallgatóinak csupán 33 százaléka törekszik céltudatosan irodalmi műveltségre. Az évfolyamada tanulmányi terhelés is befolyásolja az olvasási szokásokat, de a felsőbb évfolyamok hallgatói nagyobb százalékban tartják fontosnak a rendszeres

olvasást, magatartásuk közelebb áll az értelmiségi életforma eszményéhez, mint az első- és másodéveseké. Erősen hat az olvasási motivációra a szülők könyvszeretete, szinte még jobban, mint iskolázottságuk.

A szerző ezt a számunkra legérdekesebb fejezetét azzal a reménnyel zárja, hogy „a felsőoktatási intézményekből kikerülő szakemberek megfelelő közvetítői lesznek az olvasási kultúrának”.

Szentirmai László gondos munkával készített, sokféle információban bővelkedő könyve bepillantást enged az egye-

temi ifjúság egyik csoportjának életébe, és bár ez a metszet teljességében nem képviseli a szegedi egyetemi ifjúságot — hiányoznak ugyanis a legelfoglaltabbak, az orvostanhallgatók — így is megszívlelendő tanulságokat közöl többek közt a könyvtárosokkal is. Elsősorban azzal az intelligenciával, hogy az elsőévesek beilleszkedési gondjaira több figyelmet kell fordítani, segíteni kell nekik az időbeosztás, a tanulási módszer kialakításában, az olvasmánykiválasztásban. (1976. *Gondolat*, 306 l. 23 Ft.)

Bozókya Éva

könyvtári szakirodalom

Pipics Zoltán: Dictionarium bibliothecarii practicum

A külföldi könyvek és dokumentumok feldolgozásakor az idegen nyelvet nem értő könyvtárosnak sokat segíthet Pipics Zoltán soknyelvű szótára. Használhatóságát mindennél jobban bizonyítja az a tény, hogy 14 év alatt hét kiadása jelent meg, az első 1963-ban, az utolsó 1977-ben. A nagyobb külföldi állománynyal rendelkező könyvtárak nehezen nélkülözhetik; ha eddig még nem szerezték be, most pótolják mulasztásukat!

A szótár két részre oszlik, az első mutatószámokkal ellátva 377 fogalmat sorol fel a következő 22 nyelven: angol, francia, német, orosz, spanyol, bolgár, horvát, cseh, dán, holland, finn, görög, magyar, olasz, latin, norvég lengyel, portugál, román, szerb, szlovák és svéd. A cirill- és görögbetűt használó négy nyelv esetében közli a latinbetűs átírást is.

A szótárba felvett fogalmak mindegyike elő szokott fordulni a címleírási gyakorlatban. Ilyen fogalmak a következők: a könyv és folyóirat részei (címlap, gerinc, verzó), a cím és tartozékai (fordító, munkatárs, pótlás), az impressumadatok (hasáb, kiadás, nyomda), a nyomdai műszavak (metszet, fakszimile, fénynyomat), a különféle műfajok (almanach, emlékirat, útikönyv), a ragok és névutók (alá, -ért, után) és az egyéb kifejezések (álnév, kétnyelvű, kötelességedény, sajtóhiba) stb. A jegyzéket a periodikumok feldolgozásakor használt 30 naptári fogalom (hét, hétfő, január) és számnév egészíti ki.

A szótár második része az egyes nyelvek szójegyzékét tartalmazza, és mindegyiknél közli azt a mutatószámot, amely-

nél az illető fogalom az első részben megtalálható. Így a *Dictionarium* használatához elegendő 22 nyelv közül egyetlen egynek az ismerete is.

A fogalmak különböző nyelvű elnevezése pontos, a szerző ügyelt arra, hogy a rokon értelmű szavak közül a leghelyesebbet, legkifejezettebbet válassza. Kétes esetekben az illető nyelvterület valamelyik nagy könyvtárához fordult tanácsért.

Pipics szótára 1963 óta több változáson ment át. Ezek közül a legfontosabb az, hogy az első két kiadás az első részben a fogalmakat a magyar szavak betűrendjében sorolta fel, a következő három a németet, a hatodik és a hetedik pedig az angolt választotta kiinduló nyelvnek. Az eredeti húsz nyelv a két utolsóban kiegészült a norvéggal és a portugállal. Kár azonban, hogy a szöveganyag nem bővült — nyilván a kiadó nem akarta növelni a terjedelmet —, emiatt hiába keresünk több alapvető kifejezést (alcím, műfaj, szabvány, egyesület, nemzeti, nemzetközi, ország, város stb.) (Erre egyébként már a másfél évtizeddel ezelőtt megjelent ismertetések is felhívták a figyelmet.)

A szótárt külföldi terjesztésre is szánták, ezt bizonyítja, hogy az Akadémiai Kiadó és a müncheni Verlag Dokumentation Saur közös kiadásában látott napvilágot. Nehéz hát megérteni, hogy a drága szedést, gondos korrektúrát igénylő művet miért csak 590 példányban jelentették meg. (1977. *Akadémiai*, 385 l. 175 Ft)

Vértessy Miklós

Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve, 1973.

Az évkönyv 1973. évi kötete nagy késséssel, 1976-os impresszummal jelent meg. Sajnálatos e hosszú átfutási idő, mert miatta a gazdag és tartalmas anyagot magában foglaló kötet sokat veszített idősrúsúgéből.

A kiadvány szerkezetileg három fő részre tagolódik. Az első az Országos Széchényi Könyvtár és a Könyvtártudományi és Módszertani Központ 1973. évi működéséről tájékoztat. Mint a beszámolóból kitűnik, ez az év több, az egész magyar könyvtárügyet érintő előbbrelépést hozott a Nemzeti Könyvtár életében: a funkciók jobb ellátása végett az anyaintézmény szervezeti felépítésében változtatásokat hajtottak végre; a raktározás súlyos gondjait enyhítette, hogy ebben az évben a könyvtár megkezdte áttelepíteni állományának egy részét a Várban levő épületébe; az állománnyal kapcsolatos munkák közül befejeződött a szolgálati betűrendes katalógus rekonstrukciója stb. A központi szolgáltatások fejlesztésének keretében 1973-ban készítették elő az ISBN (International Standard Book Number) — ld. a Könyvtáros 1974. évi 4. számát — hazai bevezetését, szorosabb együttműködést alakítottak ki a különféle nemzetközi szervezetekkel és információs rendszerekkel, különösen a Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs rendszerrel (NTMIR — ld. Könyvtáros 1974/7. sz.). A Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkájáról szóló jelentés pedig megismertet azokkal a döntésselőkészítő, elemző és kutató munkákkal, illetve központi szolgáltatásokkal, melyeket az intézet a könyvtárügy állami és pártirányítása részére, valamint a hazai könyvtárak szakmai támogatása érdekében végez. Bepillantást nyerünk a KMK elméleti és szervező munkájába is.

Az évkönyv második és harmadik fejezetében 15 tanulmányt közöl. A megjelent írások egy része az OSZK gyűjteményeihez, illetve azok történetéhez kapcsolódik. *Soltész Zoltánné* tanulmánya egy, a könyvtár gyűjteményében levő, 16. századi parasztkalendáriumot úgy mutat be, hogy beavat a 16. századi nyomtatványok felismerésének és azonosításának általa alkalmazott módszerébe is. Hasonló módszertani tanulságokkal is szolgál *Kurcz Ágnes*nek egy ismeretlen velencei Melanchton-kiadás meghatározásáról szóló cikke. Liszt Ferenc és a kortárs magyar muzikusok kapcsolatát dolgozta fel *P. Eckhardt Mária*. Vizsgálatait azokra a személyekre korlátozta, akiknek Liszt dedikációjával ellátott zeneművet ajándékozott. A tanulmány az OSZK állományában levő dokumentumok alapján készült.

V. Windisch Éva „Fondok az Országos Széchényi Könyvtár kéziratárában” című írása a megnevezett témán túl rövid áttekintést ad az OSZK kéziratáráról, és bepillantást enged a kéziratári munka gyakorlatába is (fond = valamely személy működése során keletkezett és rendelkezésszerűen nála maradt, valamint hozzá érkezett kéziratok és ezt kiegészítő egyéb dokumentumok együttese). *Berczeliné Monori Erzsébet* műfaj történeti tanulmányának is beillő írása a színház történeti tár díszlet- és jelmezterv-gyűjteményét mutatja be illusztrációkkal.

Az évkönyv harmadik része könyvtár- és művészettörténeti tanulmányokat közöl. *Berlász Jenő* könyvtári kultúránk 16—17. századi helyzetét elemzi. Kódex-könyvtáraink pusztulásának okait kutatja, majd e pusztulásnak a magyar kultúrára gyakorolt hatását vizsgálja, végül bemutatja azt a fellendülést, melyet a reformáció, illetve az ellenreformáció hozott a könyv- és könyvtári kultúrában, és beszámol az iskolai, főúri és főpapi könyvtárak kialakulásáról is. *Borsa Geodeon* írása Joannes Manlius tevékenységéhez, *Csapodiné Gárdonyi Kláráé* pedig a Képes Krónika történetéhez szolgáltat újabb adalékokat.

A kötet közli még *Kovács Ilona*, *Fried István*, *Miklóssy János*, *Jeszzenszky Géza* és *Markovics Györgyi* történeti tárgyú cikkét, valamint *Fazakas József* folytatásokban közölt pótlását az RMK-hoz.

Ecsedy Judit tanulmánya, amely egyébként az egyetlen nem történeti témájú írás az évkönyvben, forrás- és szakirodalmi vizsgálatról szól: a magyar nyelv- és irodalomtudományi szakfolyóiratokban előforduló, külföldi folyóiratcikkekre való hivatkozásokat vizsgálja, pontosabban: e hivatkozások gyakorisága alapján méri fel, hogy melyek a hazai kutatók számára legfontosabb külföldi periodikumok. Ennek kiderítése végett 30 folyóirat 1960—1964-es évfolyamaiból 540 olyan tanulmányt nézett át, amely külföldi forrásra való hivatkozást tartalmazott. Vizsgálta a hivatkozások gyakorisága és a folyóirat „kora” közötti összefüggést, a „felezési időt” és a zóródást, a periodikumok megjelenési hely és nyelv szerinti megoszlását, valamint azt is, hogy a leggyakrabban említett külföldi folyóiratok hány példányban található meg a magyar könyvtárakban. A szerző a korszerű elemzést — melyhez hasonló már más szakterületen is folyt hazánkban — példás alaposággal végezte. (*Felelős szerk. Németh Mária. 1976. OSZK, 341 l. 82 Ft*)

Szabó Sándor

Könyvtári jogszabályok gyűjteménye

Az 1962-ben megjelent „A szakszervezeti könyvtárak szervezeti és működési szabályzata” című összeállítást most a szakszervezeti könyvtárakra vonatkozó minden lényegesebb érvényes rendelkezést egybefoglaló jogszabálygyűjtemény követte.

Ez a *Gönczi Imre* által gondosan szerkesztett kiadvány jó szolgálatot tesz a szakszervezeti könyvtárügy irányítóinak és könyvtárosainak, mert egybefogja a különben szétszórta fellelhető, nehezen hozzáférhető rendelkezéseket, irányelveket. Lapalji jegyzetei rámutatnak az időközben történt módosításokra, s így a használó bizonyos lehet abban, hogy az érvényben levő jogszabályt tartja kezében. Az összeállítás hozzáértő, avatott kezezet dicsér.

A SZOT elnökezetes 1955. évi elnökségi határozata (II. 28.) elrendelte a szakszervezeti könyvtárak központosítását (ez a határozat hangsúlyozta a központosítás szóval élt, és valóban centralizált szervezet létrehozásáról intézkedett, mégpedig olyan korszakban, amikor még a decentralizálás volt a „divat”). Nem sokkal később követte az SZMT megyei könyvtárak létrehozásáról szóló rendelet. Ha arra gondolunk, hogy a szovjet szakszervezeti könyvtárak centralizációját is csak 1975-ben rendelte el a Szovjet Szakszervezetek Tanácsának titkársága, kiviláglik, hogy a magyar szakszervezeti könyvtárak milyen korán, előremutatóan indították el ezt a folyamatot.

Sajnos, a nagyvonalú és messze a jövőbe mutató átszervezést később nem követte lényegesebb szervezeti továbbfejlesztés.

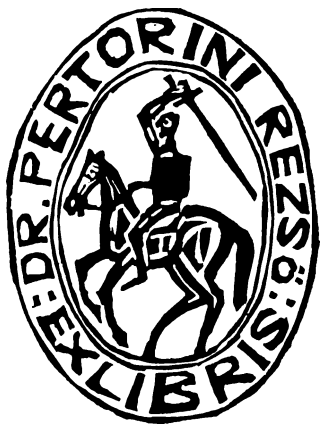
Az 50-es évek vége óta az egész hálózati szervezet lényegében változatlan maradt. Az egyetlen nagyobb horderejű, 1971-es SZOT elnökségi állásfoglaláson kívül, amelyben a szakszervezeti könyvtárak távlati tervezésének alapelvei és követelményei, normái találhatóak, a gyűjtemény kizárólag szabályzatokat és irányelveket tartalmaz, szervezeti intézkedéseket nem. Nem akarjuk az előbbieket fontosságát kétségbe vonni, de megállapítható, hogy a rendszer, sajnos, már eléggé elöregedett. Még az „alapelvek és követelmények” normái között is található olyan, ami már elmarad a mai követelményektől (például: önálló könyvtárak lényegében csak a 2000 dolgozón felüli üzemekben jönnek létre). A fejlődésben azonban az a legnagyobb törés, hogy a könyvtárakat nem racionalizáltuk eléggé. A központi könyvtárak nem fejtenek ki tényleges, közvetlen könyvtári működést. (Ilyenek csaknem az összes központi

könyvtárak, az SZMT központi könyvtárak és jórészt a körzeti könyvtárak is.) Bár ez bizonyos mértékben a centralizáció velejárója, elég azonban egy pillanást vetni a szovjet könyvtárak centralizálási rendjére, hogy kiderüljön: ott a hálózati funkció nem szorítja háttérbe a közvetlen könyvtári működést.

Budapesten a 40 körzeti és központi könyvtár megközelítően 1000 letéti könyvtárat lát el, mindezt szakszervezetként elkülönülten. Elképzelhető, hogy ezek koncentráltan — esetleg szakmaközi alapon — hatékonyabbak lehetnének, különösen akkor, ha könyvszállító járművekkel is rendelkezének.

A legtöbb SZMT könyvtár a megye távoli városainak letéti könyvtárait látja el könyvvel. Ezekben a városokban fel sem merült a tanácsi könyvtárakkal kialakítandó integráció valamilyen formája, lehetősége. Gönczi Imre helyesen jegyzi meg (Könyvtáros, 1976. 6. sz.), hogy a szovjet könyvtári központosítás nem jelenti a lakóhelyi (állami) és a munkahelyi (szakszervezeti) könyvtári ellátás kialakult szervezetének egyesítését, valamiféle szervezeti egybeolvasztását. Nálunk sem az egybeolvasztás volna a cél, hanem mindenek felett erősebb könyvtárak létrehozása. A letéti rendszer ugyan nagy lépés, de a haladás magasabb foka csak az lehet, ha a központhoz tartozó fiókok mindenkor rendelkeznek a központi könyvtár teljes állományával. Nem lehet ellátási rendszerről beszélni akkor, ha például az ország egyik legnagyobb megyéjét (Bács-Kiskun) egyetlen SZMT könyvtár látja el Kecskemétről, noha csupán Baján 21, Kiskunfélegyházán 7, Kiskunhalason 16 szakszervezeti könyvtár van.

A gyűjtemény több rendelkezése a munkásszabály szakirodalmi ellátásának megjavítását szolgálja, a SZOT-határozat pedig azt is kimondja, hogy az ellátást *üzemen belül* kell megvalósítani. Sajnos, a gyűjtemények — noha e téren említésre méltó a javulás — szakirodalmi ellátás-

ra ma sem igen alkalmasak. Nem elegendő beszerzési irányelveket adni, az ellátás nem oldható meg jól működő, a helyben olvasást is lehetővé tevő könyvtári intézmények nélkül. Ilyen azonban a már említett Bács-Kiskun megyében például egy sincs.

Futala Tibor a szovjet centralizálásra vonatkozó beszámolójában (Könyvtári centralizáció a Szovjetunióban. OSZK—KMK. 1976.) írja: ha a közművelődési könyvtáraknak továbbra is csak valamilyenféle elmaradt „tömegolvasó” lebegne a szemük előtt, 5—10 év múlva már nem lenne kit ellátniuk. Márpedig azt valljuk, hogy a munkásszabály ellátása semmiképpen sem lehet alacsonyabb fokú, mint az egyéb könyvtári ellátás. A SZOT-nak a könyvtárgggyel foglalkozó ügyintézői megítélésünk szerint odaadással és megfelelő szakértelemmel irányítják a rájuk bízott területet. Csodát azonban nem várhatunk tőlük, ha maga a SZOT nem hoz nagyobb áldozatokat. (1976. Tánácsics, 159 l. 13 Ft.)

Sallai István

Kérdezz — felelek

Horváth Attiláné, a Szolnoki Megyei Könyvtár szakszervezeti bizottságának titkára írja:

A „Könyvtáros” 1977. évi 1. számában olvastuk a könyvtárosok pótszabadságával kapcsolatos tájékoztatásukat. A megyei könyvtár igazgatója és szakszervezeti bizottsága egyaránt így értelmezte:

18 nap pótszabadság illeti meg a megyei könyvtár igazgatóját és helyetteseit,

12 nap pótszabadság illeti meg a tudományos munkatársakat és a megyei könyvtári csoportvezetőket.

Az intézmény gazdasági vezetője azonban nem ért egyet ezzel az állásponttal: különösen nem a csoportvezetők és a járási igazgatók esetében. Véleménye szerint ugyanis az a kifejezés, hogy „könyvtárak tudományos munkakört betöltő dolgozót közül” leszűkíti a jogosultak körét. Döntsék el vitánkat: ki értelmezte helyesen a rendelkezést!

Válasz:

A 14/1967. (XI. 9.) MüM számú rendelet 11. §-a (4) bekezdésében foglaltak végrehajtása szempontjából a közkönyvtárak tudományos munkakört betöltő dolgozóinak a 7001—7023 kulcsszámú munkakörbe soroltak minősülnek.

Ebből következik, hogy

a 7004 kulcsszámú munkakörbe sorolt megyei könyvtárigazgatót és a 7006 kulcsszámú munkakörbe sorolt megyei könyvtári igazgatóhelyettesét évenként 18 munkanap,

a 7008, illetve a 7009 kulcsszámú munkakörbe sorolt járási könyvtárigazgatót, a 7021 kulcsszámú munkakörbe sorolt könyvtári csoportvezetőt, a 7022 kulcsszámú munkakörbe sorolt tudományos főmunkatársat és a 7023 kulcsszámú munkakörbe besorolt tudományos munkatársat évenként 12 munkanap pótszabadság illeti meg.

Folyóiratok Vas megye könyvtáraiban

Ez az összeállítás több mint a kurrens periodikumok lelőhelyjegyzéke. Valódi katalógus, amely a vállalkozásba betársult 7 tanácsi közművelődési, 7 felsőoktatási-középiskolai, 10 intézeti-hivatali, 3 múzeumi-levéltári, 5 kórházi-egészségügyi és 13 műszaki könyvtár teljes folyóirat-állományának részletező leírását tartalmazza. Ezáltal, bár néhány felkért kisebb üzem és intézmény könyvtára rest volt az adatkölésre, lényegében egy egész megye „folyóiratvagyonát” tárja fel a használó előtt.

A Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár a katalógus kiadásához már korábban megszerezte a szükséges műfaji tapasztalatokat, hiszen 1969-ben saját folyóirat-állományáról, 1972-ben pedig a megye könyvtáraiba megrendelt szakfolyóiratokról nyújtott tájékoztatást kiadvány formájában. Ezért nyugtázhatjuk higgadtan ennek az összeállításnak kielélt és minztaszertű voltát is.

A katalógus fő részében a tételszámmal ellátott leírások betűrendben követik egymást. A leírásokon belül a ténylegesen meglevő állomány részletezése az országos lelőhelyjegyzékben használt, illetve néhány esetben helyileg kialakított könyvtári kódokhoz kapcsolva történik. A megváltozott címekhez utalók vezetnek el. A tárgy szerinti eligazodást a tételszámokra való utalással az ETO-rendszerű szakmutató teszi lehetővé. Az ugyancsak tételszámokra utaló nyelvi mutató főként a folyóirat-állomány származása iránt érdeklődőknek ad tanulságos információkat.

A teljesség kedvéért meg kell említeni az összeállítás néhány kisebb fogyatékoságát is. Ezek a következők: nincs feltüntetve, hogy a katalógus utolsó tárgyéve 1975; a részletező leírást hol az első, hol a megváltozott cím alatt, így is, meg úgy is közli az összeállító; a nyelvi mutatóból néhány utalás kimaradt, és a szláv nyelvek esetében néhányszor nem pontosan jelöli meg, találja el a szóban forgó nyelvet. Mindez a teljesítmény egészéhez képest „szelőnek” is alig nevezhető.

A katalógus hosszúság, „breviárium-szerű” formátuma elegeáns, és kényelmes keresést ígér. A leírásokban alig akad sajtóhiba, a házilag készült sokszorosítás (rotaprint) jól olvasható.

A jogosan megdicsért munka fontos híradás is a vidék szakirodalmi ellátottságának színvonaláról. Pontosabban szólva: olyan megye szakirodalmi ellátottságának egyik legfontosabb ágáról, amely — az ország kisebb lélekszámú megyéi közé tartozik (284 ezer lakosával tizenhatodik a megyék sorrendjében), — eléggé iparosodott ugyan (10 ezer lakosra jutó 1672 ipari foglalkoztattjával hetedik a megyék közt), ám iparának koncentrálttsága még elmarad az átlagostól (egy-egy ipartelepére kerekén 100 munkás jut, s ezzel a megyék sorrendjében a 11—12. helyen áll); — a múltból nem örökölt kiemelkedően fejlett infrastruktúrával rendelkező központot, s ezért felsőoktatási intézményeit, közgyűjteményeit, kutatóhelyeit a felszabadulás után kellett kifejlesznie, vagy legalábbis korszerűvé tennie.

A katalógus a megye 45 gyűjteményében összesen 1829 féle periodikum meglétét mutatja ki. Ebből 636 (35%) az idegen nyelvű, a Magyarországon kiadott idegen nyelvű lapokat is beleszámítva. Az összes regisztrált periodikumféleség 70%-a, az idegen nyelvűeknek pedig 88%-a csak egy-egy könyvtárban található.

548 cím fordult elő többször, összesen 2373 esetben. E címek java része (kb. 370) hazai kurrens folyóirat. Az összesen 3654 előfordulásból 67% minősíthető kurrensnek.

Már ezek az összefoglaló adatok is valószínűsítik azt az általunk később be is bizonyított tény, hogy Vas megye könyvtárainak folyóirat-állománya igen ésszerűen fejlődik, kevés benne az indokolatlan párhuzamosság, és az állomány java része néhány gyűjteményben összpontosul.

E „folyóiratvagyon” egészének értékéről az eddigiek alapján még korai lenne szólni. A kurrencia — mint egyfajta érték kategória — szempontjából azonban máris lehetséges a „bemérés”, ha tudjuk: 1975-ben Magyarországon 896 időszaki sajtótermék jelent meg, a kurrens külföldi időközi kiadványok lelőhelyjegyzékének legutóbbi, 1974—1975. évi kötete pedig kb. 16 ezer címet regisztrál. Mindezt összevetve, Vas megye könyvtárai 1975-ben *gyakorlatilag az egész hazai „kinálatot” beszerezhettek és beszerezték, de igen szerény mértékben részesültek az országba beérkező külföldi periodikumokból.*

Ebben nyilvánvalóan az előbb jellemzett ipari és infrastrukturális helyzet fejeződik ki, pontosabban: a megye feltörekvő jellege és fejlődésének „fiatal volta”.

Ha ezek után behatóbb ismeretséget kívánunk kötni a megyében kialakult főbb gyűjteménytípusokkal, mindenkéül előtt a Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár folyóirat-gyűjteményéről kell szólnunk. Ezt részint a gyűjtemény kiemelkedő fejlettsége, részint pedig központi helyzete indokolja: csak hozzá képest lehet meghatározni a többi értékét, funkcionális megfelelését, vagy meg nem felelését.

A megyei könyvtárban az összes regisztrált periodikum közül 1295 (71%) található meg, a regisztrált idegen nyelvűből pedig 161 (25%). Az egyszerű előfordulási címek 54%-a is itt koncentrálódik. A könyvtárba 1975 folyamán járatott és a katalógusba is felvett periodikumok száma meghaladja a nyolcszázat, ami megfelel a felölt címek 44%-ának. A kurrens folyóiratok között mintegy 120 az idegen nyelvű. A hazai kurrens folyóiratok esetében messzemenően megvalósul az érdemi teljességgel való gyűjtés követelménye, s nem egy szakterületen kikapintható a „szaknyelvtárpótló” funkció tudatos vállalása is. Az idegen nyelvű kurrens folyóiratok — valamennyi szakterületen — a kevésbé specializáltak típusából kerülnek ki.

A megyei könyvtár által birtokolt lapok tartalmilag három erős csoportot képeznek. Az általános jellegű periodikumok csoportja a teljes gyűjtemény több mint 15%-át teszi ki, a természet- és az alkalmazott tudományokéi 30, a társadalomtudományi jellegűek pedig 45%-át. Időben ez a gyűjtemény a „legmélyebb”, a folyamatosságot illetően pedig a legteljesebb. Ezt számos nagy múltú hazai folyóirat (Akadémiai Értesítő, Állattani Közlemények, Archeológiai Értesítő, Archeológiai Közlemények, Athenaeum, Botanikai Közlemények, Budapesti Szemle, Debreceni Szemle, Erdélyi Múzeum, Etnographia, Földrajzi Közlemények, Földtani Közlöny, Hadtörténeli Közlemények, Irodalomtörténet, Irodalomtörténeli Közlemények, Levéltári Közlemények, Magyar Iparművészet, Magyar Könyvszemle, Magyar Nyelv, Magyar Nyelvőr, Magyar Pedagógia, Magyar Pszichológiai Szemle, Nyelvtudományi Közlemények, Nyugat, Soproni Szemle, Statisztikai Szemle, Századok, Természettudományi Közlöny, Városi Szemle) meglepően teljes sorozata, számos ritka és értékes 19. és 20. századi sajtótermék megléte, valamint a megyei „kötődésű” periodikumok gazdag választéka tanúsítja.

Ez a gyűjtemény, akár jelenlegi gyarapodását, akár „mélységét” nézzük, mindenképpen erőteltjes és országosan is figyelemre méltó bázisa a kutatómunkának. S azzal, hogy a most elemzett katalógus révén mintegy „kiterjesztette önmagát”, bizonyára még vonzóbbá és hatékonyabbá válik. (A hatóképességet emlegetve meg kell jegyezni, hogy a gyűjtemény hazai kurrens bibliográfiákkal és referáló lapokkal való „felszereltsége” sem hagy semmiféle kívánnivalót maga után. Az azonban javasolható, hogy a könyvtár a Referatívnyűj zsumal néhány „közérdekűbb” sorozatát is megrendelje.)

A katalógusvállalkozásban részt vett többi közművelődési könyvtár állománya a megyei könyvtárhoz képest nem számottevő (Körmend az összes időszakai sajtótermék 13,6, Celldömölk 7,1, Kőszeg 5,7, Sárvár 5,6, Vasvár 4,0, Szentgotthárd 2,9%-ával rendelkezik). Néhány véletlennek látszó kivételtől eltekintve, az ő állományuk nem egészíti ki a megyei könyvtár állományát, de nem is ez a funkciója. Annak a célnak viszont megfelel, hogy a legalapvetőbb (rendszerint kurrens) magyar folyóiratokat ne kelljen még a megye területén se „mozgatni”, hanem a helyi könyvtárban lehessen hozzájuk férni. (A figyelem felhívása érdekében jegyezzük meg, hogy — Körmend kivételével — ebbe a „könyvtári szférába” egyelőre nem nagyon jut idegen nyelvű folyóirat, s ez a nyelvtanulási buzgalom korszakában nem lehet megnyugtató.)

Az iskolai könyvtárak mezőnyéből, a folyóirat-állomány viszonylagos gazdagságát tekintve, a két főiskolai könyvtár: a körmendi gépészeti főiskolai kar és a szombathelyi tanárképző főiskola könyvtára emelkedik ki. Az előbbi a katalógusban szereplő lapok 9,6 az utóbbi 8,8%-ával rendelkezik. De amíg Körmenden a

6-os főszakban elmélyülő gyűjtőkört nemcsak hazai szakfolyóiratok töltik ki, hanem számos külföldi (70 cím) is, addig a szombathelyi főiskola általánosabb gyűjtőkörében a katalógus egyetlen idegen nyelvű folyóiratot sem regisztrál. Amennyire örvendetes a körmendi főiskolai kar „tágabb világot nyitó” és a megyei folyóirat-állományt számos egyszeri előfordulással bővítő gyarapítási gyakorlata, annyira elgondolkodtató a külföldi folyóiratok hiánya a szombathelyi főiskola egyébként elég választékos állományában.

A középiskolák között jól gyarapít a szombathelyi Nagy Lajos Gimnázium, amely a katalógusban szereplő címek 5,1%-ával rendelkezik. A gyarapítás „hangsúlyai” a pedagógiai, a természettudományi, valamint az irodalmi és a történelmi folyóiratokra esnek. A szakokon belüli válogatás is színvonalas.

A katalógusban szereplő többi középiskola (a sárvári gimnázium, a szombathelyi 405. sz. szakmunkásképző, az egészségügyi és a zenei szakközépiskola) állománya viszont nyomorúságos: ezek a katalógusba felvett összes lapok 1,3–0,4%-át mondhatják magukénak.

A megyei könyvtár állományának lényeges „kiegészítése” a *szakkönyvtárakban* található. Az összes idegen nyelvű folyóirat-előfordulások csaknem 65%-a jut e könyvtár-kategóriára, és belőlük gazdagodik a megye „folyóiratvagyonára” számos további „egyszeri előfordulással”.

A négy legerősebb szakkönyvtár közül a szombathelyi Markusovszky Kórház könyvtára az összes regisztrált lap 14,5%-át, a szombathelyi Savaria Múzeumé 6,8, a szombathelyi Gotthard Asztrofizikai Observatóriumé 4,9, a Mosonmagyaróvári Gépgyár szombathelyi részlegéé pedig 3,9%-át birtokolja. Véletlen egybeesés, de igaz: a megye egyes szakkönyvtár-típusai között — nagyjából a fenti sorrendnek megfelelően — a kórházi-egészségügyi könyvtárak a legerősebbek, őket követik a múzeumiak-levéltáriak, az intézetiek-hivataliak és a műszakiak. A „bibliográfia-dokumentáció-szakterület” formulával meghatározható szakkönyvtári gyűjtőkör legtisztábban az orvosi könyvtárakban érvényesül. Több kisebb intézeti és műszaki könyvtár gyarapodását nézve nagyon nehéz kitalálni a fenntartó cég „mesterségének címerét”.

Az elvszerűen és színvonalasan gyarapított Vas megyei szakkönyvtárak közül érdemes megemlíteni még a szentgotthárdi Tüdőbeteg Gyógyintézet (az összes lapokból való részesedése 2,5%-os), a Megyei Levéltár (3,7%-os részesedés), az MSZMP Oktatási Igazgatósága (1,7%-os), a Megyei Tanács Tervező Iroda (1,4%-os), a répcelaki Szénsavtermelő Vállalat (2,3%-os), a Sárvári Cukorgyár (1,5%-os), a Savaria Cipőgyár (2,3%-os), valamint a szombathelyi Remix (1,6%-os részesedés) könyvtárát.

A szakkönyvtári bázis — néhány mármár „igazinak” mondható szakkönyvtárat leszámítva — összességében gyenge és elaprózott, annak jeléül, hogy az általa kiszolgálandó gyakorlat a legtöbb helyen még kevés információt igényel. Ebből a szempontból a megyei könyvtár állománya „kedvcsináló” is lehet, s egy-egy szakember élelnebb érdeklődését kielégítve, ösztönözhet a fejlettebb gyakorlat kialakítására.

*

Mivel a szakkönyvtárügyben esett a legtöbb szó az idegen nyelvű szakfolyóiratokról, „érdekességként” megemlíjtjük a megye könyvtáraiban található idegen nyelvű lapok nyelvi megoszlását. Legtöbb a német (az összes idegen nyelvű cím 40,6%-a), ezt követi az angol (22,3), az orosz (12,4) és a francia (6,3). A 3,6%-nyi délszláv nyelvű folyóirat a megye határszáli helyzetét és nemzetiségi lakosságának jellegét fejezi ki. A többi nyelv, beleértve a szomszéd népeket is, igen kis százalékarányban kap képviseletet a Vas megyei könyvtárak periodikumai között. (Összeáll.: Németh Ottóné. Kiad. a Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár. Szombathely 1976, Házi soksz. V, 324 l.)

Pálmai Magda: Gondolat (1935—1937) repertórium

1934-ben a hazai kommunista mozgalomnak nem volt folyóirata. A 100% már 1930-ban megszűnt, szerkesztőjét, Tamás Aladárt letartóztatták. A *Társadalmi Szemle*, amelyet 1931-ben Madzsar József és Sándor Pál indított, csak két évig élt. Élénk kapcsolata volt a hazai politikai és irodalmi baloldallal a kolozsvári *Korunk*nak, Gaál Gábor folyóiratának, de ezt elég gyakran kitiltották az országból, 1934-ben úgy látszott, végelesen. Ilyen körülmények között kezdeményezte 1934-ben Nemes (Nagel) Lajos a *Gondolat* kiadását, s a folyóirat 1935-ben meg is indult. Nemes később Franciaországba ment, ott a német megszállás alatt részt vett az ellenállásban. Ma Párizsban kiadóvállalata van (Édition Louis Nagel). A folyóiratnak 1935-ben öt száma jelent meg, az utolsó a júniusi. Ekkor Nemes megállapodott Sándor Pállal, hogy a folyóiratot átadja az eddigi munkatársak közösségének.

Az 1936-os első számot szerkesztőként *Déry Tibor* és *Vértés György* jegyezte, a továbbiakban csupán Vértés György. Az ő szerkesztése alatt módosult a folyóirat arculata. Korábban csak tanulmányokat és kritikákat tartalmazott, 1936-tól szépírodalmat is. 1936-ban a folyóiratnak hét, 1937-ben hat füzete jelent meg. Az utolsó novemberi dátumozással.

A folyóirat anyagát itt egészében nem tekinthetjük át, legfeljebb kiemelhetjük néhány jellemző vonását. A Gondolatnak nincs olyan száma, amely ne figyelmeztetne a nemzetközi fasizmus és a háború minket is fenyegető veszélyére.

A hazai antifasiszta összefogás volt a Gondolat másik nagy témaköre. Osztályok, társadalmi rétegek között az érdekek egyeztetése alapozza meg a politikai összefogást. A célnak tekintett demokratikus köztársaság jellegéről tanulságos viták bontakoztak ki a folyóirat lapjain. Túlságosan lassan, nehezen alakult ki azonban a megértés a földreformot sürgetők iránt. A Gondolat mégis közölte Illyés Gyula *Puszták népe* c. művének és Erdei Ferenc *Szövetkezeti naplójának* egy-egy részletét. Fokozott figyelemmel fordult a munkásosztály létproblémái felé is. Megjelentette a híres *Visegrádi utca 22—24.* c. kollektív riportot is.

A Gondolatot az akkori politikai rendőrség kezdetétől fogva figyelte, és 1937. novemberében a szerkesztő, Vértés György letartóztatásával további megjelenését meghiúsította. Példányait azonban még később, a háború alatt is sokan olvasták. A Gondolat nem volt hibátlan, s hasábjai nem voltak tévedéstől mentesek. Egészében azonban kitűnő kollektív szerkesztő volt egy nehéz korszakban.

A repertórium — *Gondos Ernő*nek a folyóiratot bemutató előszava után — a Gondolatról szóló irodalommal indul, felsorolja mind a kortárs megnyilatkozásokat, mind a visszatekintő méltatásokat. Pontos leírást ad a megjelent lapszámokról és a kiadás körülményeiről, majd a Gondolat könyvsorozatának kiadványait sorolja föl, s csak ezután következik a tulajdonképpeni repertórium, mely tematikusan épül föl, s a folyóirat jellegéből következő súlyponti témák szerint gyűjti össze anyagát. (Fő fejezetek: I. Filozófia, II. Magyarország (társadalmi, politikai, gazdasági kérdések), III. Világpolitika, IV. Magyar irodalom, V. Külföldi irodalmak, VI. Művészetek, VII. Hírek, hírdetések, idézetek.)

A fő fejezetek — legterjedelmesebb közülük a Magyarország és a Magyar irodalom című — ugyancsak alfejezetekre oszlanak. Ez a csoportosítás nem tükrözi ugyan a folyóirat-számok összetételét, világosan mutatja azonban a témaköröket, azokat a gondolatokat, melyek az írók (és olvasóik) figyelmének középpontjában voltak, s így jellemezték a kort.

Bár tárgymutató nincs a repertóriumban, az eligazodás mégsem nehéz, hiszen a címanyag egészében sem nagy. Az irodalmi fő fejezetek az írók neve szerinti bontásban is közlik a tanulmányok és kritikák címét, és ily módon ez a fejezet részben megismétli a repertórium tematikus csoportjainak tartalmát.

A repertórium névmutatóval zárul, ehhez csatlakozik a nevek azonosítása, illetve az álnevek feloldása, ami ennél a folyóiratnál különösen fontos, mert az álnevek nem „írói nevek” csupán, hanem olyan személyiségek elrejtői, akik az adott időkben saját nevükön nem publikálhattak volna.

Tévedés volt viszont Agárdi Ferencet Rátz Kálmánnal azonosítani: az utóbbi nem álnév, hanem valóságos személynév, miként *Péter László* az *Élet és Irodalom* 1977. IV. 16-i számában szövé is tette. Rátz Kálmán — a korszak egyik különös, ide-oda sodródó személyisége volt — Afrika ébred c. könyvét a repertórium, mint Agárdi munkáját említi, holott vagy tisztázni kellett volna a szerző kilétét, vagy törölni az álnevek közül — ha egyáltalán kérdéses a szerző személye. Heylesen figyelmeztet Péter László arra is, hogy az álnevek feloldásának forrásairól számot adni — a tévedések elkerülése végett — ésszerű és hasznos a további kutatás érdekében is. (1976. 94 l. 30 Ft. — *A Petőfi Irodalmi Múzeum bibliográfiai füzetek. B. sorozat 7. sz.*)

Katona Jenő

A magyar könyvtörténetírás irodalma

Ajánló bibliográfia

A magyarországi könyvnyomtatás 500. évfordulója alkalmából megjelent ünnepi kiadványok, megemlékezések és tanulmányok hosszú sorát zárja le ez a mű, s tegyük mindjárt hozzá: szép és méltó zárókő. Azzá teszi a bibliográfiáknál majdnem szokatlanul szép, igényes tipográfiája és az a minden elismerést megérdemlő szellemi többlet, amit az összeállító, *Neményi László* ismertetései a bibliográfiai leírásokhoz hozzáadtak.

A mű válogatást ad az írás-, a könyv-, a nyomdászattörténet, a könyvművészet, a nyomdászati technika, valamint a könyvkiadás és a cenzúra újabb magyar irodalmából. Önállóan megjelent műveket éppúgy számba vesz, mint folyóiratcikkeket. Ha valahol bírálóit illetheti a művet, az elsősorban itt helyenvaló: az elmondottak ellenére is nehezen körülhatárolható, hogy pontosan mit is tartalmaz, vagy mit nem tartalmaz a válogatás. Időhatár nem érvényesül, hiszen találunk művet 1930-ból, sőt a húszas évekből, jóllehet a hangsúly, mégis az utolsó 10–15 éven van. (Egyes folyóiratcikkek bizonyára kimaradtak volna, ha nem az utolsó 3–4 évben íródnak.) Csak a bibliográfia lezárásának időpontja rögzített: 1974. december 31., így volt ugyanis elérhető, hogy az évfordulóra megjelent kiadványok még belekerülhessenek a kiadványba. A „magyar könyvtörténet” meghatározás sem nyújt biztos fogódzót, mert találunk benne egyetlen könyvtörténeti anyagot is, pl. az Elzevir nyomdáról éppúgy, mint a debreceniről, sőt elvéve idegen szerző magyarra fordított művét szintén. Ami az összeállítást számunkra mégis elfogadhatóvá teszi, az a *műfaja*: ajánló bibliográfiát vettünk kézbe, ahol az összeállító nagyobb szabadságot élvez, átélheti az idő, hely, műfaj stb. szigorú körülhatároltságának egyébként általános érvényű könyvészeti szabályait. Ezért ír-

hatja az előszóban Neményi László, hogy bár nem volt céljuk a történeti szempont érvényesítése, „indokoltnak tartottuk néhány, a továbbkutatás szempontjából számításba vehető régebbi, kritikával használható munka szerepeltetését is.” A válogatás egyébként elsősorban a tudományos igényű közleményeket vette figyelembe, néhány esetben engedményt téve a tudományosan megalapozott, színvonalas ismeretterjesztő műveknek is.

Magáról a válogatásról elmondhatjuk, hogy a szerző jó érzékeről, biztos ítélőképességéről tanuskodik, alapjában véve azt nyújtja, ami a szakterületen való tájékozódáshoz ma szükséges, sőt nélkülözhetetlen. Könnyű volna műveket, vagy cikkeket említeni, amik kimaradtak, de ismerve a szerzőt szorongató terjedelmi korlátokat, nem szándékunk ilyen számonkérést tartani. Egy kontrollt mégis elvégeztünk: összevetettük a válogatást az *Annual bibliography of the history of the printed book and libraries* c. nemzetközi bibliográfia 1974-es kötetének magyar anyagával. (Mint ismeretes, ez a nemzetközi kiadvány szintén erősen rostál, a magyarországi anyag összeállítására az Országos Széchényi Könyvtárban történik.) Négy olyan nyomdászattörténeti cikket találtunk, amely csak a nemzetközi bibliográfiában szerepel. (Haiman György, Dán Róbert, Szecső Károly, Székely Artúr egy-egy cikke.)

A 199 tételből álló bibliográfia szakterületenként így oszlik meg: írástörténet 14, könyvtörténet 15, nyomdászattörténet 76, könyvművészet 47, nyomdászati technika 21, könyvkiadás 14, cenzúra 12 tétel. Első pillantásra is szembeütünk a nyomdászattörténet és a vele szorosan összefüggő, a könyvművészet technikai és esztétikai oldalát tárgyaló művek túlsúlya: 144 az 55-tel szemben. Ez persze a magyar nyomdászat 500. évfordulója alkalmából megjelent kiadványnál érthető is, de azért a cím, „A magyar könyvtörténetírás irodalma” így kissé félrevezető. Terjedelmi okokból maradtak ki a könyvtörténetbe tartozó további szakterületek: a sajtótörténet, a bibliofília, a könyvkereskedelem és a könyvtár irodalma.

Ami Neményi László művét bibliográfiai irodalmunkban mégis kiemelkedővé teszi, az a minden egyes bibliográfiai tétel után következő bőséges ismertetés. Ezek a tömör, kitűnő összefoglalások fontos adatközlő, értékelő és eligazító szerepet töltenek be, néha — különösen cikkek, tanulmányok esetében — dióhéjban adják a mű legfontosabb tanulságait, kiemelve azt, ami a szerző új megállapí-

tása. Gyakran idéz a szerzőtől, sőt a mű bírálóinak írásából is. Fogalmazása mindig pontos, lényegretörő. Minden esetben közli a műre vonatkozó hasznos tudnivalókat is: mutatórendszer, illusztráltság foka stb. Ilyen alapos munkát csak a művek gondos tanulmányozása, kritikai értékelése után lehet végezni. Ezzel az annotált ajánló bibliográfia a bibliográfiai szemle színvonalára emelkedik, egyes esetekben majdnem feleslegessé téve az ismertetett mű elolvasását.

Külön kell szólnunk a mintaszerűen megszerkesztett mutatóról, mely *egyetlen* betűrendben adja a szerzőket, közreműködő személyeket, illetve az ismertésekben előforduló személyneveket, az intézményi és földrajzi neveket, valamint tárgyszavakat, s valamennyit tipográfiai eszközökkel különbözteti meg. Az egységes tételszámozás, az élőcímként is alkal-

mazott tételszámok a keresést rendkívül megkönnyítik. A szűkebb szakterületek, illetve speciális ismeretek forrásaihoz vezet el a tárgyszavak rendszere, mely a szakcsoportosításon túlmenő, tartalmi feltárást teszi lehetővé. Szép és követésre méltó gondolat, hogy minden fejezet élén a könyvvel, könyvművészettel kapcsolatos idézetek kaptak helyet. Kiegészíti a művet néhány gondosan válogatott illusztráció is. A kiadvány technikai kivitelezése az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ nyomdájának jó munkáját dicséri, egyedül a címlap megformálásának nem kellő arányossága kifogásolható. Apró szépséghiba ez, de a kiadvány igényessége ilyen bírálatra is feljogosít. (Székesfehérvár, 1976. Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár, 199 l.)

Somkuti Gabriella

A Statisztikai Szemle új repertórium

A folyóirat különszámaként megjelent repertórium tíz évfolyam (1963—1972.) anyagát tárja fel. Mindjárt hozzá kell fűzni: a folyóiratmutató felépítése jóval bonyolultabb annál, hogysem ezzel a tárgymeghatározással megelégedhetnénk.

A kétrészes repertórium tartalmában való eligazodáshoz tudni kell, hogy a Statisztikai Szemle, a tudományterület legtekintélyesebb hazai folyóirata, 1957 óta referáló lap is. A Központi Statisztikai Hivatal Könyvtárának és Dokumentációs Szolgálatának szerkesztésében jelenik meg, s majdnem minden számához függetlenül a nemzetközi szakirodalmat bemutató ismertetések csatlakoznak.

A havi folyóirat 1—40. évfolyamának „törzsanyagáról” — tehát az eredeti közleményekről és a hazai könyvtermésről készült recenziókról — a lap 1963. évi 11—12. számának mellékleteként jelent meg a repertórium. Az új kiadvány első része ennek folytatása, amely a következő tíz évfolyamot tárja fel. Ezt kumulatív indexek, tehát mindkét repertórium, a teljes, 1923-tól 1972-ig tartó 1—50. évfolyam anyagában eligazító mutatók egészítik ki. Ezek az indexek — tárgyszó- és névmutató — a füzet közepén található (39—56. l.).

A folyóiratszámok függelékeként megjelenő referátumokról később, 1964-ben, a 12. számhoz mellékelve külön repertórium látott napvilágot, amely az 1957-től 1964-ig terjedő évek anyagát dolgozta fel. Az új kiadvány — második részében — ezt a ciklust is folytatja, és így az 1965—1972-es évfolyamok szakirodalmi szemléihez ad visszakereső apparátust. A mutatók itt is összesíttettek, a tárgykörökről, az ismertetett szerzőkről és a hazai is-

mertetőkről készített indexekben az 1957—1972. évek anyagát lehet keresni.

A szerkesztők mindkét részben a statisztika ágazatait követő (egymástól ugyan némiképp eltérő) szakrendi beosztással közlik az anyagot. A fejezeteken belüli besorolás elve azonban eltér a két részben: az elsőben az időrend, a másodikban a betűrend az elrendezés alapja. Tovább bonyolítja a dolgot, hogy a folyóirat eredeti közleményeinek leírásánál a kongresszusokról, a doktori és a kandidátusi értekezésekről szóló közléseket, az alkalmi frásokat és könyvismertéseket különválasztották, anélkül, hogy „alfejezet-címeket” szerepeltetnének (csillag utal a külön csoportra). A szakirodalmi szemlékről készült feltárást viszont értelemszerűen fejezetenként különálló betűrendi sorozatokat alkot a könyvek és a folyóiratok tételeiből.

Mint ebből az ismertetésből is kitűnik, a repertórium használata nem könnyű. A tájékoztató könyvtárosoknak mégis érdemes megtanulniok rendszerét, megismerniök, hogy a füzet két része miként illeszkedik az előzményekhez, mert sok statisztikai, gazdaságpolitikai közleményre akadhathatnak e kiadvány segítségével. A használat megkönnyítésére talán nem felesleges megismételni a lényegét: a füzet a Statisztikai Szemle 1963—1972-es évfolyamainak és a bennük közölt 1965—1972. évi referátumoknak a közös repertórium. Miután a kétféle anyag ciklusátára 1972-vel összhangba jött, remélhető, hogy a későbbi folytatások tartalma egységesebb lesz. (1975. Statisztikai Kiadó Vállalat, 115 l. 30 Ft.)

Fogarassy Miklós

SZAKMAI FOLYÓIRATOK, HÁLÓZATI HÍRADÓK

A MAGYAR KÖNYVSZEMLE elmúlt évi utolsó (4.) számát olvasva tanúi lehetünk annak az érdekes és eredményes nyomozásnak, amelyet *Soltész Zoltánné* végzett el hét, XVI. századi magyar vonatkozású, német nyelvű röpirat nyomdászainak név szerinti felderítésére. A folyóirat másik nagy tanulmányát *F. Csanak Dóra* írta az Erdélyi Magyar Kéziratkiadó Társaság megalakulásának körülményeiről. Aranka Györgynek ez a vállalkozása (1791) kezdetben szoros kapcsolatban állt az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társasággal, melynek céljai között szerepelt könyvtár alapítása és a használók számára olvasótársaság szervezése is. A Kéziratkiadó Társaság tevékenységében és munkájában a későbbi tudományos honismereti-helytörténeti gyűjtő- és feltáró tevékenység csírái szintén felfedezhetők. A Könyvszemle két cikkének idősrűségét jubileumok adták: az NDK-beli *Gerhard Steiner*, a Meyers Lexikon vállalkozás megalapítójának, Joseph Meyernek 150. születési évfordulója alkalmából a híres kiadó Magyarország iránti rokonszenvéről (1848/49) ír; *Botka Ferenc* pedig a kolozsvári *Korunk* c. folyóirat megindulásának 50. évfordulójával kapcsolatban rendezett konferencia (Petőfi Irodalmi Múzeum 1976. V. 20—21.) tükrében a Korunk-kutatás problémáit vizsgálja.

A KÖNYVTÁRI FIGYELŐ 1976/6. számában, mely az elmúlt évi tartalomjegyzéket is közli, sok általános érdeklődésre számot tartó közlemény található: *Sallai István* az egyetemi és a főiskolai könyvtárak építési kérdéseit nem elvontan tárgyalja, hanem a gyakorlatban jól felhasználható irányszámok, normatívák közlésével hathatósan segíti is a könyvtártervezőket. E témához kapcsolható *B. Nagy Ernő* írása, mely a Kulturális Minisztérium által kiadott irányelvek alapján tárgyalja a főiskolai könyvtárak fejlesztési lehetőségeit és jelenlegi feladatait. Információs kérdésekkel két tanulmány is foglalkozik: *Domokos Miklósné* írása a hálótervezési eljárással létrehozandó információs rendszer modelljéről, *Billédi Ferencné* pedig a mezőgazdasági üzemek helyi információs rendszerének kialakításáról szól. Nemcsak a közművelődési könyvtárügy, hanem az egész könyvtári rendszer működése szempontjából fontos kérdéshez szolgáltat adalékokat a Szolnoki Megyei Könyvtár központi kölcsönzési tapasztalatait közreadó elemzés, *Lengyel Gézáné* és *Magda András* munkája. A külföldi kitekintést, a jövőendő tanulmányutak eredményességét segíti *Polgár Ernő* összeállítása, az 1970 és 1975

közötti külföldi útibeszámolók repertóriumra. A nagyobb falusi települések közművelődési intézményfejlesztésével kapcsolatban állóknak érdemes elolvasniuk norvég könyvtárosok írását három, művelődési központ szerepét betöltő községi könyvtárról.

A TUDOMÁNYOS ÉS MŰSZAKI TÁJÉKOZTATÁS idei 3. száma mellékletben közli a folyóirat elmúlt évi tartalomjegyzékét. E szám vezető cikkét *A. J. Csernőj*, a VINITI igazgatóhelyettese írta az intézet automatizált információs rendszeréről, az ASZSZISZTENT-ről. Ezt az integrált rendszert a VINITI (Össz-szövetségi Tudományos és Műszaki Információs Intézet) 1971-ben kezdte kidolgozni abból a célból, hogy a dokumentumok egyszeri címléírása, indexelése és referálása révén kapott adatokat a gépi adathordozón való rögzítés után többször és sok szempontnak megfelelően bocsáthassa a tudósok és szakemberek rendelkezésére. — A nyugati szakemberek a XX. sz. egyik legkiválóbb létesítményének a *British Library Lending Division-t*, a Brit Nemzeti Könyvtári Kölcsönzési Részleget tartják. Megalkotójának, az 1974-ben nyugdíjba vonult *Donald Urquhart*-nak tiszteletére munkatársai emlékkönyvet bocsátottak ki, amelyből érdekes adatokat tudhatunk meg mind az alapítóról, mind a híres intézmény működéséről. (Ennek 1975/76. évi jelentését is közli a TMT.) A folyóirat 4. számában *Rózsa György* az 1976 júliusában nyolc szocialista ország tudományos akadémiaja által létrehozott *Nemzetközi Társadalomtudományi Információs Rendszer (MISZON)* szolgáltatásait és terveit ismerteti (*ld. a Könyvtáros 1977/3. számát is*); *Győre Pál* pedig az *információ-fogalom* elméleti alapjainak tisztázására irányuló, strukturalista felfogású kutatásokat tekinti át.

AZ ORVOSI KÖNYVTÁROS idei első számát szinte teljesen kitölti az orvosi könyvtárosok és orvostanácsadók VII. országos értekezletének (1976. okt. 5—6.) anyaga. E tanácskozás központi témája az egészségügyben végbement integráció és a belőle adódó könyvtári tennivalók megvitatása volt. A bevezető előadás áttekintette az orvosi hálózat helyzetét, a VI. országos értekezlet óta eltelt időszak változásait is. A hálózati központ vezetője, *Székelly Sándor* egyebek között arról számolt be, hogy 1973 és 1975 között az orvosi könyvtárakba járó külföldi folyóiratok egyszeri példányszáma 8000-ról 9800-ra emelkedett, a beszerzett szakkönyvek száma viszont 30 százalékkal csökkent. Értékes közleménye a folyóirat-

nak *Batári Gyula* betűrendes jegyzéke az 1803 és 1914 között megjelent magyar orvosi és egészségügyi folyóiratokról, azt azonban nem egészen értjük, hogy a kb. 350 tételt felölelő, igen fontos összeállítás miért került a „Könyvtárosok írják” c. rovatba.

Az OSZK HÍRADÓ, az Országos Széchenyi Könyvtár párt- és szakszervezetének lapja 1976/10-es számát egyetlen témának, a könyvtár ifjúsági parlamentjének szentelte. Az 1976. okt. 15-én tartott parlamenten felvetődött kérdések összessége egy sajátos, kor szerinti „metszet” tár az olvasó elé a nemzeti könyvtár szakmai és szociális állapotáról, törekvéseiről, gondjairól.

A KÖNYVTÁRI HÍRADÓ-nak, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár „közlönyének” idei első számában a legérdekesebb két írás azt léptékváltást igazolja, amelyet a főváros legnagyobb kerületi könyvtárának felavatásakor megjósoltunk (Könyvtáros, 1976/2. sz.): nemcsak az olvasók száma emelkedett 4500-ról 8376-ra egy év alatt, hanem a tevékenység jellege is megváltozott, színesebb (zenei részleg) és társadalmilag is hatékonyabb lett (425 csoportos foglalkozás, vasárnapi nyitvatartás, 30 ezer olvasótermi látogató). A híradó egyéb írásai időszerű kérdésekkel (Szabó Ervin évforduló, „Az olvasó munkásért” pályázat, „Mindenkori iskolája”), külföldi tapasztalatokkal (dániai, ausztriai, Huszt—Bogorodcsány—Guszjatyin-i), gyermekkönyvtári eseményekkel és belső szakmai problémákkal (katalógusszerkesztés, régi nyomtatványok feltárása, ritkaságok) foglalkoznak, a folyóirat ifjúsági melléklete pedig a KISZ-szervezet életéről tudósít.

A BORSODI KÖNYVTÁROS 1976/2. számából nemcsak általában értesül az olvasó a tanácsi könyvtárak működési feltételeinek kedvezőtlen alakulásáról (ld. *Pócsi Gusztáv*: Nyugtalanító számok a borsodi tanácsi könyvtárak működési feltételeinek alakulásáról, = Könyvtáros 77/2. sz. is.), hanem egy szűkebb, és nagyon fontos terület stagnálásáról kap hiteles képet: a megye egykor úttörője volt a kiskörzeti könyvtárak létrehozásának, mivel a kisközséges területek legalkalmasabb könyvtári ellátási formáját látta ezekben a szervezetekben. A központi járás két kiskörzeti könyvtáráról frott „mérlegbeszámolóból” kiderül, hogy a modell nem bukott meg, csupán a kellő feltételek, támogatás hiányában nem fejlődik kellőképpen. — Nagyon érdekes a megye központi könyvtárának használatáról szóló elemzés is: az ország legjavobb közművelődési könyvtárában eddig minden évben nőtt az olvasók száma,

a vizsgált időszakban a 11 ezer fölé emelkedett. A szakirodalmat tanulmányozó olvasók részéről felmerült az igény a zártabb, „olvasóterem jellegű” tér kialakítására is, amely kiküszöbölhetné a kézikönyvtári anyag jelenlegi szétszórtságát. A könyvtár nyitvatartási idejének szűkítésére vonatkozó — e beszámolóban hangot kapott — könyvtárosi óhaját és indokolást remélhetőleg nem fogadja el a könyvtárvezetés: ha a tízórás nyitvatartást kilencórára csökkentik, a leendő utolsó nyitvatartási órában ugyanúgy csökkenni fog a látogatók száma, mint a mostani utolsó órában, ráadásul a korlátozás azokat sújtja majd, akiknek körében már-már kezd elterjedni és szokássá válni az elmélyült könyvtárhasználat.

A KOMÁROM MEGYEI KÖNYVTÁROS idej első számának változatos, módszertani és helyismereti segédanyagokat is elegendő számban felvonultató tartalmából külön ki kell emelni a tanácsi és a szakszervezeti könyvtárak elmúlt évi beszámolóját. Mindkét hálózatban emelkedett az olvasók száma, s teljesült a tanácsi hálózat terve: minden 5000 lakosú településen főhivatású könyvtáros tevékenykedik, ezzel a megye lakosságának csaknem 70 százaléka viszonylag korszerű könyvtárban, főfoglalkozású könyvtárossal találkozik. Néhány kedvezőtlen körülmény azonban a következő évekre visszaesést ígér, ha a feltételekben nem következik be lényeges javulás: a 72 község csaknem 160 ezer lakosából csak 9 község 60 ezer lakosa jut magasabb színvonalú, állandó könyvtári szolgálathoz; a könyvtárak 64 százaléka csupán heti egy-két napon, 4—6 órában tart nyitva; a könyvbeszerzési keret az elmúlt évben hat százalékkal csökkent; egy év alatt 26 helyen volt könyvtárosváltás; a 66 főhivatású könyvtáros közül 26 szakképzetlen stb.

AZ EGYÜTT-nek, a Szolnok megyei Könyvtárközi Bizottság tájékoztatójának 1976/3. számában a kissé megkészt 1975. évi teljesítményadatokon kívül több, a megyén kívül is érdeklődésre számot tartó elemzést talál az olvasó. A Jászberényi Városi-Járásí Könyvtár immár országos nevezetességű olvasáskutatási műhelymunkái során a klasszikus szerzőknek a serdülők olvasmányai között játszott szerepét is megvizsgálta, és tapasztalatait itt publikálta. A folyóiratok és újságok olvasottságáról készített, gazdagon dokumentált elemzés pedig azért különösen érdekes, mivel a Szolnoki Megyei Könyvtár az elmúlt csaknem 20 év alatt igen figyelemre méltó olvasótermi kultúrát fejlesztett ki 407-féle folyóirattal és gazdag állományú kézikönyvtárt kínál,

elégé tágas olvasótermében. A híradó e számát is változatossá teszi a megye könyvtári életéről szóló sok, hosszabb-rövidebb beszámoló (zenei részletek, gyermekkönyvtári foglalkozások, iskolai könyvtárügy, olvasótáborok stb.), végül pedig a megye könyvtárügyére vonatkozó, 1976. első felében megjelent sajtóközlemények jegyzékével zárul a tartalmas kiadvány.

A TOLNAI KÖNYVTÁROS idei első száma közli a tanácsi és a szakaszervezeti könyvtárügy tavalyi statisztikai adatait: ezek szerint mindkét hálózatban némileg emelkedett az olvasók száma, a fejlődés azonban nem egyenletes. Szekszárdon például 558-cal többen iratkoztak be a megyei könyvtárba és hálózatába, mint egy évvel korábban, viszont a megye egyéb könyvtáraiban 783-mal csökkent az olvasótábor. A tanácsi könyvtárakban olvasók aránya a megyeszékhelyen 21,7, az egész megyében 18 százalék. E híradó-

szám egyébként a közgyűteményi együttműködés jegyében készült: Bemutatja a megyei múzeum könyvtárát — amelynek gazdag anyagát a múzeum olvasóterem létesítésével is szeretné közkinccsé tenni —, a levéltári gyűjteményből pedig *Garay János* leveleit ismerteti a továbbképzési rovat. A megyei könyvtár 1977. évi terveiből hadd idézzük a helyismereti tevékenységnek mindhárom intézményt érintő passzusait: „A helyismereti anyag gyűjtőkörének meghatározására a megyei múzeummal és a megyei levéltárral egyezséget kell kötni. Meg kell tervezni a megyei levéltár és a megyei múzeum helyismereti, helytörténeti anyagának megismertetését a jobb könyvtári tájékoztatás érdekében!” — A megyei könyvtár együttműködési törekvéseit és készségét jellemzi az a szerződés is, amelyet a megyei KISZÖV-vel kötött az ipari szövetkezetekben dolgozók jobb könyvtári ellátásáról. E megállapodás szövegét teljes egészében közli a híradó.

KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK

Az IFLA (a Könyvtáros-egyesületek és Intézmények Nemzetközi Szövetsége) új alapszabályait sokszorosításban megjelentette a Magyar Könyvtárosok Egyesülete és a Könyvtártudományi és Módszertani Központ. A fennállásának 50. évfordulóját idén ünneplő szövetség alapszabályát a szervezet tavalyi, 42. közgyűlése (Lausanne aug. 23.) fogadta el.

MARCALI VÁROSSÁ NYILVÁNÍTÁSÁNAK alkalmából sokszorosított irodalomjegyzéket adott ki a városi-járási könyvtár. *A Mozsár Kálmán* által összeállított füzet jó eligazítást kínál a település iránt érdeklődőknek: az olvasó nemcsak a várossal foglalkozó forrásmunkákat és a munkásmozgalom történetére, valamint a városfejlődésre vonatkozó irodalmat találja meg a kiadványban, de Marcali jeles eseményeinek időrendi táblázatát, és a neves személyiségeinek munkásságát

dokumentáló irodalmat, továbbá az egykori helyi újságok főbb adatait is. A jól használható kiadvány értékét növeli, hogy az önálló műveken kívül elemző címléírások formájában gyűjteményes kötetek részleteit, adalékait is feltárja, és a szakirodalmi műveken kívül a szépirodalmi munkákra is kiterjed érdeklődése. A címléírások minden tétele megjelöli a mű lelőhelyét (Marcali, illetve a Kaposvári Megyei Könyvtár).

MŰANYAGOK A CSOMAGOLÁSTECHNIKÁBAN címmel jelent meg az **OMKDK** „A tudomány és technika újdonságai magyar nyelven” c. sorozatának 83. füzet. *A népszerű sorozat új kiadványa a korábbiak erényeit csillogtatja: a kérdés jó áttekintése után közli az OMKDK-ban megtalálható, ötvenesnél nem régebbi dokumentumokból válogatott anyagot, melyet nemcsak megfelelően tagolhat fejezetével, hanem a 96*

tétel mindegyikéhez szakszerű annotációt is ad. A bibliográfiát kezdők és a kérdésben járatosak egyaránt használhatják.

PEREI ZOLTÁN 50 FAMETSZETE címmel újabb kisgrafikai kiadványt jelentett meg a Jászberényi Városi-Járási Könyvtár és a Jász Múzeum. A 15 év terméséből válogatott összeállítás jó áttekintést nyújt Perei Zoltán művészetéről. A kézzel nyomtatott, bibliofil értékű kiadvány 130 számozott, a művész által aláírt példányban jelent meg. (A. A.)

SEREGEK MÖGÖTT címmel az 1976—1977-ben megjelent verseskötetéről adott ki díszes bibliográfiai röplapot a Baranyai megyei Könyvtár, amely *Írók Baranyában* c. sorozatában leporolló alakú jegyzékeket is készít az író-olvasó találkozókra. A *Csoóri Sándor* látogatására összeállított alkalmi jegyzék életrajzi vázlatot ad az íróról, felsorolja

műveit, hivatkozik a vele készített *Bertha Bulcsú-féle interjúra*, majd egyik oldalán közli Csóóri Sándor *Anyám szavai* c. költeményét.

BULAT OKUDZSAVA *Merszi avagy Sipov kalandjai című darabjának kaposvári bemutatójára sokszorosított bibliográfiai röplapot adott ki a Somogy megyei Könyvtár. A leperelő alakú ajánló jegyzék bemutatja a szovjet szerző munkásságát, felsorolja magyarul megjelent műveit és a róluk, valamint az Okudzsaváról szóló írásokat.*

KÖLTÉSZET NAPJA [így, névelő nélkül!] Pest megyében 1977 címmel műsorkalauzt jelentetett meg a Pest megyei könyvbarát bizottság a megyei rendezvények programjával és ajánló bibliográfiával. A sokszorosított kiadvány bibliográfiai része röviden bemutatja a költővendégeket, felsorolja műveiket, majd 16, tavaly megjelent versantológia címét közli betűrendben.

A DEBRECENI JÁRÁSBAN márc. 18-tól 31-ig tartott hajdúsági munkásmozgalmi napok rendezvényeihez készült sokszorosított füzet közli a munkásmozgalom országos és helyi történetével foglalkozó legfontosabb művek néhány tételét, annotált bibliográfiáját, másik részében pedig településenként sorolja fel az egykori munkásmozgalmi harcosok, illetve ma is élő veteránok főbb életrajzi adatait.

MEGISMERÉS — TANULÁS — MŰVELŐDÉS címmel ajánló bibliográfiát bocsátott ki a Szekszárdi megyei Könyvtár. A szocialista életmód kérdései c. előadás-sorozathoz kiadott bibliográfiák sorában a harmadik ez a sokszorosított jegyzék, amely a könyveken kívül folyóirat- és hírlapi cikke-

ket is feltüntet, és anyagát kellően tagolt csoportokban — bár annotációk nélkül — teszi közzé.

A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT XI. KONGRESSZUSA a címe annak a bibliográfiának, amely az MSZMP Politikai Főiskolájának könyvtára által gondozott bibliográfiai füzet sorozat 3. darabjaként jelent meg, és amelynek anyagát a szerkesztő, Praznovszky Mihály az 1974. márc. 22. és 1975. ápr. 30. között megjelent hazai és külföldi (szocialista) magyar nyelvű sajtó közleményeiből válogatta. A jól tagolt, név- és testületi mutatóval is ellátott, csaknem 700 tételes bibliográfia időrendben közli a címleírásokat. A függelék a kongresszusi munkaversenyéről szóló híradásokat, közleményeket sorolja fel — ugyancsak időrendben. A kiadványt nemcsak a politikai főiskola hallgatói használhatják, hanem mindenki, aki a párt- vagy az állami oktatás keretében a XI. kongresszus munkáját tanulmányozza. Az eredetileg a Politikai Főiskola Közleményei c. kiadvány 1975/3. számában közzétett bibliográfia minden bizonynyal ezért jelent meg — immár átdolgozva — önállóan is.

MÁJUS 1-IG MEGJELENT PERIODIKUS KIADVÁNYOK, MUNKATERVEK ÉS BESZÁMOLÓK: *Gazdaságpolitikai Tájékoztató* 1977/8., 1977/9. (Balassi Bálint Megyei Könyvtár, Salgótarján); *Gyárapodási jegyzék* 1976/4. (Állami Gorkij Könyvtár). Melléklete: *A Szovjet Kultúra és Tudomány Háza Politikai és Szépirodalmi Könyvtárának új szerzeményei* 8. (1976. október-december); *Irodalomkutatások. Az általános*

nyilvános könyvtárakban elvégzett irodalomkutatások jegyzéke. 1977. április (Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely); *Könyvgyárapodás* 1976. IV. negyedév (MRT Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Könyvtár); *Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom. Referáló lap*. 1976/3. (OSZK KMK); *Könyvtári kiadványok*. 1977. márc. (A Hajdú-Bihar megyei Könyvtárnak megküldött példányok alapján); *Külföldön megjelent fontosabb legújabbkori történelmi és politikai művek jegyzéke*. 1976. IV. negyedév (Országgyűlési Könyvtár); *Mezőgazdasági olvasó* 1977/1. (Hajdúhadházi Földi János Nagyközségi Könyvtár); *Módszertani útmutató* 1977/1. *Módszertani levél a munkásság fokozottabb könyvtári ellátásához*. (Baranya megyei Könyvtár, Pécs); *Pedagógusok könyvespolca* 9—10. (Pedagógusok Szakszerv. Somogy m. Biz., Palmiro Togliatti Megyei Könyvtár, Somogy m. Pedagógus Továbbképző Int.); *Somogyi Honismereti Híradó* 1976/1—3. (Palmiro Togliatti Megyei Könyvtár, Kaposvár); *Szemle* 1976/2., 1976/3. (Balassi Bálint Megyei Könyvtár, Salgótarján); *Szociológiai Információ. A magyar nyelvű szakirodalom válogatott bibliográfiája* 1976/3. (Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár); *Tájékoztató jegyzék vezetőik számára* 3. sz. 1977. márc. (Hajdú-Bihar m. Könyvtár, Debrecen); *Társadalomtudományi Információ* '76/4. (FSZEK); *Új Külföldi Kézikönyvek* 1977/1. (OSZK KMK); *Világirodalmi Híradó* 5. sz. 1976. júl.—szept. (Állami Gorkij Könyvtár). — *Jelentés az 1976. évi munkáról* (FSZEK); *Jelentés a kerületi könyvtárak 1976. évi munkájáról* (FSZEK); *A József Attila Megyei Könyvtár [Tatabánya] 1977. évi terve; A Vas megyei közművelődési könyvtárak számokban* 1976 (Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely).

Perei Zoltán könyvjegyeiből és egyéb metsze-
teiből (Cikkünket lásd a 357. oldalon)

Ára: 6,— Ft

HU ISSN 0450—7886